

Міністерство освіти і науки України
Львівський інститут економіки і туризму

**«РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

*Збірник матеріалів
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів*

(15 травня 2013 р.)

Львів
2013

**Міністерство освіти і науки України
Львівський інститут економіки і туризму**

ББК 75.81

«Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» : [Текст] : 36. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 15 травня 2013 р.) / Міністерство освіти і науки України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів : ЛІЕТ, 2013. — 158 с. — 300 пр. ISBN 978-966-2400-14-4.

У збірнику матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених висвітлюються проблемні питання, пов'язані із визначенням поняття «етнічний туризм», його місця у структурі туризму. Статті учасників конференції окреслюють здобутки, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку етнотуризму в Україні та світі; аналізують основні ресурси етнічного туризму з метою залучення їх до формування якісного туристичного продукту України.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, фахівців сфери туризму, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів.

ОРГАНІЗАТОРИ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Львівський інститут економіки і туризму

**Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського**

Департамент міжнародного співробітництва та туризму ЛЮДА

Львівська асоціація розвитку туризму

УПОРЯДНИКИ:

Бочан І. О. — ректор ЛІЕТ, д. е. н., професор, голова оргкомітету;

Паньків Н. Є. — начальник наукового відділу ЛІЕТ, к. г. н.;

Цимбала О. С. — завідувач музейного комплексу

Рекомендовано до друку

Вченою радою Львівського інституту
економіки і туризму (протокол № 3 від 17. 04. 2013 р.)

ISBN 978-966-2400-14-4

© Львівський інститут
економіки і туризму, 2013
© Автори статей, 2013

ЗМІСТ

<i>Бочан І. О.</i> Вступне слово	5
<i>Мальська М. П., Зінько Ю. В., Горішевський П. А.</i> Етнографічні послуги у сільському туризмі Карпатського регіону	7
<i>Юнко М. М., Висоцька О. Я.</i> Духовні цінності та звичаєвість народного побуту мешканців сіл Максимовичі, П'яновичі і Лановичі Самбірського району Львівської області	12
<i>Токарева Т. В., Чмига О. О.</i> Використання незвичайних традицій в етнотуризмі	20
<i>Берест Р. Я., Адамишин О. М.</i> Колонії німецьких поселенців на Миколаївщині	25
<i>Стоколос-Ворончук О. О., Цимбала О. С.</i> Персоналії в контексті українського етнотуризму	31
<i>Луців Н. В., Кривульчак І. М., Файдула М. М.</i> Гуцульська писанка — товарний бренд в етнотуризмі Карпатського регіону	38
<i>Сеник Л. Я., Тарас Я. А.</i> Лялька–мотанка — любов поколінь, символ нації, душа народу	44
<i>Козак Г. Ю., Тимків І.</i> Традиції бондарського ремесла на Дрогобиччині як фактор туристичної привабливості краю	49
<i>Луців Н. В., Фтома Т. Б., Москва Ю.</i> Гаварецька кераміка: історія, сьогодення, перспективи використання в етнотуризмі	56
<i>Мартинівич С. А., Цимбала О. С.</i> Гончарні вироби як сувенірний етно-бренд регіону	61
<i>Кочура Р. С., Ніколайчук Т. С.</i> Український етнос та звичаї в готелях України	66
<i>Каліберда О. О.</i> Африканські релігії як елемент етнотуризму	71
<i>Франків І. Я.</i> Курганні поховання Миколаївщини	75
<i>Панасюк К. А.</i> Передумови розвитку етнічного туризму	80
<i>Івашко Ю. П., Шило Н.</i> Використання національних обрядів та звичаїв у формуванні етнотурів (на прикладі святкування Різдва)	85

Пагу Є. О. Використання етнічних обрядів та традицій приазовських греків при створенні анімаційних програм	89
Белікова М. В., Гресь-Євреїнова С. В. Етнічні тури Запорізькою областю: досвід та практика	94
Гурова Д. Д. Передумови розвитку етнотуризму в Запорізькому регіоні	99
Дутчак О. І. Етнотериторіальна структура Івано-Франківської області	104
Явкін В. В., Варварюк О. А. Соціально-економічні передумови розвитку сільського зеленого та етнотуризму в гірських депресивних районах (на прикладі Чернівецької області)	109
Теребух А. А., Хім'як М. Ю. Етнотуризм як маркетинговий тренд	113
Стецик Ю. О. Значення василіанських монастирів Перемишльської єпархії для розвитку національно-релігійної культури Бойківщини (XVII–XVIII ст.)	117
Гуменюк Г. М., Дячок В. О. Народні художні промисли Гуцульщини як важливий чинник розвитку туризму в регіоні	125
Смикова М. О., Нога В. І., Ващенко О. О. Сувенірна продукція як складова брендінгу дестинації	133
Смирнов І. Г. Стан і перспективи використання етнічних особливостей у готельно-ресторанній сфері	139
Галик В. М. Етнотуристична діяльність Івана Франка	148
Резолюція III Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» (15 травня 2013 р., м. Львів, Україна)	155

*Бочан І. О., д. е. н., професор
ректор Львівського інституту економіки і туризму*

ВСТУПНЕ СЛОВО

*Шановні організатори та учасники
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених і студентів!*

Одним із завдань розбудови української державності є збереження українського етносу. Етнотематика все частіше викликає науковий інтерес і особливе зацікавлення як туристичний ресурс для дослідження і використання у формуванні туристичних продуктів і турів. Своєрідним осередком і дослідницьким інформаційно-методичним центром, за результатами наукових доробків, став Львівський державний інститут економіки і туризму. Через популяризацію засобами внутрішнього туризму народних звичаїв і традицій формується пізнавальний інтерес туристів до духовно-культурної спадщини, етнографічних та етнічних традицій та цінностей. На попередніх тематичних наукових конференціях ми результатами наукових аргументацій визначали місце і роль етнічного туризму серед інших видів туризму. Завданням сьогоднішньої конференції є наукове обґрунтування потреби формування цільової Державної програми розвитку українського етнотуризму.

Сьогодні особливе значення набувають дослідження історії та культури етнічних та етноконфесійних груп, які населяють регіони України. Нам необхідно запропонувати використання національних обрядів та звичаїв, місцевих культурних цінностей, народних ремесел, пам'яток історії та культури у формуванні етнотурів. Це покращить імідж та привабливість регіонів України. Майже у кожному районному центрі чи окремому містечку функціонують місцеві краєзнавчі музеї, які можуть доповнити та збагатити уяву туриста про історію тієї чи іншої місцевості, етнокультурних та матеріальних надбань краю. Нам, дослідникам, дуже важливо відтворити історичну дійсність, адже впродовж століть, землі етнічних груп українців перебували у складі декількох чужоземних держав. Археологічні дослідження городищ, замків, локалізованих літописних місцевостей накопичили аргументовану джерельну базу про ці часи і є предметом зацікавлення пізнавального, ностальгійного туризму. Вже другий рік колектив кафедри соціально-гуманітарних дисциплін нашого інституту під керівництвом д. і. н. Береста Р. Я. працює над реалізацією науково-дослідного проекту по темі «Дослідження історії, світової і вітчизняної культу-

ри і застосування їх результатів у туризмі» за результатами вже проведено ряд науково-практичних конференцій, видано підручники і посібники. Ми відкриті і зацікавлені залученням до цієї глибоко наукової проблематики творчих дослідників з вітчизняних і закордонних наукових інституцій.

Кафедра теорії і практики туризму, зокрема під керівництвом заступника завідувача кафедрою доцента Кучинської І. В., має значні напрацювання по створенню етнотурів, як різновидів пізнавального туризму та ностальгійного або сентиментального туризму. Адже все більше туристів мають бажання відвідати історичну батьківщину своїх батьків, дідів чи прадідів. Розвиток етнотуризму сприяє вирішенню проблем регіону, що проявляється у розбудові сучасної інфраструктури, розширенню зайнятості населення у сфері обслуговування, розвитку відпочинково-розважальних комплексів. Все це сприяє проведенню подієвих, фестивальних етнотурів, котрі передбачають безпосередню участь туристів у різноманітних заходах: дегустації місцевих страв, майстер-класів народних промислів, придбання сувенірних виробів тощо. До вашої уваги інформація про етнофестивальний туризм в Україні — 2013 р. (рис.1.).

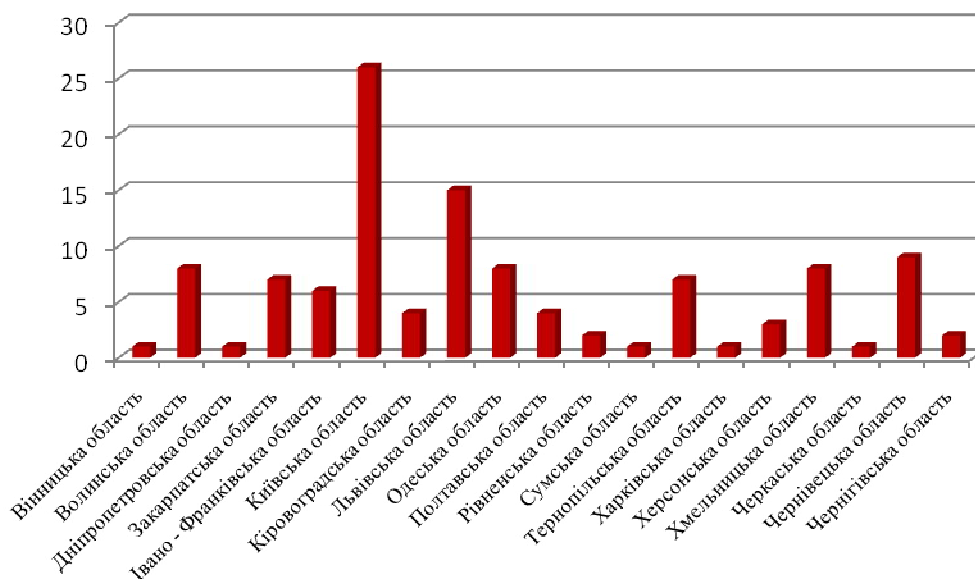

Рис.1. Етнофестивальний туризм в Україні – 2013 рік

Науково обґрунтовані форми і методи реалізації етнотурів, їх цінність, багатогранність, корисність, враження і задоволення туристів мають стати пріоритетним напрямом у складі державних цільових програм розвитку економіки і прагматичним зацікавленням туристичних операторів у комерціалізації наукових досліджень.

Бажаю всім учасникам конференції нових наукових здобутків!

УДК. 338.48

Мальська М. П., Львівський національний університет ім. І. Франка
Зінько Ю. В., Львівський обласний центр сприяння
розвитку сільського зеленого туризму
Горішевський П. А., Івано-Франківський обласний осередок
Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні

ЕТНОГРАФІЧНІ ПОСЛУГИ У СІЛЬСЬКОМУ ТУРИЗМІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Розглянуто проблематику використання етнографічних продуктів і послуг у практиці сільського туризму. Для агротуристичних місцевостей Карпатського регіону проаналізовано основні види етнографічних пропозицій та їх популярність. Запропоновано інноваційні етнографічні продукти і послуги для власників осель і організаторів сільського туризму регіону.

Ключові слова: сільський туризм, етнографічні послуги, регіон, туристичні заняття.

На поч. ХХІ ст. індустрія сільського туризму визнана експертами ВТО як суттєвий, найбільш динамічно зростаючий сектор світового туристичного господарства. Обсяги надання агротуристичних послуг у постіндустріальних країнах нині практично у 2-4 рази перевищують обсяги зростання готельної бази і курортного сервісу в цих країнах [2]. Такий попит туристів на різноманітні заняття у сільській місцевості дозволяє реалізувати сучасна структура пропозицій агротуристичного ринку багатьох європейських країн.

Сільський туризм та агротуризм в Україні активно виходить на національний ринок туристичних послуг. Разом з тим, слід констатувати, що пропозиції вітчизняних агротуристичних продуктів, послуг і товарів охоплюють досить вузький спектр. У першу чергу сільські оселі пропонують відпочинок, традиційну кухню, оздоровчі процедури та активні форми туристичних занять. Дослідження основних видів агротуристичних занять у Карпатському регіоні засвідчило, що висока частка пропозицій у рекламних виданнях припадає на різноманітні відпочинкові заняття, екскурсії до визначних місць регіону, піші походи та збір грибів і ягід [2, 3, 5].

Слабо розвинутими тут є види туристичних занять, пов'язані з традиційним агротуризмом, агророзвагами та агротерапією. Світовий досвід використання агротуристичних продуктів і послуг свідчить про наявність широкого спектру пропозицій у різних сферах [2, 4]. Зокрема, інноваційний характер серед них мають такі продукти і послуги як спеціальне агроготелярство, зоокутки в агрогосподарствах, польові ігри нової генерації, гіпотерапія, різні типи агророзваг, а також перебування в історичних селах, участь у місцевих фестивалях, навчання народних ремесел [4]. В Україні ці

інноваційні заняття ще не достатньо популярні і слабо використовуються у практиці вітчизняного сільського туризму і агротуризму. Тому, важливим є дослідження цих нових форм проведення туристичних занять у сільській місцевості, а для Карпатського регіону з його багатою культурною спадщиною пріоритетним є створення пропозицій етнографічного характеру.

Сільський туризм може пропонувати продукти і послуги, пов'язані з етнографією. Ці послуги можуть пропонувати як окремі господарства, так і цілі місцеві спільноти. Сільські спільноти часто створюють специфічні культурні етнографічні продукти. Туристам пропонують етнографічні продукти і послуги швидше цілої спільноти, ніж окремого господарства. До етнографічних продуктів і послуг, які пропонує сільське середовище, відносять:

- історичні господарства — старі ферми;
- історичні села;
- музеї народного мистецтва і сільського господарства;
- родинні і сільські урочистості і фестивалі;
- перебування у селі зі специфічним фольклором (мистецтво, одяг, будівництво тощо) [4].

Сільські господарства постійно змінюють техніку виробництва. Це означає, що сьогоденні технології відмінні від тих, які застосовувались кілька чи кільканадцять років тому. Переважно агротуристичні господарства презентують сучасні технології виробництва, але можна організовувати історичні господарства (старі ферми), які відтворюють процес сільськогосподарського виробництва певного історичного періоду (певного століття).

Ведення історичного агротуристичного господарства вимагає великих людських зусиль і є дуже дорогим. Тому таку послугу пропонують дуже рідко. Натомість створюють музеї, де зосереджено експонати, плакати з представленням давніх технік обробки тощо. У деяких країнах світу досі збереглися живі приклади збереження традиційного виробництва. Досвід багатьох країн показує, що вдалою формою презентації давнього виробництва є саме музеї при агротуристичних господарствах.

Для збереження історії розвитку господарств чи сіл місцеві громади і навіть приватні особи організовують історичні села. Зустрічаються два типи історичних сіл: натуральне село і скансен. Натуральне село розташоване на місці свого заснування, часом ще є його мешканці, або часто спеціально покинуте мешканцями і законсервоване для відвідувачів. Скансен є спеціальним зібранням на певній території будинків і споруд, які мають етнографічну цінність. Створюють скансену-музеї, живі скансени та музеї сільського господарства.

Для сільського туризму Карпатського регіону етнографічні заняття часто виступають складовою агротуристичного продукту чи у формі окремих послуг і товарів. Вивчення пропозицій суб'єктів сільського туризму (агроосель, сільських готелів, котеджів) Карпатського регіону, що

активно рекламуються у друкованих засобах інформації та в мережі Інтернет здійснювалось на основі регіональних (обласних) каталогів сільського туризму, а також веб-сайту Всеукраїнської Спільноти сільського туризму www.greentour.com.ua [5]. Вивчались найбільш поширені пропозиції для відпочиваючих у сільській місцевості та проведена оцінка умов для проживання в оселях і котеджах. Нижче подано основні пропозиції сільського туризму у формі етнографічних послуг та умов за матеріалами інформаційно-рекламних видань для Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей (див. таблицю).

Детальний аналіз етнографічних послуг у практиці сільського туризму окремих адміністративних районів Гуцульщини засвідчив наявність таких занять [3]: показ гуцульських вечорниць та гуцульського весілля, концерти трістних музик (Верховинський район), зустрічі з майстрами народних промислів, участь у виготовленні сувенірів та місцевих обрядах, відвідування сувенірних ринків, фотографування у гуцульському одязі (Косівський район, Яремчанщина).

Перелік видів етнографічних послуг і умов, які пропонувані суб'єктами сільського туризму Карпатського регіону (% від загального об'єму пропозицій)

(за матеріалами інформаційно-рекламних видань та інтернет-ресурсів)

Послуги	Івано-Франківська область, %	Закарпатська область, %	Львівська область, %	Чернівецька область, %
Екскурсійні програми до етнографічних атракцій (музеї, об'єкти архітектури, полонинські господарства тощо)	40	40	45	10
Організація заходів (святкування, участь у народних фестивалях)	25	30	30	15
Ознайомлення з традиційним господарством	15	50	20	45
Відвідування сувенірних ринків	25	15	10	15
Фотографування в традиційному одязі	15	10	25	25
Традиційне харчування	30	50	15	20
Інтер'єр у національному стилі	31	37	35	10
Колекції старожитностей	10	5	5	5

(за матеріалами інформаційно-рекламних видань та інтернет-ресурсів)

Для регіону Гуцульщини характерне проведення щорічних етнофестивалів (Верховина, Вижниця, Коломия, Косів, Рахів, Яремча) [1], а також наявність широкого спектру тематичних фестивалів: «Гуцульська бринза» у Рахові, «Берлибаський банош» у Костишівці, «Гуцульська ріпа» у Лазіщині і Діловому Рахівського району, «Захарецький Гарчик» у Підзахаричах Путильського району, Шешорські етномузичні фестивалі та «Великдень у Космачі» у Косівському районі. В період проведення цих фестивалів агрооселі надають послуги розміщення та харчування.

У Карпатському регіоні у значній мірі представлені музеї народного мистецтва, у тому числі й приватні. Значна кількість приватних музеїв у Косівському районі: Художньо-етнографічний музей М. М. Струтинського «Веселка», Родинний музей кераміки В. Скрипника, домашній музей Г. Малявського, домашній музей І. Павлика, Приватний музей-садиба гуцульського мистецтва родини Корнелюків та інші. Вони широко використовуються як елемент етнографічних пропозицій агротуристичних місцевостей. У низці сіл функціонують історичні господарства: кузня Гамора (Закарпаття), ферма з розведення буйволів у с. Вертеп Хустського району (Закарпаття), а також традиційні полонинські господарства. Особливе місце у популяризації етнокультурної спадщини Карпатського регіону відіграють музеї народної архітектури і побуту (скансени), що розташовані в обласних центрах (Львів, Ужгород) або поблизу районних центрів (Галич). Ці скансени відвідують під час екскурсійних програм, що організовуються власниками осель. Разом з тим, гостро відчувається брак скансенів у популярних агротуристичних районів Карпат. Інноваційною формою популяризації етнотуризму є створення тематичних парків. Прикладом такого тематичного парку є Маєток Святого Миколая у національному парку «Гуцульщина» на Косівщині, який активно відвідують як у зимовий, так і в літній період туристами.

Традиційні для європейських країн перебування в історичних селах та селах зі специфічним фольклором ще мають недостатнє поширення у регіоні. У цьому відношенні показовим може бути село Явори на Косівщині, де здійснюють заходи щодо надання йому статусу етнографічного та проводяться заняття з виготовлення ліжників.

До основних рекомендованих продуктів з сільського туризму в Українських Карпатах, що можуть створити значний попит для туристів, належать: культурні тури по майстернях народних умільців, етнокультурні тури з відвідування цікавих атракцій, організація фестин, пов'язаних з сільськогосподарськими традиціями.

Розширення спектру етнографічних послуг у сільському туризмі повинно бути зосереджено на відродженні сільських вечорниць та забав, створенні спеціальних анімаційних програм, розробці тематичних маршрутів з використанням багатой культурної спадщини. Значну роль у рекламі етнографічних продуктів і послуг у сільських місцевостях повинні відіграти регіональні (Львів, Ужгород) та національні (Київ, Одеса) туристичні ярмарки.

Література

1. Гуменюк Г. М. Перспективи розвитку етнічного туризму на Прикарпатті / Г. М. Гуменюк, Р. П. Загнибіда // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: Зб. наук. праць. — Івано-Франківськ: Фоліант, 2010. — Вип. 2. — С. 81–86.
2. Зінько Ю. В. Інноваційні форми занять в сільському туризмі та агротуризмі / Ю. В. Зінько, М. Й. Рутинський, П. А. Горішевський. — Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія

- «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес» / Редкол.: Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. — К.: ВЦ НУБІП України, 2011. — Вип. 163, ч. 1. — С. 30–38.
3. Кучинська І. В. Територіальна структура та особливості організації сільського туризму на Івано-Франківщині / І. В. Кучинська // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи: Матер. Міжнар. наук. конфер. — Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. — С. 219–228.
 4. Sznajder M. Agroturystyka / M. Sznajder, L. Przezgórska. — Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2006. — 257 s.
 5. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні / Офіційна сторінка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.greentour.com.ua](http://www.greentour.com.ua)

Мальська М. Ф., Зинько Ю. В., Горишевський П. А.

ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ УСЛУГИ В СЕЛЬСКОМ ТУРИЗМЕ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

Рассмотрена проблематика использования этнографических продуктов и услуг в практике сельского туризма. Для агротуристических местностей Карпатского региона проанализированы основные виды этнографических предложений и их популярность. Предложены инновационные этнографические продукты и услуги для владельцев домов и организаторов сельского туризма региона.

Ключевые слова: сельский туризм, этнографические услуги, регион, туристические занятия.

Mal'ska M., Zin'ko Yu., Horishevskiy P.

ETHNOGRAPHIC SERVICES IN RURAL TOURISM OF THE CARPATHIAN REGION

We consider the problems of using ethnographic products and services in the practice of rural tourism. For agritourism locations Carpathian ethnographic analysis of the main types of proposals and their popularity. An ethnographic innovative products and services for owners of homes and the organizers of rural tourism in the region.

Keywords: rural tourism, ethnographic service area, tourist class.

УДК 398. 34 (1-22) (477.83)

*Юнко М. М., Висоцька О. Я.
Львівський інститут економіки і туризму*

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ТА ЗВИЧАЄВІСТЬ НАРОДНОГО ПОБУТУ МЕШКАНЦІВ СІЛ МАКСИМОВИЧІ, П'ЯНОВИЧІ І ЛАНОВИЧІ САМБІРСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто надбання духовної культури мешканців сіл Самбірського району Львівської області. Зосереджено увагу на основних історико-культурних об'єктах, які мають етнокультурну цінність для розвитку етнотуризму в регіоні.

Ключові слова: духовна культура, духовні цінності, звичаєвість, етнотуризм.

Львівська область належить до найбагатших на Україні територій на пам'ятки історії та культури, найстаріші з яких розташовані в районі Дністра. Тут знаходиться значна кількість об'єктів світової та вітчизняної культури, серед яких особливе місце займає дерев'яна архітектура XIV-XIX ст., яка здобула світову славу. Ряд археологічних пам'яток міжнародного значення — трипільські поселення на Дністрі, старослов'янські городища в Стільському, Пліснеську, Звенигороді, Василеві, Непоротові, Рухотині; залишки стародавнього Галича в Крилосі, руїни скельних фортець у Спасі, Уричі, Розгірче, Бубнищі стали вагомим туристичним потенціалом регіону.

Справжній скарб краю — пам'ятні місця, пов'язані з життям і діяльністю видатних осіб, таких як Данило Галицький, Іван Вишенський, Маркіян Шашкевич, Іван Франко, Соломія Крушельницька, Ольга Кобилянська та інших. Тут народилися, жили і працювали представники багатьох європейських народів.

Львівщина береже багату духовну культуру — своєрідні звичаї і обряди, народні промисли, фольклор традиційних етносів, зокрема, бойків, лемків, гуцулів та представників інших національностей — вірменів, угорців, євреїв, поляків, німців. Етнонаціональний колорит характерний майже всім районам області.

Помітний слід цих народів залишений в Самбірському районі, національно-етнографічна особливість якого знайшла своє відображення в своєрідній етнографічній культурі. Крім української, тут збереглися елементи польської, єврейської, німецької та австрійської культур.

У наукових та краєзнавчих працях дослідників Самбірщини, зокрема, Рабія Ю., Виханського Б., Голинського В., Проця Б., Семчишина В., Волчко-Кульчицького І., Мацюка О., Машури Г., Каднічанського Д., Каднічанського А., Козара О. та ін. представлено цікаві розвідки культурного надбання цього краю. Автори зосереджуються, в основному, на виявленні та характеристиці пам'яток історії та культури, залишаючи поза увагою

можливість їх використання для потреб етнічного туризму. Тому, вивчення культурної спадщини сіл Самбірщини, де проживають різні народи, саме з туристичною метою, на наш погляд, є важливим чинником формування етнотуристичного іміджу Львівщини.

Мета статті — охарактеризувати духовну культуру та звичаєвість мешканців сіл Максимовичі, П'яновичі і Лановичі Самбірського району Львівської області, як вагомий потенціал для розвитку етнотуризму в регіоні. Розуміючи під духовною культурою сферу людської діяльності, що охоплює різні сторони духовного життя людини і суспільства, окреслимо такий її аспект, як втілення суспільної свідомості в пам'ятках життєдіяльності людей, які проживали і проживають сьогодні на цій території.

На території сіл Максимовичі, П'яновичі і Лановичі проживає населення української та польської національностей. Тут розмовляють українською й польською мовами, вшановують звичаї й традиції двох культур, пам'ятають всіх, хто визволяв цей край від ворогів. І, головне, люди, що живуть тут, називають цей маленький клаптик української землі своєю батьківщиною. Вони створили свою культуру, яку завжди готові показати гостям й туристам.

Перше і важливе місце в духовному надбанні краю належить назвам цих сіл. Топоніми знайомлять нас не лише з найменуваннями сіл, але й передають самотутню неповторність поселень в усіх його вимірах (географічному, ландшафтному, кліматичному, виробничому, культурному, історичному тощо). Тому вони зацікавлять вітчизняного та зарубіжного туриста.

Наступною духовною цінністю народу, що тут проживає є його історія, яка береже пам'ять про минуле й формує певну ауру навколо людей, впливаючи на їхнє сучасне життя.

Про заснування сіл Максимовичі, П'яновичі і Лановичі не опубліковано жодної праці. Селяни намагались по-своєму її писати й передавати нащадкам. Тому сьогодні вона живе лише в спогадах, переказах, легендах, які, у вигляді рукописів, зберігаються в краєзнавчому музеї П'яновицької ЗОШ І–ІІІ ступеня. Досліджує історію рідного краю вчителька школи, історик за фахом, Андриц Галина Михайлівна. Її доробок доповнює той, незначний матеріал, який вдалося відшукати в літературі. «Що ми знаємо про наші села Максимовичі, П'яновичі і Лановичі», — зазначає авторка. «Перш за все, що це дуже давні поселення. Землі, де вони розміщені, були залюднені ще в праісторичні часи, в добу неоліту, коли наші пращури користувалися в основному лише кам'яними і мідними знаряддями праці. Про назви цих сіл ми дізнаємося із легенд, які передавалися з уст в уста» [1].

Про село Максимовичі народ розповідає, що «цілком ймовірно, що перший господар дворища називався Максим. Поступово на цій землі появились й інші дворища, де було кілька господарів на ім'я Максим. За іншою легендою, головний господар двору Максим став на захист цих

земель тоді, коли прийшли колонізатори. Він говорив, що ці землі належать Максимовичам. Із цього часу пішла назва села» [1].

Заселення села Лановичі відбулося в 1390 році. Цю дату подає відомий дослідник Самбірщини, польський адвокат Олександр Кучера у своїй історичній праці «Самборщина». Він пише, що «Спитек із Мельштина воєвода Краківський, сприяв переселенню людей із Мазовша. До Ланович прибуло близько 30 родин з Краківського воєводства, які одержали по кілька ланів землі і тут оселилися. Володарем села був тоді Якуб з Луновіц» [2, с. 36].

Серед місцевих жителів побутує оповідь про походження назви села П'яновичі. «Іменування села походить від назви рова П'ян. За польських часів на цьому місці буйно било джерело і дуже пінилося. Поруч стояла капличка. Польське населення називало це джерело «П'яна» — що означає піна. Кажуть, що від цього слова пішла назва села П'яновичі» [1].

Наукові джерела подають інформацію про те, що велику групу назв населених пунктів Самбірського краю становлять топоніми що походять від власних назв (антропонімів). Такі топоніми говорять про приналежність даного населеного пункту якійсь особі або роду. Вони виникли в народних масах стихійно, стали традиційними і звичними. Від власного імені походить назва села Максимовичі [3, с. 134]. Генеологія також згадує про рід Максимовичів як знаменитий рід не лише в Україні: «Деякі Максимовичі — дворянський рід походить від обивателя печерського (у Києві) Максима Васильківського (1676), діти якого взяли прізвище Максимовичі. Старший син його Іван був митрополитом Тобольським, інший, Василь (пом. 1698), був наказним переяславським полковником, а третій, Дмитро — генеральний осавул і суддя Малоросії, прихильник Мазепи. Цей рід внесений до VI частини родинної книги Чернігівської й Київської губернії. Є ще кілька родів Максимовичів польського походження і понад два десятки російських родів Максимовичів, пізнішого походження. Деякі з дворян кінця XIX століття були з цим прізвищем» [4, с. 15].

Село Лановичі відоме як урочище рільників, оскільки раніше на Самбірщині було розвинуте рільництво. Тому, не випадково, цей топонім виводять семантично від слова «лан», що походить від апелянта лан, в значенні ділянки оброблюваної землі в межах 10–30 десятин як «міра площини» та в значенні «безліса рівнина», «рівний широкий простір; поле» [3, с. 134].

Дослідник Василь Лаба, розмірковуючи над топонімізмом села П'яновичі, намагається пояснити його назву таким чином: «У будь-якому випадку назва села П'яновичі не може мати щось спільного з п'яними людьми. Чи не від тюркського слова «пай», що має таке ж значення в українській мові. Пайновичі — люди, які отримали свою частку землі? Можливо так виникло це поселення в період переселення народів». [5, с. 21]. Історія сіл Максимовичі, П'яновичі і Лановичі бере свій початок з далекого минулого. Перші згадки про них належать до XIV–XV ст. Це згадує Галицько-Волинський літопис та інші середньовічні джерела. З історичної довідки дізнаємося, що «серед городищ Княжої доби на

Бойківщині — Лукавиця, Новосілки, Самбір, Кружики, Кульчиці Шляхетські, Лопушна, Ракова, Рудки, Чуква були й Максимовичі». [6, с. 20]. Архівні відомості подають опис села: «Максимівка або Максимовичі. Село Самбірського повіту, 4 км від Самбора, над потічком Максимівкою. Почва чорнозем з піском, середньо промакальна. В селі є вітряк і цегольня. Населення займається переважно колодійством. Через область села перепливає Стривігор» [7].

Перша письмова згадка про село П'яновичі датована 1370 р. Біля села є озеро Яма і річка Стривігор [8, с. 686]. З архівних відомостей дізнаємося: «П'яновичі з присілоком Тиравка — село Самбірського повіту, 7 км від Самбора. Через область села переходить шлях Наддністрянської залізниці. Південною межею тече р. Стривігор крутим бігом у східному напрямі. Село лежить по середині області. На півн.-зах. від нього знімається узгір'я до 330 м, а на півн.-зах. від цього узгір'я близько межі села знаходиться фільварок. Південну частину області займає присілок Тиравка. Частина села зовеся Березиною. Греко-католицька парохія в Лановичах. ...Село належало давно до Яношів Пековських, опісля по нім писались Вірецькі. Сойм назначив у 1633 р. ревізію мосту, а в 1635 р. введено мостове мито на напругу доріг» [9].

Архівні відомості розповідають, що «Лановичі — село Самбірського повіту, 9 км від Самбора, лежить в північній частині на горбі (висота 315 м), оточений від півдня мокровинною долиною Стривігора, а від півночі також підмоклою долиною безіменного потоку, що пливе вздовж межі. В південно-західній частині області простягається ліс. Про село Лановичі (в давнину — Луновичі) є дані з початку XV ст.» [10].

Вагомим етнотуристичним потенціалом сіл Максимовичі, П'яновичі і Лановичі є спосіб буття духовної культури, яка формувалася впродовж тривалого періоду часу на цій території та знайшла своє втілення в звичаєвості та релігійних об'єктах, які можуть зацікавити туристів. У календарних звичаях та обрядах простежуються передусім тісний зв'язок із релігією. Християнська звичаєвість донесла до нашого часу пам'ятки усної поетичної творчості українського та польського народу, зокрема, обрядові релігійні пісні, колядки, народні балади, уснопоетичні твори, пов'язані із місцевими історичними, побутовими подіями.

Як символи релігійної віри, в селах постали дерев'яні та муровані храми. У Максимовичах знаходиться дерев'яна церква св. Косми і Дем'яна — пам'ятка архітектури національного значення. Церква побудована в 1924 р. Дослідник В. Слободян зазначає: «Дерев'яна церква латинізованого типу стоїть на просторій ділянці, оточений з трьох сторін деревами, біля дороги на західній околиці села. Відомо, що у 1507 р. у Максимовичах вже існувала церква, яка занепадала під час першої світової війни. На воротах церковного подвір'я можна побачити вирізане з металу серце, на якому написано: «Жертви Молодіжи М. Николай Висоцкий

1928 Рік» [11, с. 539] Поки що не має пояснень, хто і з якою метою залишив цей знак для молоді і що він означає.

Теперішня церква ремонтується за кошти і силами громади села. Під час проведення робіт дотримуються технічних вимог щодо реставрації пам'яток архітектури. В церкві є дві парафії. У даний час нею користуються дві конфесії: українська автокефальна православна і українська греко-католицька. Богослужіння проводяться почергово. 14 листопада християнська громада Максимович вшановує свою церкву. На урочисту літургію з'їжджається багато людей, щоб взяти участь в святкуванні та послухати проповідь шістьох священників, які проводять церковну відправу. Цікавий обряд, який відбувається після літургії — освячення води.

Мають Максимовичі свій звичай під час святкування Дня Хрестового Воскресіння. Після відправи дзвонять дзвони дзвіниці, чим прославляють Бога і просять його про те, щоб багатим був урожай.

У 1923–24 рр. в селі було збудовано каплицю св. Антонія Падуанського, яку, згодом, закрили, а після Другої світової війни взагалі зруйнували. Залишився тільки фундамент. У 2005 р. на частині старого фундаменту розпочато будову нової каплиці, яку дня 16 вересня 2007 р. висвятив єпископ Мар'ян Бучек зі Львова. Тепер, щорічно, у червні парафіяни римокатолицького обряду Максимовичів святкують престольне Свято святого Антонія.

Не менш цікавою для туристів може бути церква Св. Архистратига Михаїла, яка височить на невеличкому горбку села П'яновичі. Біля церкви знаходиться білосніжна скульптура Ангела — невідомого автора. Церква належить до української автокефальної православної церкви, й, за переказами, була побудована у 1911 р. за кошти громади села. 21 листопада 2011 р. церква відзначила 100-літній ювілей.

Недалеко від церкви шумить П'ян, де, на зимове свято Йордан відбувається обряд Водохреща, який збирає мешканців трьох сіл: Максимовичів, П'яновичів і Лановичів. Кожен з присутніх повинен кинути в джерело монету, як символ вшанування святості води. Є в П'яновичах свій оберіг — це школа, найдавніші відомості про яку належать до кінця XIX ст. У 1897 р. Австрійський уряд видав шкільний закон, за яким відкривалися народні школи, в яких впроваджували польську мову, як обов'язковий предмет. Місцеві старожили пам'ятають свою школу, яку відкрили в селі на початку XX ст. Тут їх вчили завжди любити рідний край. Багатьом з них запам'яталися такі вірші:

*Наша чарная скулечка
Пишлєцяла до гняздечка
Пшєз далекий край
Бо в тем гнізду сєв вродзіла
Бо то єст родзіна міла
Бо то єст єй рай [1].*

Лановичі — село, в якому проживають мешканці польської національності, приваблює, в першу чергу, паломників з Польщі. Римо-

католицьку парафію тут заснував у 1462 р. тодішній власник села Павло Одровонж. Він же і збудував первісний костел. Другий храм (скромний костел з 3 вітварями), фундатором якого став наступний власник Мартин Личко, освятив у 1591 р. архієпископ Іоан Соліковський. У 1727 р. на кошти чергового власника села Домініка Коссаковського постала третя святиня, яка мала 5 вітварів — головний з двома бічними з образами Матері Божої та інших два вітварі (св. Антонія і св. Миколая). У 1753 р. Перемишльський єпископ Вацлав Сераковський освятив костел під час візитації. У 1774 р. у самбірському бернардинському костелі придбали багато оздоблений вітвар Святої Родини 1608 р., який зараз знаходиться в Олеському відділенні Львівської картинної галереї. Четвертий дерев'яний храм спорудили у 1817 р. за кошти Ігнатія Конарського, якому належали тоді Лановичі. Того ж року костел освятив самбірський декан о. Йоан Костецький під титулом св. Миколая. Храм мав 5 вітварів. У 1871 р. костел отримав нову підлогу, а 1889 р. провели ремонтні роботи. Протягом 1909–1910 рр. вітварі Святої Родини та св. Аполонії були реставровані художником–аматором Броніславом Грицем. Лановицька парафія, яка спочатку входила до складу Самбірського деканату Перемишльської дієцезії, а з 1912 р. — до новоствореного Рудківського, обіймала також села Зарайське, Ковиничі, Максимовичі, Містковичі та П'яновичі. Храм бав закритий радянською владою у 1963 р., а в 1980 р. його зруйнували. Частину цінного храмового майна було передано Львівській картинній галереї, решту зберегли колишні парафіяни [1].

Нині у Лановичах є новий мурований костел, який збудували протягом 1991–1994 рр. Парафіяльний храм було побудовано дуже швидко — протягом чотирьох років і всі брали участь в цьому процесі. 23 вересня 1989 р. вмуровано наріжний камінь і вже в 1993 р. єпископ Рафал Керницький його консекрував. Люди будували його не тільки швидко, але без жодної сучасної техніки. І це є великим надбанням духовної культури цих людей. Сама місцевість Лановичі налічує біля шістсот мешканців. Всі католики села ходять до цього латинського храму.

22 вересня 2012 р. парафія св. Миколая с. Лановичі, де знаходиться санктуарій Матері Божої Салетинської, відсвяткувала Ювілей 550-ліття свого заснування. Свята Літургія відбулася за участю священиків Самбірського Деканату, представників місцевого самоврядування, парафіян та прибулих гостей і туристів з-за кордону. З цієї нагоди була проголошена проповідь о. Інфулата Йосифа Павлічека про те, в чому полягає честь і пошана до Марі Божої та до чого ця пошана зобов'язує. «Приходимо сюди сьогодні, щоб вшанувати нашу Небесну Матір. Кожен з нас має таке уявлення про Матір Божу, яке має про свою рідну матір. Наша матір любить нас, піклується про нас і старається, щоб добре нас виховати. Неодноразово вона навіть плаче, коли ми їй в цьому завданні не допомагаємо, а навіть не слухаємо. Так само і з Матір'ю Божою, котра плаче, бо є стурбована про майбутнє своїх дітей, котрі не слухають Її і не

втілюють в повсякденне життя того, що говорить Бог та про що просить Вона. Її прохання є звичайними та простими до виконання, такі як прохання нашої мами і не є нічим надзвичайним. Просить Вона, щоб бути люблячим, доброзичливим християнином, котрий шанує батька і матір, не краде, не вбиває, не заздрить, не чинить перелюбу...», — зазначив Генеральний Вікарій і додав: «У моїй дієцезії, в Пшові (Польща), знаходиться Санктуарій Матері Божої Усміхненої. Тут ви маєте Санктуарій Матері Божої Салетинської — Матері котра плаче. Я більш ніж переконаний, що коли ми втілимо в нашому житті те, про що просить Наша Матір Небесна, то і тут Вона усміхнеться» [12].

Ще однією звичаєвою подією в селі Лановичі є Салетинські Зустрічі Молоді на Україні. Такі зустрічі відбуваються щорічно у Санктуарії Матері Божої Салетинської. У 2012 р. проходила VII Зустріч під девізом «Вкорінені у Христа». Молодь, яка приїхала в Лановичі з'єднувалася духовно з молоддю, що зустрічалася в Мадриді зі Святішим Отцем Бенедиктом XVI на Всесвітніх Днях Молоді.

Скликають Лановичі гостей і туристів на Фестиваль дитячої пісні, який став вже традиційним для цієї місцевості і проходить за сприянням Салетинів. Слід зазначити, що отці Салетини служать в Україні, крім Лановичів, ще в трьох монаших спільнотах (Буську, Нікополі і Запоріжжі). Салетини в Лановичах ведуть виховні заходи в дитячому садочку, який фінансується за кошти Польщі. Під час презентації освітньо-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі, діти демонструють звичаї та обряди польської культури, одягаючись в польський національний одяг.

29 червня Лановичі святкують торжество святого Петра і Павла й день села. Товариство польської культури Ланович готує святкову артистичну програму. Незважаючи на приналежність до різних конфесій, прихожани Максимовичів, П'яновичів і Лановичів покровителем своїх парафії вважають Святого Миколая. Його культ урочисто вшановують українці та поляки 6 і 19 грудня престольним парафіяльним святом Святого Миколая.

Отже, можна зробити висновок, що у Самбірському районі Львівської області існують сприятливі соціально-культурні передумови організації і розвитку етнотуризму, зокрема на базі традиційної духовної культури жителів сіл Максимовичі, Лановичі і П'яновичі. Наявність багатой культурної спадщини, в якій поєдналися українська й польська культури, звичаєвий досвід й збереження християнських традицій, обрядовості дає підстави для високої оцінки перспективності та економічної доцільності розвитку тут туризму, що сприятиме перетворенню Львівщини у туристично-привабливий регіон державного та загальноєвропейського значення.

Література

1. Із матеріалів краєзнавчого музею ЗОШ І–ІІІ ступеня с. П'яновичі, зібраних вчителем школи, істориком за фахом, Андриц Г. М.

2. Машура Г. М., Кандічанський Д. А., Кандічанський А. Г., Козар О. П. Самбір і Самбірщина [Текст] / Г. М. Машура, Д. А. Кандічанський, А. Г. Кандічанський, О. П. Козар. — Дрогобич: «Коло», 2005. — 288 с.
3. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення) [Текст] / М. Худаш. — Львів, 2006. — 560 с.
4. Смуток І. Вступ до генеалогії шляхти Самбірського повіту XVI– початку XVII ст. (шляхетські прізвища). — Львів, 2008. — 336 с.
5. Лаба В. Історія села Берестяни [Текст] / В. Лаба. — Львів, 2010. — 168 с.
6. Бойківщина [Текст] : Монографічний збірник матеріалів про Бойківщину з географії, історії, етнографії і побуту за ред. Мгр. Мирон Утриско, Філядельфія. — Нью-Йорк, 1980. — 521 с.
7. ЦДІА України у Львові. — Ф. 328. — Оп. 1. — Спр. 54. — арк. 94.
8. Історія міст і сіл Української РСР [Текст]: В 26 т. Львівська область / АН УРСР. Ін-т історії; Голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова) та ін. — К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. — С. 640–687.
9. ЦДІА України у Львові. — Ф. 328. — Оп. 1. — Спр. 59. — Арк. 227.
10. ЦДІА України у Львові. — Ф. 328. — Оп. 1. — Спр. 52. — арк. 58.
11. Слободян В. Церкви України. Перемиська єпархія [Текст]. — Львів, 1998. — 863 с.
12. За матеріалами: www.saletyni.pl [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://zyciezakonne.p>

Юнко М. М., Высоцкая О. Я.

**ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ И ОБЫЧАИ НАРОДНОГО БЫТА
ЖИТЕЛЕЙ СЕЛ МАКСИМОВИЧИ, ПЬЯНОВИЧИ И ЛАНОВИЧИ
САМБОРСКОГО РАЙОНА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ**

Рассмотрено достояние духовной культуры жителей сел Самборского района Львовской области. Сосредоточено внимание на основных историко-культурных объектах, которые имеют этнокультурную ценность для развития этнотуризма в регионе.

Ключевые слова: духовная культура, духовные ценности, обычаи, этнотуризм.

Yunko M., Vysotskya O.

**SPIRITUAL VALUES AND NATIONAL LIFE CUSTOMS VILLAGERS
OF MAKSYMOVYCHI, PIANOVYCHI AND LANOVYCHI
IN SAMBIR DISTRICT OF LVIV REGION**

The acquisition of spiritual culture of the villagers in Sambir district of Lviv region are considered. The attention is concentrated on the major historical and cultural objects which have ethnic and cultural value on the development of ethnic tourism in the region.

Key words: spiritual culture, spiritual values, customs, ethnic tourism.

УДК 338.483.13:39

*Токарева Т. В., Чмига О. О.
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*

ВИКОРИСТАННЯ НЕЗВИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЕТНОТУРИЗМІ

Використання незвичайних традицій народів світу та ступінь відвідування туристами місцевостей їх проживання.

Ключові слова: етнотуризм, традиції, туристи, незвичність.

Розвиток туризму має велике значення як для держави в цілому, так і для окремої особи. Культурне самовираження народу, його історія, традиції, звичаї завжди викликали інтерес. Природна допитливість туриста відносно різних куточків світу і народів, що населяють їх, утворює один з найбільш сильних спонукальних туристських мотивів. Етнічний туризм, як будь-який інший вид туризму, є загальновизнаним джерелом соціально-економічного розвитку держави. Етнічний туризм — один з напрямів культурно-пізнавального туризму, що є нині характерним для багатьох країн. Світова практика доводить, що цей вид туризму здатний задовольнити цілий ряд духовних потреб людини.

Етнографія (від грецького етнос — плем'я, народ графо — пишу) — суспільствознавча наука, об'єктом дослідження якої є народи, їхня культура і побут, походження (етногенез), розселення, процеси культурно-побутових відносин на всіх етапах історії людства [3, с. 1]. Вона концентрує увагу на розробці проблем етно- і націогенезу, етнічної історії, міжнаціональних відносин, етнонаціональних процесів, традиційно-побутової культури, народних знань, побуту, народного мистецтва. Найбільш важливим в організації етнічного туризму є ознайомлення учасників з традиціями і культурою різних етносів. Традиції — це система позицій, цінностей, норм поведінки і принципи стосунків між людьми в країні, ритм і пульс її життя [4, с. 426]. Характеристика традицій включає аналіз існуючих, їх місце в житті країни, прив'язку до конкретних етносів і територій. Роль традиції неоднакова в різних сферах соціального життя. У меншій мірі традиція проявляється в економіці, досягає максимуму в релігії. Суспільства, приймаючи одні елементи соціокультурної спадщини, в теж час відкидають інші, тому традиції можуть бути як позитивними (що і як традиційно приймається), так і негативними (що і як традиційно відкидається) [1, с. 59].

Однак, існують проблеми: складнощі використання незвичайних традицій в етнографічному туризмі, перспективи їх використання в галузі туризму та в подальшій розробці етнічних турів [2, с. 35].

Дослідження сучасних проблем туризму, і етнічного туризму зокрема,

а також дискусії навколо розуміння його суті знайшли відображення в працях зарубіжних і вітчизняних учених: Д. Макканнела, Г. Москардо, П. Пірсу, В. Сміта, Дж. Урри, М. Б. Биржакова, Д. А. Гаевой, В. Г. Гуляєва, А. Д. Карнышева, Е. Ю. Дідівських, Н. А. Матовой, Н. В. Моралевой, В. П. Пачулиа, А. А. Романова, Р. Г. Саакянц, А. В. Соловйова, А. Д. Чудновского та ін. Дослідження більшості авторів сконцентровано на визначенні сутності етнографічного туризму, вирішенні певних проблем його розвитку. Це підтверджує важливість вирішення питань щодо управління його розвитком, як на національному так і на регіональному рівні. Невирішеною залишається і проблема мотивації туристів для відвідування того чи іншого поселення, етнічної дестинації.

Метою дослідження є виявлення незвичайних традицій народів світу, які виступають мотивом в етнографічному туризмі, їх використання та ступінь значущості в розвитку етнографічного туризму.

Культурний потенціал регіону виражений в його історичній і етнічній спадщині. Наявність унікальних етнічних ресурсів може зумовити успішний розвиток туризму в регіоні. Кожен етнос має свою унікальну культуру і традиції, які будуть цікаві для інших громад. Деякі з традицій є добре відомими і використовуються з метою залучення туристів.

Таблиця 1.
Традиції різних етносів як мотив залучення туристів

№ з/п	Країна	Традиція	Строк проведення
1.	Китайська народна республіка	Новий рік	Між 21 січня – 21 лютого щорічно
2.	Іспанія	Ритуал очищення El Colacho	Щорічно у травні–червні
3.	Росія, Республіка Саха	Музичний фестиваль Табик	Щорічно в грудні
4.	Індія	Кумбха-мела	Чотири рази на 12 років
5.	Індія	Бої воїнів ниханга	Щорічно весною

У Китаї яскравою традицією є Новий рік, який відзначається в період між 21 січня і 21 лютого. Традиційно в перший день Свята Весни люди в Китаї пускають салюти й феєрверки, а також спалюють пахощі. За китайською традицією такий обряд допомагає відганяти злих духів і залучити до сім'ї духів-благодійників. У дні свята обов'язково влаштовуються традиційні масові подання, такі як танець левів, танець драконів, проводяться спортивні змагання. Весела атмосфера триває близько півмісяця, і закінчується святом ліхтарів. У цей час Китай відвідує величезна кількість туристів (у 2013 р. за новорічний тиждень тільки Пекін відвідали понад 8 млн. туристів), щоб подивитися барвисті подання і феєрверки.

Іншим яскравим прикладом незвичайних традицій можна вважати ритуал очищення El Colacho. З 1620 р. мешканці іспанського містечка

Castillo de Murcia святкують Corpus Christi — католицьке свято Тіла Господня. Всі жителі міста і туристи збираються, щоб подивитися, як дорослий чоловік перестрибує через безпомічних немовлят. Виконавець ритуалу в жовто-червоному костюмі (це і є Колачо) з батогом або палицею в руці проходить через все місто під звук барабана. Як тільки Колачо доходить до центральної площі, він з розбігу стрибає через немовлят, яким ще не виповнилося шести місяців. Дітей попередньо укладають в ряд на ковдри або матраци, розстелені на землі. Жителі вірять, що, стрибаючи, Колачо забирає дитячі хвороби і забирає все зло з собою. Це видовище не для людей зі слабкими нервами, але за майже 400 років проведення ритуалу жодна дитина не постраждала. Традиційно цей ритуал проходить як карнавал, з участю натовпів танцюючої молоді. На вулицях вивішуються яскраві полотнища, квіткові гірлянди, мостові усыпають килимами кольорів і пелюсток. У святкових парадах беруть участь «велетні» — високі (3-4 метри) ляльки з пап'є-маше в одязі, що представляють історичних та біблійних персонажів, іспанських середньовічних королів і героїв [5, с. 1].

Цікавою етнічною традицією подієвого характеру є музичний етнофестиваль Табик, названий на честь стародавнього ритуального інструменту народу саха, який вироблений із бичачих шкір. Він проводиться в столиці Республіки Саха — місті Якутск. Створений у 1990 р., на сьогодні він є одним із важливих подій в житті шанувальників музики. Табик — відкритий фестиваль, в якому беруть участь виконавці етнічного співу, природи і внутрішніх почуттів. Тут можна почути виття заметілі і свист вітру, шелест трави і звуки ночі, дзюрчання води і шум крил птаха. На майданчиках фестивалю глядач отримує унікальний шанс побачити все найкраще, що є в музичному світі Якутії.

Велику кількість туристів збирає релігійні традиції. Чотири рази на 12 років на берегах священних річок: Гангу, Сипри, Годаварі і Сангама — проходить найбільш масштабне свято індуїзму — Кумбха-мела (Kumbh Mela), що в перекладі з гінді означає «свято глечиків». Як свідчить легенда, боги вели війну за глечик Амріти, нектару безсмертної життя, і краплі цього чарівного напою окропили землю в цих чотирьох річках. З тих пір обмивання у святих водах цих місць обіцяє очищення від усіх гріхів і лікування хвороб. Кумбха-мела триває не один день, а від одного до трьох місяців. У місто проведення божественного заходу приїжджають індуїсти з усіх куточків світу, мільйони паломників і садху (індійські ченці), тут можна зустріти аскетів, йогів, шукачів істини і просто допитливих туристів. Останній раз свято проходило у 2001 році в місті Алахабад, що на березі Гангу. Святе місце відвідали 70 мільйонів осіб [6, с. 1].

Кожну весну в індійському місті Анандпур Сахіб всюди — на ринках, площах, перед храмами, на вулицях можна побачити бої воїнів ниханга, що більше схоже на ритуальні танці. Серед схвильованих глядачів двоє чоловіків в синіх тюрбанах з шаблями роблять дивовижні стрибки, мечі виблискують на сонці, але ніхто не завдає ударів. Коли «бій» завершується,

супротивники обіймаються, і натовп розходиться. Ниханги — це еліта сикхської армії, релігійної секти в Індії. Наприкінці лютого — початку березня місто наповнюється туристами, міські жителі прагнуть нагодувати як можна більше паломників, оскільки для них дати їжу мандрівникові у святкові дні — велика честь. У магазинчиках, які торгують касетами, розносяться військові пісні. Тут можна купити шаблі, щити, тюрбани і неодмінно картини зображують десяткох гуру сикхів. Колись воїнів ділили на два табори. Після релігійних церемоній і молитов розігрувалася битва під пильними поглядами гуру і полководців. Переможців у боротьбі не буде, а буде загальна радість і багато туристів.

Унікальними та привабливими для туристів є і українські народні традиції. Більшість з них пов'язано із староукраїнською язичницькою атрибутикою. Наприклад, свято Івана Купала (в ніч на 7 липня), яке у багатьох слов'ян, було пов'язано із Днем сонцестояння. І зараз можете побачити, як дівчата водять таночки і пускають у воду віночки, а хлопці стрибають через вогнище та шукають квітучий папоротник. Найяскравіше це свято проходить в Західній Україні, Києві (особливо в Музеї під відкритим небом в с. Пирогово). Ще одна давня українська традиція, пов'язана із поворотом сонця — 7 січня, зараз Різдво Христове, яке з розмахом святкується у Карпатах. Також відомими є зустрічі весни на Масляну у Києві, Переяслав-Хмельницькому, Радомишлі, та інших містах. Традиції святкування Великодня також варто побачити. Під час тижневого свята можна відвідати Коломийський музей народного Мистецтва Гуцульщини, де можна познайомитися із історією створення писанок та побачити найбільшу їх колекцію. Релігійні особливості доречно вивчати у Шевченківському гаю у Львові, у Святогорську, в с. Пирогово та в Криму.

На даний час зростає інтерес до етнокультурних об'єктів та розвивається культурно-етнічний туризм, що дозволяє відкрити для туристів нові етнографічні об'єкти, відновити деякі з втрачених (відтворити або реконструювати), зробити їх доступними для відвідування туристів. Етнічна спадщина будь-якого регіону потребує просування на туристичний ринок. Тому, національні туристичні організації повинні займатися поширенням інформації про історичний потенціал місцевості. Доцільно проводити культурні заходи (фольклорні, фестивальні та ін.), традиційні для місць туристичного призначення і здатні зацікавити туристів з різних куточків світу. Отож, можна з упевненістю сказати, що етнотуризм може стати ефективним інструментом залучення до практичний оборот всіх свідоцтв самобутності та унікальності народних культур, і, більше того, — інструментом їх збереження.

Література

1. Бабкин А. В. Специальные виды туризма. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. — 252 с.
2. География международного туризма: Зарубежные страны: Учеб. пособие / Авт.-сост. Л. М. Гайдукевич, С. А. Хомич, В. А. Клицунова и др. — Мн.:

- Аверсэв, 2004. — 252 с.
3. Етнографія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/>
 4. Кононенко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии [Текст] / Б. И. Кононенко. — М.: Вече 2000; АСТ, 2003. — 512 с.
 5. El Colacho — один из самых странных ритуалов мира [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://provodnik.ru/>
 6. Kumbh Mela [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kumbhamela.net>.

Чмига Е. А., Токарева Т. В

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕОБЫЧНЫХ ТРАДИЦИЙ В ЭТНОТУРИЗМЕ

Использование необычных традиций народов мира и ступней посещения туристами мест их проживания.

Ключевые слова: этнотуризм, традиции, туристы, необычность.

Chmyga E., Tokareva T.

USING UNUSUAL TRADITIONS IN ETHNIC TOURISM

Using unusual traditions of different nation of the world and level of visiting by tourists such places.

Key words: ethnotourism, traditions, tourists, singularity.

УДК 325.54(477.83)

*Берест Р. Я., Львівський інститут економіки і туризму;
Адамишин О. М., Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ*

НІМЕЦЬКІ КОЛОНІЇ ЛЬВІВСЬКОГО ПРИКАРПАТТЯ

Зроблено спробу дослідити німецькі поселення, що існували на землях окремих повітів Львівського воєводства у дорадянський період в розрізі їх статистичних даних. Акцентовано увагу на важливості збереження та пропаганди пам'яток світової і вітчизняної культури для розвитку туристичної індустрії.

Ключові слова: німецькі колоністи, повіт, пам'ятки, населення, німці.

Поява чужоземних поселенців на землях українського Прикарпаття тісно пов'язана з історичними подіями, які в певній мірі ставали вагомими стимуляторами для міграцій населення. Найчастіше переломними змінами, які впливали на етно-культурну ситуацію, приплив чи відплив інородного населення, ставали війни, військові напади, революційні події, повстання, виступи, зміни державного устрою тощо. Багатовікову перманентну боротьбу за українські землі вели поляки, угорці, росіяни, німці, шведи, австрійці та інші народи. У різні періоди історії у сприятливих умовах розвитку суттєве доповнення до автохтонного складу корінного населення давали євреї, караїми, вірмени, італійці, греки й інші етнокультурні спільноти [2; 3; 4; 5 і ін.].

Як свідчать архівні джерела та результати наукових досліджень, на землях українського Прикарпаття, основний склад населення якого представляли українці, які в підгірських та гірських районах Карпат виділялися у етнічні групи бойків, лемків, гуцулів, в дорадянський період існували доволі великі общини поляків, євреїв, німців та інших народів. Важливо, що чужоземні етноси залишили численні пам'ятки, котрі не лише можуть бути цінними об'єктами наукових досліджень, але й вагомою базою для розвитку міжнародного туризму.

Одним з цікавих етнічних доповнень Східної Галичини стала поява німецькомовного населення. Перш за все, це було пов'язано з втратою Речі Посполитої права на володіння українськими землями та їх включенням в склад Австрійської та Російської імперій, що відбулося в останній чверті XVIII ст. (1772–1795 рр.) [8]. Нова влада провела низку реформ (адміністративно-політична, економічна, культурно-освітня, судова, військова, релігійна тощо), які загалом сприяли припливу на українські землі німецькомовного населення з його корінних земель. Зауважимо, що австрійська влада зберігала своє панування аж до завершення Першої світової війни (1918 р.). Поразка Австро-Угорщини у війні та прихід в Галичину нового володаря — Речі Посполитої стали основною причиною

еміграції німців [7]. Проте, значна частина німецьких колоністів залишилася в Галичині і навіть продовжила боротьбу з польськими, російськими й радянськими військовими підрозділами в епопеї польсько-української, радянсько-польської та інших воєн. Одним з них був підполковник Української Галицької армії, а згодом військових формувань Західно-Української Народної Республіки Альфред Бізанц [1, с. 65].

У плані наукових досліджень варто зауважити, що колишній і сучасний адміністративно-територіальний устрій помітно різняться між собою. Слід відзначити, що колишні повіти територіально не відповідають теперішнім районам. Зокрема, містечко Сколе, яке зараз є районним центром, входило в склад Стрийського повіту, районний центр місто Миколаїв — у склад Жидачівського повіту тощо.

Проте важливо, що у архівних документах та у публікаціях навіть міжвоєнного періоду (1921–1939) німецькі колонії ще значаться під власними назвами, які є традиційними для німецьких земель, зокрема, Розенбург, Штайнфельс, Йозефберг, Газендорф, Нойдорф, Айнзідель, Дорфельд, Кальтвасер, Райхенбах, Кранцберг, Гельзендорф, Карлсдорф, Пехерсдор і ін. [5, с. 19, 22, 23, 47, 48, 49, 72, 85, 86, 87 і ін.]. З приходом радянської влади на західноукраїнські землі чужоземні назви населених пунктів було змінено новими, більш приближеними до слов'янського лексикону.

Значна територія Галичини внаслідок післявоєнного врегулювання кордонів опинилася в складі Польщі. Проте багато населених пунктів, заснованих колоністами, зараз не існує або значаться під іншими назвами, що, звичайно, ускладнює вивчення етнічної історії краю. Проблемою дослідження залишається й те, що на даний час у місцевостях збереглося небагато слідів від колишніх колоній.

Окремі назви німецьких поселень мають повторення. Наприклад, поселення з назвою Нойдорф існувало поблизу Самбора і з такою ж назвою біля Дрогобича. Крім цього, в багатьох випадках реконструйовані будинки німецьких колоністів втратили свій автентичний вигляд. Знищені або спотворені в руслі реалізації більшовицької ідеології релігійні храми, різні історичні пам'ятки, пам'ятні знаки, відмежовані німецькі кладовища також обмежують результати наукових досліджень.

Щоб в загальних рисах уявити собі явище німецької колонізації земель українського Прикарпаття, які зараз входять в склад Львівщини, перед початком Другої світової війни відповідно до статистичних даних В.Кубійовича то зазначимо, що на території гірських та підгірських повітів Львівщини проживало: у Стрийському — 163 860 чол., з яких 6030 були німці [5]; Добромильському — 102 230 чол., з яких були 1100 німці [5, с. 20]; Дрогобицькому — 207 310 чол., з яких 3 345 значилися німцями [5, с. 24]; Львівському — 156 730 чол., з яких 2 245 німці [5, с. 50]; Мостиському — 97 045 чол., серед яких було лише 45 німців [5, с. 52]; Рудківському — 85 870 чол., з яких — 270 німців [5, с. 71]; Самбірсь-

кому — 143 420 чол., з яких 1 555 німців [5, с. 73]; Турківському — 126 680 чол., серед яких було 345 німців [5, с. 97]; Жидачівському — 90 330 чол., з яких було 2 040 німців [5, с. 108].

Як свідчать статистичні дані, найбільше німецьких колоністів у довоєнний період проживало у Стрийському повіті. Так, станом на 1 січня 1939 р. загальне число мешканців повіту складало 163 тис. 860 осіб. З них українців налічувалося 118 тис. 305 чол., поляків — 21 955 чол., євреїв — 18 055 чол., німців — 6 035 чол. Порівняно незначне число жителів припадало на інше населення.

Найбільшим німецькомовним поселенням Стрийського повіту був Бригідин (сучасне село Ланівка), де до початку Другої світової війни проживало 1 130 мешканців. З них в етнічному розрізі 935 осіб значилося як німці і доповнювали чисельний склад 90 українців та 5 поляків [5, с. 85]. У колонії Феліцієнталь (сучасне с. Нагірне Сколівського р-ну) проживало всього 730 мешканців, з них 680 німців, 20 українців та 30 євреїв [5, с. 85]. У Гельзендорфі з 500 мешканців на німецькомовний етнос припадало лише 380 чол., а 90 визнавало себе українцями та 30 поляками [5, с. 85].

Цікавим видається заселення німецькими колоністами Львівського повіту, який включав значні території, численні села та містечка: Винники, Щирець, Новий Яричів. З них найбільше німців мешкало у Винниках (300 чол. на 6 тис. населення). У співвідношенні питома вага німецького населення складала близько 20 відсотків. Проте жодного німця на значилося в Новому Яричові [5, с. 47].

Найбільшими сільськими колоніями Львівського воєводства були Айнзідель (зараз входить в склад села Сердиця, що біля Щирця), де проживало 310 мешканців з яких 120 були німцями [5, с. 47]. У Дорнфельді (сучасне с. Тернопілля) значилося 740 мешканців, з яких 570 були німцями; у Фалькенштайні (суч. Соколівка) з 410 чол., 180 значилися як німці; в Лінденфельді (сучасне с. Липівка біля Миколаєва) з 140 жителів 120 значилося німцями; в Райхенбаху (сучасне с. Красів) з 250 мешканців 130 значилися як німці [5, с. 47–49].

За планом архітектурної забудови, розмірами й формами житла та господарські споруди в німецьких колоністів помітно різняться від місцевих українських житлово-господарських будівель. Зазвичай, довоєнні німецькі хати мають прямокутну форму та, порівняно, значні розміри (напр. 10 x 16 м). Незначна їх висота, а також масивний дах, що має в середньому кут спаду 45°, а також доволі широке піддашся (бл. 1 м), складають враження про присадкуватість будівель.

Зауважено, що візуальною ознакою німецького житла є 5 отворів у поздовжніх стінах. З фронтальної сторони — це 5 вікон, а з боку двору знаходилося 4 вікна, а середній отвір, тобто п'ятий, слугував входом у споруду (фото 1). З північної сторони жител, здебільшого, віконних отворів немає. Свої житлові споруди колоністи будували на дві сім'ї. В плані забудови — це п'ятикамерні будівлі (сіни, дві кухні та дві житлові кімнати).

*Фото 1. Житлова будівля колишніх німецьких колоністів
у с. Хоросно Пустомитівського р-ну Львівської обл.*

Як показали наші етнологічні дослідження, однією з найкраще збережених в непорушеному (інсідному) стані німецької будівлі в с. Сердиця (кол. Айнзідель), збудованої ще на початку ХХ ст., що зараз у власності О. Луцка, є хата споруджена з добре випаленої цегли. Товщина стін складає близько 0,6-0,8 м. Ввійти в хату можна лише через продовговаті сіни (прибл. 4 x 8 м), які розділяють хату на дві рівні частини і були спільними для обох сімей. В сінях знаходилося одне вузьке вікно (0,9 x 1,3 м) та вихід на горище.

*Фото 2. Господарська будівля колишніх німецьких колоністів
у с. Сердиця (кол. Айнзідель) Пустомитівського р-ну Львівської обл.*

В архітектурному плані обидві кухні знаходяться з боку господарського двору. Кухонні приміщення також мають вузьку продовговату форму (прибл. 3 x 5 м). У поздовжній стінці, що від господарського двору, знаходиться два спарено поставлених вікна вище зазначеного розміру. При внутрішній стінці, яка розділяє кухонне та спальне приміщення, знаходиться велика домашня піч. Спальне приміщення має підквадратну форму (прибл. 5 x 5 м). В ньому помітно виділяється два спарені вікна, що за формою та розмірами є схожі з уже наведеними.

Важливою складовою частиною забудови були господарські будівлі. Досить часто вони складали один великий комплекс, який поміщав під

одним дахом хлів для утримання худоби (корів, коней і ін.), свиней, птахів; місце для збереження зерна, сухих та соковитих кормів; великий тік для обмолоту зернових культур, місце для збереження та ремонту агротехнічного реманенту (фото 2). З розповідей мешканців с.Тернопілля (кол. Дорнфельд) відомо, що окремі німецькі поселенці на своїх господарствах утримували коней-вагозовів, активно впроваджували у сільгоспроботи механізовану техніку, займалися бджільництвом, рибальством, садівництвом та виноградарством. Ще й досі будівлі німецьких колоністів виділяються чіткістю виконання планування та забудови садіб й господарських приміщень, що сприяло формуванню рівних вулиць та провулків у населених пунктах (фото 3).

Фото 3. Вулиця з житлово-господарськими будівлями колишніх німецьких колоністів у с. Хоросно Пустомитівського р-ну Львівської обл.

Таким чином, поява та поширення німецьких колоній на українських землях, а також їх теперішня наявність з однієї сторони свідчать про багатство та розмаїття вітчизняної історії, а з іншої складають вагомі перспективи для формування туристичної привабливості нашого краю для зарубіжного туриста.

Література

1. Довідник з історії України (А – Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. — К.: Генеза, 2001. — 1136 с.
2. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка. — Львів: Світ, 2002. — 520 с.
3. Історія Центрально-Східної Європи / За редакцією Л. Зашкільняка. — Львів, 2001. — 660 с.
4. Крип'якевич І. Історія України / І. П. Крип'якевич. — Львів: Світ, 1990. — 520 с.
5. Кубійович В. Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 1. 1. 1939. Національна статистика Галичини. — Wiesbaden, 1983. — 175 с.
6. Кубійович В., Падох Я. Стрий // Енциклопедія Українознавства. Перевидання в Україні. — Львів, 2000. — Т. 8. — С. 3072 (2805–3199 с.).
7. Макарчук С. А. Етнічна історія України. Навчальний посібник / С. А. Макарчук. — К.: Знання, 2008. — 471 с.
8. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. — К., 2005. — 587 с.

Берест Р. Я., Адамишин О. М.

НЕМЕЦКИЕ КОЛОНИИ ЛЬВОВСКОГО ПРИКАРПАТЬЯ

Сделано попытку исследовать немецкие поселения, которые существовали на землях отдельных поватов Львовского воеводства у досоветский период в разрезе их статистических данных. Акцентировано внимание на важности сбережения и пропаганды памятков мировой и отечественной культуры для развития туристической индустрии.

Ключевые слова: немецкие колонисты, повет, памятки, население, немцы.

Berest R., Adamyshyn O.

GERMAN COLONIES OF LVIV PRYKARPATTIA REGION

An attempt to explore the German settlements which existed on the lands of individual districts of Lviv province in the pre-Soviet period in terms of statistic data was made. Attention is focused on the importance of preserving and promoting the monuments of world and national culture for the development of tourism industry.

Key words: German colonists, province, monuments, population, Germans.

УДК 338.485:39

Стоколос-Ворончук О. О., Цимбала О. С.,
Львівський інститут економіки і туризму

ПЕРСОНАЛІЇ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ

У сучасних умовах розвитку туризму необхідним є глибоке вивчення і творче використання українським суспільством національного духовного здобутку минулого для розуміння новітніх феноменів і процесів у соціокультурній сфері. У цій статті розглянуто механізм взаємодії туризму і етнокультури, що сприятиме пожвавленню туристичного руху в регіонах.

Ключові слова: етнотуризм (ностальгійний туризм), краєзнавство, фактори що впливають на розвиток туризму, персоналії.

Прогнози світових туристичних статистичних джерел, таких як TourMIS, IPK International, ATLAS та EUROBAROMETER, досліджені у City Tourism and Culture, The European Experience, ETC Research Group report, демонструють, що кількість туристів до європейських міст буде зростати, особливо «культурний міський туризм до малих міст Центральної та Східної Європи» [1]. Очікується, що «традиційні туристичні міста Європейського Союзу втратять частину своїх туристів на користь нових міст у Центральній та Східній Європі». Якщо регіон, місто, село хоче «потрапити на мапу», бути включеним до туристичних маршрутів, воно має запропонувати цілий ряд послуг, щоб привабити вітчизняних і закордонних клієнтів, які шукають нові місця для відвідування. Пошук нових, творчих підходів до перетворення регіону на популярне місце вимагає поставлених завдань щодо розробки спеціального циклу екскурсій, розрахованих на чітко визначені групи споживачів на ринку таких послуг. Тобто, поряд із традиційними видами туризму пріоритетними мають стати і нові, так звані нетрадиційні види туризму. Серед них — ностальгійний чи етнотуризм.

У цій праці автори поставили собі за мету визначити роль й внесок окремих громадських діячів, представників певного етносу, у розвиток туристично-екскурсійної діяльності західного регіону України.

У перекладі з грецької ностальгійний туризм означає «туга за батьківщиною, духовна слабкість за минулим». На сьогоднішній день, за перспективністю розвитку, він поступається тільки сільському (зеленому). Все більше іноземців мають бажання відвідати історичну батьківщину своїх батьків, дідів, прадідів, або ж відвідати місця поховань своїх славетних одноплемінників. «Що краще ніж туризм, сприяє взаєморозумінню між народами, викликаючи захоплення спільною природною і культурною спадщиною? Геніальні творіння людини і природи пробуджують у нас відчуття прекрасного.

Прикладом може бути щорічне масове паломництво брацлавських хасидів до Умані, Брацлава, Меджибожа, Полонного та інших міст на могили

Беш Тови та його проповідників (цадиків). Цього року в Умані, де поховано духовного лідера євреїв Цадика Нахмана, збереться вдвічі більше людей, ніж зазвичай. Помічник головного київського рабина, який зустрічав в аеропорту «Бориспіль» VIP-гостей, розповів, що серед прочан лише половина справжні брацлавські хасиди. До України прибувають усі євреї, бо це перетворилося на модний тренд. «Це можна назвати трендом. Я не можу сказати, що це мода, це тренд. Є тенденція літати в Умань, тому що комусь це допомагає, комусь це просто цікаво», — розповів помічник рабина [6].

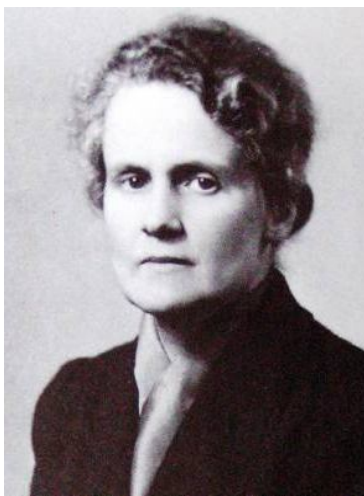
Ще один приклад креативного рішення залучення туристів вважаємо грецьку національну компанію, яка пропонує турфірмам представляти Грецію не як «сонце, пісок і море», а привертати увагу до таких аспектів, як культура, зимовий спорт, національні свята. А маркетинговий план Норвезького туристичного офісу вміщує точне визначення стратегічних секторів, серед яких тури «недоторканими місцями природи», тематичні тури і зимовий відпочинок.

Львівська область має унікальне геополітичне й географічне положення. У регіоні не тільки унікальні природні можливості, а й надзвичайна культурно-історична спадщина, що приваблює іноземних туристів ностальгійними мотивами. Адже до другої світової війни населення, Галичини складалось з українців, євреїв, поляків та представників інших національностей. Щодо поляків, то вони становили тоді третину населення. Владислав Ягайло трактував Львів як одну із столиць і сам бував тут не раз. Власне під час подорожі до Львова він і помер у Городку, до назви якого потім додали Ягелонський. Тим часом у Белзі урядували князі з династії П'ястів Мазовецьких. Перший і найбільш славний з них, Сємовіт IV, відзначив своє панування численними закладеними містами і костьолами.

Одним із тих, хто отримав маєток в околицях Львова, був лицар Завіша Чорний, якому король Владислав Ягайло надав Старе Село. До родів, які у XV–XVI ст. відіграли важливу роль у розвитку Галичини, належали, поміж іншими, Тенчинські (власники Старого Села і Топорова), Тарли (Миколаїв, Дроговиж), Тарновські (Старе Село, Щирець), Гербурти (Радохинці, Брухналь (тепер Терновиця), Прилбичі, Мужилівичі, Куликів, Віднів, Кукезів, Лешнів, Олесько), Сєнєнські (Новосілки, Поморяни, Золочів, Гологори, Олесько), Гурки (Золочів, Яворів, Буськ, Щуровичі) і багато інших. Можна довго продовжувати розповідь про польські роди, які пов'язані з Галичиною. Але саме доцільність формування перспективного напрямку розвитку етнотуристичних маршрутів, які мають бути побудовані за принципом: «Багато позитивних вражень та емоцій про свій рід, про свій народ». Перспективним залишаються історико-культурні та фестивальні маршрути, які знайомлять туристів зі значною спадщиною регіону. Адже «туризм не буде існувати без культури, так як культура є одним з принципових мотивів для переміщення людей» [4]. Як для прикладу, візьмемо «три славні ймення» польського народу, колискою і домом яких

стала Львівщина. Етнотуристичний маршрут можна назвати «Видатні імена Комарно: Кароліна Лянцкоронська, Кароль Шайноха і Мечислав Орлович».

Першою зупинкою, цікавою для туристів у м. Комарно, буде двоповерхова споруда в класицистичному стилі. У міжвоєнні роки в палаці була польська школа. Але раніше в стінах палацу мешкала Кароліна Лянцкоронська, улюблена та найталановитіша дочка графа Кароля. (Як виглядав ще один палац польських магнатів, зараз можна дізнатися хіба з ілюстрацій до книги Кароліни «Wspomnienia wojenne», яку видали 2001 р. у Польщі). Зараз палац перебуває у стані руїни. Місцеві жителі розповідають, що ще кілька років тому цей парк прикрашали альтанки, а кілька десятиліть тому — статуї (ангели роботи А. Вероккіо). Зараз стовбури дерев недвозначно натякають на їх вік і вік палацу.

Кароліні Лянцкоронській, останній з роду Лянцкоронських (історія ж графів Лянцкоронських налічує біля семи століть), пощастило жити у трьох століттях: XIX, XX та XXI. Вона народилася в 1898 р., а померла у Римі у 2002 р. у віці 104 років. Її батько, Кароль Лянкоронський, був радником цісаря Франца Йосипа, адміністратором цісарського двору, сенатором віденського парламенту, чи не найвідомішим в імперії мистецтвознавцем, колекціонером та меценатом. Серед його друзів були видатні майстри пера і пензля, у тому числі Райнер Марія Рільке, Огюст Роден, Яцек Мальчевський. Кароліна мала ступінь доктора філософії та мистецтвознавства, була видатним спеціалістом з італійського Ренесансу. 1934 р. вона захистила докторську дисертацію у Львівському університеті, тим самим стала першою жінкою Польщі, яка отримала науковий ступінь з мистецтвознавства, та першою жінкою, яка захистила докторат у Львівській *alma mater*. Після смерті батька отримала родинний маєток у Комарно, однак проживала більше у Львові, на Зіморовича, 19. Протягом кількох років пані Кароліна викладала у Львівському університеті, аж поки не була звільнена в квітні 1940 р. Під час війни була в Польській Армії Крайовій та Червоному Хресті. У травні 1942 р. Кароліну заарештували в Коломиї. Потім — в'язниці Станіславова та Львова. Смертний вирок завдяки втручання італійської королівської сім'ї замінили на відбуття покарання в концтаборі Равенсбрюк. Після звільнення у квітні 1945 р. продовжила боротьбу — цього разу вже в Італії. Лянцкоронська покинула кар'єру науковця і всі свої сили присвятила польській науці та культурі. Залишки батьківської колекції живопису вона презентувала польським музеям. У 2000 р. фонд Лянцкоронських виділив 14 000 дол. для музею східних культур у Золочівському замку.

Другою, не менш відомою як для польської спільноти, так і для світового краєзнавчого товариства, є постать Мечислава Орловича. Сучасники називали його ходячою енциклопедією туризму і краєзнавства. Знаменитий польський мандрівник Мечислав Орлович народився у селі Комарне поблизу Львова 17 грудня 1881 р. Сім'я часто переїжджала з одного місця в інше у зв'язку з роботою батька. Значну частину дитинства Мечислав провів у свого дядька Івана Красіцького в Прухніку; проживали Орловичі також в Дембіці, Ярославі, Самборі, Романові. Прибувши у нову місцевість, молодий Орлович, у першу чергу, цікавився історією і географією цього краю. Навчався Орлович на правничому факультеті Львівського університету, і одночасно у торговельній академії Відня. Відвідував також лекції з історії мистецтва, географії, історії у Львові, Кракові. Під час навчання і подорожей по Європі він захопився туризмом. Молодого науковця особливо приваблювали гори. У 1904 р. почав організовувати екскурсії по Татрах. 1906 р., ставши доктором правничих наук, заснував у Львові Академічний туристичний клуб і став його президентом. Також був співзасновником Академічної спортивної спілки. Часто організовував мандрівки у Карпати. У 1914 р. видав «Ілюстрований путівник по Галичині».

У 1917 р., під час військової служби у Перемишлі, він написав «Ілюстрований путівник по Перемишлю і околицях». У міжвоєнний час Орлович багато зробив для розвитку туризму у Польщі, після Другої світової війни він брав активну участь у відновленні туризму в поруйнованому краї, вихованні туристичних кадрів. Працював у 1919–1932 рр. референтом з туризму у Міністерстві громадських робіт, а у період 1932–1939 і 1945–1952 — референтом у туристичному відділі Міністерства шляхів сполучення. В останні роки також співпрацював як член комітету у справах туризму при Президії уряду. Невгамовний дідусь уже в похилому віці не переставав організовувати екскурсії і сам часто вирушав у мандрівки з рюкзаком за плечима. Помер він 4 жовтня 1959 р. у 78-річному віці. Похований у Варшаві на Алеї заслужених кладовища на Повонзках. Його іменем названі вулиця у польській столиці, туристичні шляхи, будинок туристів і туристичний клуб. У 1970 р. у Варшаві вийшла посмертна книга Орловича — «Мої туристичні спогади».

Його путівник по Європі є одним із найцікавіших туристичних видань початку ХХ ст. Присвячений він Центральній і Східній Європі. Автор подав найважливіші туристичні маршрути Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Фінляндії, Росії, Білорусі, України, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Узбекистану, Молдови, Чехії, Словаччини, Угорщини, Австрії, Боснії і Герцеговини, Німеччини, Швейцарії. Вміщено плани центральної частини 17 міст,

кольорова карта Європи та схема залізничних колій. Численні ілюстровані путівники по містах, краях і землях досі викликають інтерес у дослідників історії і є незамінним джерелом для написання краєзнавчих книг.

Ще однією «привабливою» постаттю Комарна можна вважати Кароля Шайноху, фундаторп «ягайлонської ідеї». Кароль Шайноха, син Вацлава та Марії з Лозинських, народився в містечку Комарно 20 листопада 1818 р. Його батько приїхав до Галичини з Чехії. На чеське походження Кароля вказують також документи самбірської та львівської гімназій (де він навчався), в яких наш герой фігурує як Scheynoha von Wtellensky. І лише у дорослому віці Кароль сполонізував своє ім'я на Szajnocha. На межі XVIII–XIX ст. епоха романтизму захопила і молодого К. Шайноху. У чотирнадцятирічному віці сформував конспіративне «Товариство старожитностей» для збору інформації про історичні пам'ятки Галичини. Дізнавшись про це, директор Львівської гімназії доповів шефові президії губернії баронові Францу Крігу. Проте, директор поліції Леопольд Захер, який сам був великим прихильником історії, відмовився відкривати кримінальну справу проти юнака.

У 1835 р. К. Шайноха вступив на філософський факультет Львівського університету, проте в січні наступного року його арештували. Цього разу поліції передали листівки з революційними віршами, які знайшли в Бернардинському костелі й університеті. Після виходу на волю К. Шайноху позбавили змоги далі навчатися в університеті, натомість він почав заробляти на хліб приватними уроками. Пізніше працював коректором у львівських часописах, публікував власні поетичні та драматичні твори. Оскільки вони були невисокої вартості, К. Шайноха, згодом, перейшов на поле історичної науки. Свою першу працю «Вік Казимира Великого» К. Шайноха опублікував 1848 р. Популярність йому принесла надрукована наступного року праця «Болеслав Хоробрий». А основним твором К. Шайнохи є тритомна монографія «Ядвіга та Ягайло» (1855–1856; перевидана 1861 р. у чотирьох томах).

У 1853 р. К. Шайноху призначили заступником доглядача фондів Бібліотеки Оссолінських, з 1856 р. — редактор «Розмаїтостей» (додаток до «Львівської газети»). Письменник працював у важких умовах, він не мав навіть власного житла і жив у кімнатці, яку йому відвів граф Володимир Дідушицький у своїй львівській резиденції. Ув'язнення підірвало здоров'я Шайнохи назавжди, 1860 р. історик остаточно втратив зір, а останні роки свого життя був паралізований. Кароль Шайноха помер 10 січня 1868 р. Пам'ятник на його могилі, встановлений стараннями вдови Йоанни з Білінських, є однією з найбільших окрас Личаківського цвинтаря (скульптори — Паріс Філіпі й Альба Марія Періє). Монумент складається з обеліска,

над яким розпростер крила орел. У ніші обеліска мармуровий бюст покійника, а перед ним сидять дві музи: історії Кліо з розвинутим сувоєм із назвами праць К. Шайнохи («Ядвіга та Ягайло», «Лехіцькі образки», «Смерть Чарнецького», «Звичаї первісних слов'ян») і муза трагедії Мельпомена (К. Шайноха був автором шести історичних драм) на щиті є поєднання трьох гербів — польського Орла, литовської Погоні і київського Архангела Михаїла 1928 р., а під пам'ятником поховано також Владислава Шайноху, сина історика, який був професором Ягелонського університету в Кракові.

Таким чином, можемо стверджувати, що етнічний туризм для Львівщини має мати особливе значення тому, що він об'єднує сучасну інфраструктуру з унікальними історичними й культурними аспектами, що є необхідними для розвитку сучасної туристичної індустрії. А використання персоналії у розробці етномаршрутів є тією «родзинкою», яка сприятиме прагненню іноземних туристів побачити історичну батьківщину своїх предків, ознайомитися з її культурою та звичаями. А розкриття етнокультурної своєрідності будь-якої території найбільш повно розкривається через усі форми і цикли багатогранної діяльності людини.

Література

1. European cultural heritage (volume II) a review of policies and practice. — Strasburg. — 2001. — P. 95–96.
2. Orłowicz M. Przewodnik po ziemiach dawnej Polski, Litwy i Rusi. — Warszawa: 1914, 267 s.
3. Targosz R. Mieczysław Orłowicz (1881–1959) Propagator turystyki masowej i sportu. Wydawca: Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, 2008. — 200 s.
4. Гайворонюк Н., Уманців Б. Перспективи розвитку ностальгійного туризму у Карпатському Євро регіоні // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інноваційний розвиток економіки. Вип. 6. В 4-х ч. / НАН України. — Ч. 4. — Львів, 2003. — С. 255–260.
5. Меламед В. Евреи во Львове (XII – первая половина XX века). — Львов: Совместное украинско-американское предприятие ТЕКОП, 1994. — 56 с.
6. Паломництво до Умані перетворюється на модний тренд [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/vse-bilshe-yevreyiv-zlitayutsya-v-uman-bo-ce-stalo-modno.html>
7. Сільський зелений туризм — моя власна справа // Методичні рекомендації власнику сільської садиби. — Львівська обласна служба зайнятості, 2006.
8. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком. — К.: Вища школа, 2000. — 222 с.
9. Україна в міжнародно-правових відносинах. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / Відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, В. І. Акуленко. — К.: Юрінком Інтер, 1997. — 864 с.
10. Шольц К.-А. Туристический бизнес: прогноз до 2020 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,1266022,00.html>

Стоколос-Ворончук О. О., Цимбала О. С.

ПЕРСОНАЛИИ В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО ЕТНОТУРИЗМУ

В современных условиях развития туризма необходимым является глубокое изучение и творческое использование украинским обществом национального духовного достижения прошлого для понимания новейших феноменов и процессов в социокультурной сфере. В этой статье рассмотрен механизм взаимодействия туризма и этнокультуры, что будет способствовать оживлению туристического движения в регионах.

Ключевые слова: этнотуризм (ностальгический туризм), краеведение, факторы что влияют на развитие туризма, персоналии.

Stokolos-Voronchuk O., Tsymbala O.

PERSONALIA IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN ETHNIC TOURISM

In today's tourism development, a deep study and creative use of the national spiritual achievements by the Ukrainian nation for understanding the new phenomena and processes in the socio-cultural sphere is required. In this article the mechanism of interaction between tourism and ethnic culture that would encourage tourism in the regions is considered.

Key words: ethnic tourism (nostalgic tourism), local history, factors that influence the development of tourism, personalia.

УДК 338.483.13:398.332.12(477.85/.87)

*Луців Н. В., Кривульчак І. М., Файдула М. М.
Львівський інститут економіки і туризму*

ГУЦУЛЬСЬКА ПИСАНКА — ТОВАРНИЙ БРЕНД В ЕТНОТУРИЗМІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Досліджено особливості сучасного асортименту гуцульської писанки, охарактеризовано технологію виготовлення та розпису гуцульських писанок, визначено їх роль у розвитку етнотуризму в карпатському регіоні.

Ключові слова: писанка, етнотуризм, розпис, народні художні промисли, орнамент, символ, знак, товарний бренд.

«Село на нашій Україні, неначе писанка село...» — такими словами Тарас Шевченко порівняв красу й мальовничість рідного краю з писанками, що були з давніх-давен символом Батьківщини, сили і незнищенності українського народу. Писанкарство займає особливе місце серед усіх видів і жанрів народної творчості. Разом з вишиваними сорочками та рушниками, писанки є однією з найдавніших галузей українського народного мистецтва. Історія зародження писанкарства пов'язана з давньою культурою, корені якої сягають ще часів язичницької доби.

У сучасному трактуванні «писанка» — це розмальоване Великодне куряче або декоративне, переважно дерев'яне, яйце; символ сонця, відродження, любові й краси; предмет язичницької та християнської культур [1]. Вагомий внесок у дослідження української писанки як феномену народного мистецтва внесли Щербаківський В., Соломченко О., Манько В., Кара-Васильєва Т. та ін. [3, 7, 9, 10]. Писанки як об'єкт вивчення товарознавства розглядалися в джерелі [8]. Дослідженню гуцульської писанки присвячені наукові праці Сухого П. та Ваха І. [1, 2]. Проте ще мало дослідженими є товарознавчі аспекти гуцульської писанки та проблеми ефективного залучення цих виробів народних художніх промислів в розвиток етнотуризму.

Метою дослідження є аналіз сучасного виробництва гуцульської писанки, характеристика асортименту найбільш поширених видів гуцульських писанок та визначення їх ролі у розвитку етнотуризму.

Етнотуризм має великий культурний, економічний, виховний потенціал. Одним із напрямів його розвитку в Україні має стати розвиток народних художніх промислів, одним з видів яких є гуцульська писанка [5, 6]. У вітчизняних та іноземних туристів існує стійкий попит на вироби місцевих народних промислів, сувенірну продукцію, задоволення якого висуває на порядок денний питання про систему її реалізації. Нагальною потребою є актуалізація осередків народних промислів як важливої складової історико-культурної спадщини для розвитку етнотуризму. Найкраще етнографічний

туризм розвинений в Західній Україні. Особливо успішно етнотуристичний комплекс працює в Прикарпатті [6].

Гуцульська писанка в етнотуризмі — це оригінальні сувеніри, справжні твори декоративно-ужиткового мистецтва, в яких втілено мистецькі традиції Карпатського регіону й багатство народної фантазії [4]. Найвідомішими осередками писанкарства на Гуцульщині є Космач, Яворів, Снідавка, Річка, Криворівня, Замагора, Чорний Потік, Виженка, Путила, Голови, Розтоки, Довгопілля [2].

Писанки в Гуцульщині розписують переважно жінки і дівчата (писанкарки) у Великий 40-денний піст перед Великоднем. Як правило, на село їх є декілька осіб. У с. Космач Косівського району Івано-Франківської області писанки вміє розписувати майже кожен другий житель села. Сам розпис писанок став народним художнім промислом у Галицькій Гуцульщині, де використовують класичну «воскову» технологію для нанесення орнаментів на яйце. Технологія розпису писанок воском не є складною. Для цього потрібні фарби, віск і лієчка, прикріплена на паличці (писачок). Контури орнаментальних мотивів наносяться на яйця розтопленим воском за допомогою писачка або кірки (як кажуть гуцулки). Давно виварювали яйця, а тепер вибирають жовток і білок, а потім вимивають дуже добре яйце водою та оцтом, витирають його і малюють контур воском. На біле яйце наносять мотиви, після чого його опускають у різні фарби. Спочатку наприклад, у жовту фарбу, потім робиться інший мотив по жовтій фарбі і яйце опускається у червоний колір, робиться інший мотив на червоному кольорі і на кінець на чорному. Наприкінці яйце розігривають, з нього обережно стирається віск хусткою або білим полотном. Гуцульські писанкарки для розпису писанок розробили ряд природних фарб, які виготовляють із рослин.

Окрім класичної технології, існують ще й інші способи виготовлення писанок, зокрема дерев'яних та керамічних. Розмальовані пензликом писанки називають мальованками. На них в основному переважають квіткові та геометричні мотиви. Квіткові мотиви писанкарки беруть з навколишнього середовища. Для розпису таких писанок використовують фарби гуаш, акварель, темперні, олійні.

Дерев'яні писанки виготовляють з деревини груші, берези, явора, бука, ялини. Останнім часом виготовленням дерев'яних писанок займаються не тільки майстри, але й сувенірні підприємства та приватні підприємці. Розмальовані дерев'яні писанки користуються великою популярністю та попитом у туристів, їх реалізують не тільки на Гуцульщині (на Косівському, Кутському та інших ринках), а й в інших регіонах України, зокрема і на львівському Вернісажі. Дерев'яні моделі писанок, виточених на токарних верстатах, розмальовують пензликами за допомогою поліхромних фарб. Найчастіше розмальовують емаліями по тонованій деревині геометричним або лінійним орнаментом. Також на писанках малюють мініатюри як сакрального характеру, так і сцени з життя та побуту гуцулів, які пізніше покривають прозорим лаком для зберігання.

В селах Річка, Яворів, Брустури Косівського району виготовляють різьблені писанки. Виточені на токарному верстаті дерев'яні писанки (моделі) зафарбовують у однорідний колір, після чого за допомогою долота наносяться різьблені лінії та орнаменти. У більшості випадків у різьблені орнаменти заливається кольорова фарба.

Ще одним різновидом гуцульських писанок є писанки з випалюванням. Це дерев'яні писанки, які виточують на токарних верстатах і розписують за допомогою металевих писачків різних форм та конфігурацій. Перед розписуванням металевий писачок нагрівають на вогні або закріплюють в електричний пальник. Для випалювання можуть також використовувати електроолівці. Після нанесення орнаменту писанку покривають прозорим лаком для того, щоб зберегти обвуглений орнамент.

Інкрустовані писанки виготовляють в м. Косові, селах Річка, Яворів, Брустури, Прокурава. Інкрустовані писанки оздоблюють орнаментами, використовуючи такі матеріали, як пофарбовану заздалегідь дерев'яну заготовку, перламутр, бісер, латунний та мосяжний дріт тощо. Поверхню писанок лакують або полірують за допомогою лаку чи політури.

Писанки з бісеру користуються великим попитом серед туристів та гостей краю. За допомогою клею або спеціальних дротиків, бісеринки викладають на писанку, утворюючи орнамент. Такі писанки є неповторними і сучасними. Керамічні писанки виготовляють з глини. Їх виточують на гончарному крузі в стилі традиційної гуцульської кераміки. Орнамент писанок прикрашають рослинними, зооморфними і геометричними мотивами. Такі писанки виготовляють у м. Косові.

Розпис яєць у гуцулів характеризується багатством рослинних і тваринних мотивів, а останнім часом застосовується і багато інших, які мають свою символіку. В окремих осередках писанкарства сформовано свій стиль розпису та орнаменту, є своя гармонія фарб і кольорів. Всі види гуцульських писанок за характером орнаментального декору можна класифікувати на:

- писанки з геометричним орнаментом;
- писанки з рослинним орнаментом;
- писанки з анімалістичними елементами;
- писанки з поєднанням геометричного та рослинного орнаментів;
- писанки із зображенням жанрових сцен;
- писанки із зображенням оригінальних гуцульських споруд;
- писанки з довільними, фантастичними плямами — витвором оригінальності майстра [2].

Найбільш поширеними символами та знаками на писанках є: сонце, хрест, зоря, ружа, квіти, гілка-сосонка, завиток, змії, спіраль, безконечник (кривулька), сорок клинців, дерево життя, грабельки, гребінці, виноградна лоза, дубовий листок, пташка та ін. Сонце на писанках зображають різними спеціальними знаками: у вигляді кола, восьмираменної зірки, хреста, тринога, свасті. Сонце символізує знання, справедливість та перемогу зла. Знак сонця та вогню є символом величності Бога. Хрест називають «Божим

знаком» і пов'язують його з Деревом Життя. Хрест — це перетинання двох ліній: горизонтальної (часу) і вертикальної (вічності), тобто волі людської з волею Божою. Він також є символом чотирьох сторін світу, чотирьох вітрів і чотирьох пір року. Ружа — незмінний символ любові. На Гуцульщині прийнято: якщо подарувати писанку з ружею, то це означає освідчитися в коханні. Зірки символізують душі людей, а образ квітів пов'язаний із дітьми. За традицією, жінкам, які довго не мають дітей, радять розмальовувати писанки квітами і дарувати їх дітям. Це один із найпопулярніших мотивів у гуцульському писанкарстві. Трикутник є символом чоловічої та жіночої сили у сім'ї. Небесний вогонь, драбинка символізує устремління людини до вищого, дерево відоме як дерево життя, риба є символом душі Христа. Зелені дерева, гілки і листя вважаються одними з найдавніших символів життя, весняного відродження, вічної молодості, здоров'я і росту. Спіраль символізує час, циклічні ритми року, народження і смерть. Змієві приписували безсмертність, мудрість і лікувальну силу. Писанки зі спіралями часто дарують на здоров'я, вони є символами життєвої сили та зародження життя. Кривулька символізує нитку життя, вічність сонячного руху. Безконечник є символом води, вічності і плинності часу.

Писанка «40 клинців» позначає 40 днів Великого посту, що веде до вдосконалення і найбільшого свята — Великодня та нагадує про 40 років блукань по пустелі Божого народу до цілковитого визволення від рабства.

Останнім часом писанкарки почали писати нові мотиви, як наприклад, образи святих, Ісуса Христа та Пресвятої Діви. На яйцях також малюються ікони. Окремі писанкарки переплітають ці мотиви з геометричними розписами, таким чином писанки стають дорожчими. Вони вимагають спеціальної підготовки, але користуються великим успіхом.

Кольорова гама розписів писанок будується переважно на жовтих кольорах, але в останні роки традиційна їхня кольорова палітра поповнилася голубими, зеленими, ліловими, червоними, рожевими та фіолетовими фарбами. Тепер менше вживаються природні кольори, а більше хімічні. Символіка кольору писанок мала і має велике значення: темний колір — це символ святої землі, червоний символізує життя, вогонь небесний, це символ сили, здоров'я, любові, білий колір символізує чистоту — символ безгрішного життя, жовтий колір — це достаток, колір сонця, який охороняє від злих сил. Зелений колір символізує весну, воскресіння природи.

Гуцульські писанкарки зі усією душею й любов'ю ставляться до цього мистецтва, пишуть писанки та передають свої безцінні знання й уміння дітям, зберігаючи давні традиції. Якщо раніше в гуцульському у селі було лише кілька жінок, які займалися писанкарством, тепер майже у кожній домівці пишуться гарні писанки, тому кількість писанкарок постійно зростає. Цей звичай перебирають і малі діти, які стараються зберігати і продовжити його.

Окремі писанкарки беруть участь у ярмарках народної творчості у Румунії, Франції, Німеччині. Їх імена знаходяться у каталогах європейських писанкарок та використовуються у канадських рекламах. На Гуцульщині

сьогодні пишуть писанки майже протягом всього року, значну їх частину продають туристам з Франції, Австрії, Італії, Німеччини і навіть з Америки. Роботи гуцульських писанкарів експоновані і у монастирях, музеях, церквах.

На Гуцульщині в м. Коломия знаходиться унікальний, єдиний у світі Музей Писанкового Розпису. Він перебуває в структурі Національного Музею Народного Мистецтва Гуцульщини та Покуття. Архітектурна споруда у формі найбільшого у світі яйця, яке розмальоване як писанка, стала візиткою Коломиї і приваблює відвідувачів з усіх країн. У музеї представлено колекції понад 6 000 писанок з найбільших центрів писанкарства Гуцульщини та Покуття, з Тернопільської, Львівської, Вінницької, Черкаської, Кіровоградської, Одеської та інших областей України, а так само з Польщі, Чехії, Швеції, США, Канади, Пакистану та Індії.

Щороку у «писанковому» місті над річкою Прут проводиться фестиваль «Писанка». Починаючи з 2006-го року Коломия протягом двох фестивальних днів стає місцем паломництва українців та іноземців, які шанують давню традицію писанкарства та культурні звичаї українського народу. Протягом багатьох років фестиваль «Писанка» ставав урочистим «закриттям» великоднього тижня. У 2012 р. він одержав статус Всеукраїнського. У конкурсі майстрів писанки взяло участь понад 300 конкурсантів.

В Україні започатковано Перелік об'єктів нематеріальної культурної спадщини. Відповідним наказом Міністерства культури визначено перші об'єкти нематеріальної культурної спадщини України, до переліку яких включено писанку. Сьогодні писанкарство на Гуцульщині має масовий характер, виникла навіть конкуренція. Писанку у наші дні використовують як символ українського мистецтва і як національний туристичний бренд. «Доки будуть писаночки на світ писати, доти люд наш буде жити і край наш процвітати» — кажуть мудрі гуцули.

Таким чином, розвиток писанкарства на Гуцульщині сприяє розвитку туристичної галузі, зокрема етнотуризму, збільшенню кількості туристів та знайомить вітчизняних та закордонних туристів з культурними традиціями нашої країни. Крім того, народні художні промисли, в т. ч. писанкарство, можуть виконувати функцію не тільки пізнавальну, а й соціальну, залучаючи до роботи чимало людей працездатного віку.

Література

1. Сухий П. О. До історії дослідження географії народних художніх промислів на Гуцульщині [Текст] / П. О. Сухий, І. С. Вах // Історія української географії: Всеукр. наук.-теор. часопис. — Вип. 12. — Тернопіль: Підручники та посібники, 2005. — С. 66–69.
2. Вах І. С. Територіальні особливості розвитку й поширення народних художніх промислів: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / І. С. Вах. — Чернівці, 2010. — 20 с.
3. Історія декоративного мистецтва України: у 5 томах. Т. 4 [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. — К.: 2011. — 512 с.

4. Крилов В. О. Позиціонування української писанки етнотуризмі / В. О. Крилов, Л. Р. Бойко, М. Л. Павлишин // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи: [Текст]: 36. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 25–26 квітня 2012 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів: ЛІЕТ, 2012. — С. 200–206.
5. Луців Н. В. Вироби народних художніх промислів та можливості їх використання в туристичному бізнесі [Текст] // Вісник ЛІЕТ. — Випуск 2. — Львів, 2007. — С. 121–123.
6. Луців Н. В. Проблеми і перспективи виробництва товарів народних художніх промислів в контексті розвитку етнотуризму в Україні [Текст] / Н. В. Луців, Г. Зварич // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи. матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, м. Львів, 2–3 березня 2011 р. — С. 367–373.
7. Манько В. Українська народна писанка [Текст] / Віра Манько. — Львів: Свічадо, 2001 — 223 с.
8. Полікарпов І. С. Вироби народних промислів України / І. С. Полікарпов, Є. М. Стефанюк, О. О. Тимченко. — Львів: вид-во ЛКА, 2003. — 306 с.
9. Соломченко О. Г. Писанки Українських Карпат / О. Г. Соломченко. — Ужгород: Карпати, 2004. — 240 с.
10. Щербаківський В. Основні елементи українських писанок і їхнє походження / В. Щербаківський. — Прага, 1925.

Луців Н. В., Кривульчак І. М., Файдула М. Н.

ГУЦУЛЬСКАЯ ПИСАНКА — ТОВАРНЫЙ БРЕНД В ЭТНОТУРИЗМЕ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

Исследованы особенности ассортимента гуцульской писанки, охарактеризованы технология изготовления и росписи гуцульских писанок, определена их роль в развитии этнотуризма в карпатском регионе.

Ключевые слова: писанка, этнотуризм, роспись, народные художественные промыслы, орнамент, символ, знак, товарный бренд.

Lutsiv N. V., Kryvulchak I. M., Faidula M. M.

HUTSUL EASTER EGG PRODUCT BRANDS OF THE CARPATHIAN REGION

Features of modern assortment of the hutsul easter egg are explored, technology of production and painting hutsul easter eggs has characterized and its role in the development of ethnotourism in the Carpathian region are defined.

Key words: easter egg, ethnotourism, painting, folk art crafts, décor, symbol, sign, product brand.

УДК 688.721.25:338.483.13

*Сеник Л. Я., Тарас Я.
Львівський інститут економіки і туризму*

ЛЯЛЬКА-МОТАНКА — ЛЮБОВ ПОКОЛІНЬ, СИМВОЛ НАЦІЇ, ДУША НАРОДУ

Досліджено історію ляльки-мотанки, особливості виготовлення народного оберегу у різних регіонах України, та її вплив на розвиток особистості.

Ключові слова: лялька-мотанка, національний побут, солярна символіка, мисткиня.

*Не намагайся збагнути всі істини відразу,
спробуй відчувати їх відгук у серці*

Народна іграшка є специфічним витвором. Вона мусить мати пізнавальну цінність для дитини, відображати явища реального світу в доступних їй формах. Вона повинна не тільки нести інформацію, а й бути естетичною, втілювати оригінальну ідею. Час на місці не стоїть, і навіть в наш час лялька-мотанка не втрачає свою популярність. Нова доба в історії розвитку ляльки-мотанки продовжується на основі спогадів наших дідусів і бабусь, які ще застали час, коли лялька була основною забавкою дитини.

Історія ляльки-мотанки захоплює своєю своєрідністю, своєю красою. В культурі українського народу виготовлення цієї дитячої забавки посідає значне місце. Вона стає на рівні з мистецтвом вишитих рушників, ткацтвом, мистецтвом кераміки та багатьма іншими прекрасними українськими ремеслами. Вважається, що вони з'явилися ще у добу пізнього палеоліту. Тож нині ляльці вже сім тисяч років. У дохристиянські часи мотанки робили з найпростішого матеріалу — сіна, клаптиків тканини, ниток, стрічок. Мотанка виконується виключно шляхом намотування, не має обличчя і несе в собі тепло людських рук, любов і турботу, з якою створена. Замість рис обличчя у мотанки виплетений з різнокольорових ниток хрестик, у якому горизонтальна лінія символізує жіночий початок, вертикальна — чоловічий, а разом — продовження роду, знак об'єднання землі і води, чотири пори року, чотири сторони світу. Усі елементи одягу мотанки є символічними: спідниця уособлює землю; сорочка — три часи: минулий, теперішній і майбутній; головний убір — очіпок, стрічка чи хустка — зв'язок із небом.

Багато народів вірили, що лялька є посередником між живими та мертвими чи ще ненародженими. Саме тому вважається, що лялька-мотанка повинна бути безлика, а лялька-берегиня повинна мати хрест замість обличчя, що підтверджується двома фактами: по-перше, хрест, як древній оберіг, має сильне захисне значення, а по-друге, ляльку намагалися не пов'язувати з конкретною людиною, за винятком якщо цього не вимагав

спеціальний магічний обряд, адже вважалося, якщо ляльці зробити обличчя, а особливо очі, в них може влетіти дух живої істоти. Лялька-мотанка приходить у наш світ у якомусь образі, створюється з певною ціллю. Її виготовляли із різними побажаннями, наділяли різними символічними значеннями: на щасливу долю, сприяння потаємним бажанням, гармонії людини з природою, на успіх і здоров'я, на добро і злагоду. І обов'язково, ці обереги несуть у собі позитивну енергетику.

На заміжжя дівчині до приданого клали ляльки. Їх одягали в українське народне вбрання як наречену, плели вінок на голову і обов'язково «додавали» нареченого. Відразу після одруження тими ляльками бавилися — вважалося, що так швидше народяться діти. Обличчя у «плодоносних» ляльок немає — це пояснюється тим, що невідомо ж, хто прийде на світ. Берегиням іншого різновиду на обличчі намотували хрести. Виготовляли їх на різні потреби, щоб наприклад: людина одужала, щоб пішов дощ чи навпаки — припинилася злива.

Основним правилом якого обов'язково потрібно дотримуватися, полягає в тому, що ляльку-мотанку не можна шити, проколювати голками чи шпильками — виключно мотати. Звідси і пішла назва — «мотанки». Голку можна застосовувати лише при виготовленні деталей чи одягу для ляльки і ні в якому разі не пришивати нічого до самої ляльки.

Колись виготовляли ляльки уміли в кожній родині. Іграшки були з полотна, льону, соломи, дерева, глини, тіста, сиру, плодів. Такі ляльки не шкодили здоров'ю дитини, а навпаки розвивали її духовний світ. Сьогодні традиція виготовляти ляльки практично втрачена. Замість цього батьки, рідні та хрещені дарують дітям пластмасові та гумові ляльки. Але ні для кого не таємниця, що модні Барбі та Кен у більшості дітей розвивають комплекс неповноцінності. Ляльки-мотанки виконували не тільки функцію іграшки, але і мали здатність лікувати. Наприклад, якщо захворіла дитина, то їй робили спеціальну ляльку-мотанку, яку змотували з тієї трави, яка допоможе при хворобі, і давали дитині.

Особливість української ляльки-мотанки полягають у тому, що при її виготовленні намотується безперервна ниточка за сходом сонця, яка символізує лінію життя. Під час створення ляльки-мотанки кожна дрібниця має своє значення. Так, нитки намотували по ходу Сонця (із сходу на захід), по спіралі (символ безкінечності духовного життя). Під час роботи майстриня обов'язково мала робити ляльку з добрими намірами, бажати добра і щастя, міцного здоров'я. Також робити ляльку-мотанку як оберег, можна було тільки в певний період так званий «хороший» період (тобто взимку). Невдалим часом були свята і вихідні дні, а також середа і

п'ятниця (адже в ці дні займатися рукоділлям вважалося за гріх). Не можна було мотати ляльку-оберіг вночі, коли відьми і русалки виходять на прогулянку.

Строго дотримувалися ще одного правила: змайструвати ляльку-мотанку так, щоб вона стала оберегом потрібно було за один раз, не відкладаючи роботу на потім, пояснюючи це тим що зроблене вдруге перекреслює те, що було створено вперше, і таким чином оберіг втрачає свою силу. Для виготовлення мотанки-оберегу брали клаптики ношеного одягу, «щасливого», який носили в найкращі періоди життя, не затьмареного бідами, хворобами чи бідністю.

До речі, якщо іграшки-обереги робили для старших діток, їх обов'язково «підзаряджали» — власник ляльки-мотанки не повинен був розлучатися з нею на протязі 28 днів та при цьому мотанку не виставляли на показ, берегли, як зіницю ока. Вважалося, що такий оберіг служить від 3 до 7 років.

За способом виготовлення та за призначенням ляльок можна поділити на деякі види, наведені нижче:

- *Меланія* (іграшка-колиска) — лялька, яка вважалася заступницею дітей. Її прикріплюють до колиски дитини, як оберіг, задовго до народження дитини. Після народження дитини лялька не залишала місця в колисочці, бо вона оберігала від безсоння, хвороб та інших напастей. Дарують таку ляльку при народженні дітей.
- *Христя* (святкова ляля) — лялечка, весільна або наречена, найчастіше призначена для прикрашання інтер'єру, вважається найкращим подарунком до різних свят: весілля та дня народження. Яскрава, майстерно зроблена, насичена кольорами є цінним предметом домашнього майна, запорукою добробуту, щасливого родинного життя, та захисту від злих сил.
- *Регіна* (Княгиня-льон) — лялька з захисними властивостями. Доречі, зі своїми ляльками-берегинями, дівчата ніколи не розлучалися до заміжжя після чого лялька діставалася у спадок народженій донечці. Дана лялька уособлює в собі символ жіночого та чоловічого початку.
- *Одарка* (лялька з діточками) — дещо нагадує іконописний образ Богородиці. Її дарують новоствореним сім'ям. Ганчіркову ляльку Берегиню, вироблену власними руками, мати дарувала донечці перед весіллям, благословляючи її таким чином на щасливе заміжжя. Гості теж дарували ляльок з побажанням, щоб в них народилося багато діточок.
- *«Лялька на здоров'я»* — помічник людини у битві з хворобою. Це лікувальна лялька. Виготовляється цілком з лляних ниток. Слов'яни вважали, що льон здатний взяти на себе хворобу, і тим допомогти людині видужати. Допомагає лялька ще й добрими побажаннями рідної людини, яка виготовляє цю ляльку для хворого. Таку ляльку можна зробити для себе чи для близьких людей. Придбати її в крамниці не можна. Точніше можна, але вже як сувенір. При виготовленні ляльки бажано прочитати молитву «За здоров'я». Готову ляльку потрібно пок-

ласти під подушку хворому і знову побажати здоров'я. Після видужання хворого — лялечку обов'язково потрібно спалити.

- *Лялька-доля* — технологія виготовлення схожа на попередню ляльку, але сама лялечка зовсім інша. Це одна з найулюбленіших ляльок майстринь. Цю ляльку потрібно робити тільки власноруч. Це так звана «ліктюва лялька». Цю ляльку ніколи не роблять з тканини, тільки з ниток, тому що це допомагає Макоші прясти нитку. Макош (Мокш) — Богиня Долі, старша з богинь, а також покровителька рукоділля, родючості та врожайності, хазяйновитості та достатку у сім'ї. Пряжу долі Макоші допомагають прясти Богині Доля та Недоля, з'єднують покутними нитками людину з плодами його праці — добрими чи злими. Традиційними кольорами для ляльки вважаються: жовтий, білий та жовтогарячий. Виготовляють її з вовняних ниток. Нитки для ляльки намотуються через лікоть і великий палець долоні. Можна зробити ляльку одного кольору, потім нарядити її.
- *Ляльки-княгині* — пишні красуні, ткання яких, вимагає особливо великої уваги, вони в яскравих кольорах, з намистом.
- *Ляльки-зерновушки* — більш скромні, виконані в пастельних тонах. Їх, як правило, ткали на Різдво, і вони символізували багатство і добробут, тому що в голову такої ляльки треба було покласти монету на гроші, зерно на добробут і пучок шерсті на тепло.
- *Калитку-травницю*, в яку згорнуті лікувальні трави, дарували з побажаннями здоров'я і тримали біля ліжка.
- *Ляльку-берегиню* (мама з немовлям) — дарували на поповнення сім'ї.
- *Ляльку-пеленашку* — робили за кілька днів до народження дитини і клали в колиску, щоб нагріла місце немовляті. Колись всі ці тонкощі мала знати кожна дівчина, а вміти робити ляльку-мотанку було обов'язком, таким же як вишивати.

Отже, лялька-мотанка є втіленням української працьовитості та почуття краси, адже зроблені своїми руками іграшки несуть в собі тепло людини, яка вкладає свою душу в це творіння. Перша іграшка ніколи не піде з пам'яті дитини, особливо, коли вона служить берегинею, помічницею душі. Мистецтво виготовлення ляльки-мотанки — один з найдавніших видів народного мистецтва. Завдяки закладеним у ній винятковим колористичним та орнаментальним властивостям і порівняно простим технікам виконання, вона дає майстрові можливість максимально виявити свою творчу фантазію, індивідуальні риси й естетичні смаки, етнографічні особливості.

Вважається, що лялька-мотанка — це незабутній та неперевершений сувенір з елементами етносу, сакральний оберіг своїх господарів, що береже власника від зла та нечисті, вишуканий подарунок для найвибагливіших поціновувачів мистецтва й усього прекрасного та ексклюзив. Сьогодні, серед розмаїття сучасних ляльок, народні ляльки-мотанки виготовлені з тканини є особливим видом неосяжної енергетики. Саме тому, в наші дні вони стають все більш і більш популярними!

Література:

1. Антонович Є. Декоративно-прикладне мистецтво. — Львів, 1992. — 180 с.
2. Венгер Л. А, Дьяченко О. М. Игры и упражнения по развитию умственных способностей у детей дошкольного возраста. — Москва, 1989. — 149 с.
3. Генсіровська К. Лялька-мотанка — берегиня роду / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.galychyna.if.ua>
4. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. — Київ, 1999. — 120 с.
5. Найден О. С. Народна іграшка: традиції, образні особливості // Позакласний час. — 2009. — с. 103–106.
6. Фіголь Д. І. Українська народна дитяча іграшка. — Київ, 1956. — 145 с.
7. Янківська О. П. Дидактичні ігри в дитячому садку. — Київ, 1985. — 112 с.
8. Сайт «Авторські ляльки-мотанки Тетяни Білокрилець» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.aratta-ukraine.com.ua>.
9. Лялька-мотанка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://juliadolls.com.ua/ua/statti/ljalka-motanka/>.

Сеник Л.Я., Тарас Я.

**КУКЛА-МОТАНКА — ЛЮБОВЬ ПОКОЛЕНІЙ,
СИМВОЛ НАЦІЇ, ДУША НАРОДА**

Исследовано историю куклы-мотанки, особенности изготовления народного оберега в разных регионах Украины, та ее влияние на развитие личности.

Ключевые слова: кукла-мотанка, національний быт, солярная символика, мастерица.

Senyk L., Taras Ja.

**DOLLS-REELED — LOVE OF GENERATIONS,
SYMBOL OF THE NATION, SOUL OF THE PEOPLE.**

Researched the history of dolls-reeled, especially making people's talisman in different regions of Ukraine and its influence on personality development.

Keywords: dolls-reeled, National everyday life, solar symbolism, master.

УДК 338.483.13:674.4(477.83)

Козак Г. Ю., Тимків І.
Львівський інститут економіки і туризму

ТРАДИЦІЇ БОНДАРСЬКОГО РЕМЕСЛА НА ДРОГОБИЧЧИНІ ЯК ФАКТОР ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЮ

Розкрито традиції бондарського ремесла на Дрогобиччині як один із аспектів історико-культурного потенціалу краю, визначено напрями відродження ремесла та проблеми у дослідженні його етнокультурних особливостей.

Ключові слова: ремесло, художній промисел, бондарство, діжка, гурчіл, полонник, берівка, двійнята, бокла, етнотуризм.

У сучасних умовах розвиток етнотуризму значною мірою залежить від досліджень історії та культури тих етнічних груп, які проживають в Україні. Бойки — нащадки східнослов'янських племен тиверців і білих хорватів, здавна проживали в нашому краї. Упродовж століть землі бойків перебували у складі багатьох держав: Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Молдавського князівства, Османської імперії, Австро-Угорщини, Румунії. У 1940 р. край було приєднано до УРСР.

Незважаючи на це, бойки до наших днів зберегли свою національну ідентичність, цікавий мовно-культурний пласт, унікальні побутові риси. У південній частині Дрогобицького району, яка належить до Бойківщини, головним заняттям мешканців традиційно були землеробство і скотарство. Водночас, бойки були вимушені займатися ремеслами і промислами. Іван Вагилевич влучно зауважив, що «важка невдячна земля, неврожайність привчила їх бути постійно діяльними, навчила промислу і ремесел» [2, с. 117].

Як відомо, Дрогобицький край здавна славився соляними джерелами, а виробництво і транспортування солі вимагало забезпечення солеварної промисловості тарою — дерев'яними бочками. Тому, серед деревообробних промислів на Дрогобиччині чільне місце посідало бондарство — виготовлення бочок, цебрів, відер, бодень, хлібних діж. Як засвідчують писемні джерела XVII–XVIII ст., місцеві майстри виробляли бочки кількох гатунків: скарбові, вендичні та ін. [10, с. 300].

Дослідник І. Вановська зазначає, що у другій половині XIX – на початку XX ст. бондарство належало до провідних галузей народного господарства на території всієї України. Поступово сформувалися національні, регіональні та локальні відмінності українського кустарного бондарства, які віддзеркалювали історичні традиції, природно-географічні особливості, культурні досягнення та естетичні запити українського народу [3, с. 103].

На наш погляд, наукове вивчення етнокультурних особливостей бондарського ремесла бойків українського Прикарпаття розширить можливості

використання цього народного ремесла в туристичній привабливості краю. Серед публікацій, що стосуються окремих аспектів розвитку бондарського ремесла в Україні, варо відзначити дослідження таких авторів як Вановська І., Гвоздевич С., Гошко Ю., Гонтар Т. та ін. У їхніх статтях досліджено низку регіональних аспектів розвитку бондарства.

Як відомо, на соляних жупах Дрогобиччини працювали ремісники різних фахів. Зокрема, Ярослав Ісаєвич у праці «Солеваріння в Дрогобичі та його околицях у XVI–XVIII ст.» називає ковалів, які ремонтували і виготовляли панви, черини, залізні частини кератів, поворозників, які виготовляли линви, теслярів, мулярів, а також бондарів, що робили бочки для солі [9, с. 111]. В XVI ст. були відомі лише великі бочки, в кожную з яких входила колода (велика міра об'єму) солі. У XVIII ст. розрізняли два основні види бочок — скарбові, по 140 віденських фунтів (78,4 кг), і вендичні, по 70 фунтів (39,2 кг). У скарбових бочках сіль транспортували до королівського скарбу, а у вендичних бочках сіль розвозили на продаж. Приблизно із середини XVIII ст. стали виготовляти також вонторові бочки, які за розміром дорівнювали скарбовим, але були водонепроникними, що робило їх зручними для сплаву річковими суднами. Були ще такі види бочок, як «запіканки», тобто бочки, не прикриті зверху, але із заплавленим верхнім шаром солі, а також «наливанки» (розхідки) по 30–70 фунтів у кожній, «насіпанки», «набиванки» [9, с. 114–115].

Матеріали люстрації 1570 року свідчать, що в Дрогобичі існував бондарський цех, який забезпечував бочками солеварні. Бондарям платили залежно від кількості виготовлених бочок та їх сортів. Дослідник Ю. Гошко вважає, що скарбові бочки поділялися на бочки вонтирові, бочки з уторами та ординаційні. Вендичні бочки були набагато меншими від скарбових, мали різні назви. Бочки з уторами призначалися для транспортування солі річковим транспортом. Тільки за один рік, з червня 1770 по липень 1771 р., у Дрогобицькому цеху було виготовлено 57317 бочок [8, с. 26]. Як бачимо, бондарі належали до категорії ремісників, без яких не могло обійтися соляне виробництво. Інтенсивний розвиток бондарства також був зумовлений давніми традиціями, а також потребою народу у виробі. Стимулювала розвиток цього промислу в гірських селах Дрогобиччини і наявність різноманітної сировини: ялини, ялиці, сосни, бука, граба, дуба, ясена, липи.

Вивчаючи дане питання, вдалося з'ясувати, що бойки виготовляли діжки, що мали такі назви: станва, бодня, кадовб, гордів, полибичок. Загалом, бондарські вироби, які побутовали на Бойківщині у кінці XIX – на поч. XX ст., за функціональним призначенням фахівці поділяють на такі групи:

1. Посуд для зберігання і транспортування води та рідин: коновця, відро, путня, боклаг, барилко.
2. Посуд щоденного та обрядового призначення: дігниця, скопонець, конов'я, гурчіл, маслянка, дішка, цебер, балія, зваряльник, поливаник, святильничка, пасчине цибря, бамборчета.

3. Посуд для зберігання сільськогосподарських продуктів: кадовб, станов, станвиця, гелітка, гелитя.
4. Посуд для вимірювання об'єму сипучих і рідких речовин: гарнець, міра, чвертка, мацька, півмацька [6, с. 69].

Деякі з цих посудин мали універсальне застосування. Зокрема, цебер використовували для годівлі худоби та прання білизни. У гелітці квасили огірки, буряки на борщ, але часто зберігали у ній зерно, борошно. Діжа («дішка») була призначена для розчину хліба, а інколи в ній складали сир. З хлібною діжею було пов'язано багато повір'їв та обрядів. Діжа була уособленням багатства сім'ї. Її рідко позичали один одному, вважаючи, що з діжею достаток покине дім [7, с. 39].

У бойківському бондарстві знаходимо оригінальні посудини для перенесення молока з полонин: гурчіл — довбаний, із вставним дном, з припасованою накривкою; а також боння — дубова бечівка з подвійним дном і виступаючим носиком-лійкою у формі зрізаного конуса. Для доїння корів та овець у прикарпатських селах виготовляли дерев'яні дійниці скіпці, зроблені зі смерекових чи букових клепок. Місткість скіпців коливалась від 7 до 12 літрів. У бойківських селах бондарі виготовляли для доїння овець дійницю у вигляді круглої чи еліпсоподібної діжки, ширшої вгорі. Така дійниця мала два вуха з вирізами для пальців. Для збивання масла карпатські бондарі виготовляли маснички (маслянки, боденки, збушки). Для цього використовували деревину липи, сливи, ялини або верби. Для перенесення та зберігання води бондарі виготовляли коновки і путні (конва, кондайка, водоніска). Відсутність в сім'ї коновки для води була ознакою крайньої бідності, про що свідчить бойківський вираз: «Бодай ти горшком воду носила» [7, с. 40].

Найпоширенішим посудом для зберігання алкогольних напоїв були барильця (барило, барилка, баклага, чубелів). Це посуд циліндричної чи бочкоподібної форми з подвійним дном і отвором зверху, який закривався чіпком. На Бойківщині горілку тримали у так званій берівці (барівка, боденка). Це посуд у формі зрізаного конуса (ширший внизу) з наглухо закріпленою кришкою, в якій був отвір для наливання напою, носик для виливання та ручка-дуга. У жартівливій бойківській пісні згадується берівка:

*Миколаю, я вмираю.
Біжи по горівку,
Та не бери малу фляшку,
Візьми си берівку* [7, с. 41].

Прикарпатські бондарі виготовляли спеціальний посуд для транспортування та зберігання солоної води-ропи, якою були багаті гори. Носили ропу у двійнятах, трійнятах, пасківнику, боклі.

На основі вищенаведеного матеріалу можна зробити висновок, що бондарські вироби бойків характеризуються оригінальністю, колоритністю, естетикою. На наш погляд, саме етнотуризм може стати засобом збереження цього пласту етнічної культури бойків. Бондарське ремесло є одним із елементів історико-культурного потенціалу Бойківщини, який необхідно

ефективно використовувати в туристичній сфері, зокрема, з атрактивною метою. На часі започаткування нових етнозаходів, зокрема, етнофестивалів бойківського ремесла.

Варто зазначити, що на Дрогобиччині останнім часом відроджуються забуті традиції, обряди, звичаї. Зокрема, щороку проходить етнотуристичний фестиваль у селі Нагуєвичі «Бойківська Дрогобичинна», а також фестиваль «Карпатія» в Трускавці. Заслугує на увагу туристів професійно-ремісничий етнофестиваль «Свято бойківського меду», що відбувається в Дрогобичі. Однак інші ремесла і промисли відроджуються слабо, з огляду на брак ініціативи, наукового вивчення історико-культурних особливостей ремесел і, звичайно, коштів.

На початку ХХ ст. осередками кустарного бондарського ремесла на Дрогобиччині були села Смільна, Старий Кропивник, Бистриця Гірська, Жданівка, Підсухе, Рибник та ін. Зараз практично немає сіл, які продовжують традицію бондарства. Лише у селі Коритище Турківського району, яке межує з Дрогобиччиною, працюють народні умільці, які зберегли секрети бондарського ремесла. Аналізуючи дану проблему, можна виокремити такі напрями відродження бондарського ремесла в гірських районах Дрогобиччини:

- ґрунтовне вивчення стану бондарського ремесла на Дрогобиччині, Самбірщині, Старосамбірщині, Сколівщині та Турківщині (територія Бойківщини у Львівській області);
- активізація діяльності товариства «Бойківщина» та історико-етнографічного музею «Бойківщина» з метою вивчення і популяризації бондарства;
- створення етнотуристичних центрів у Бойківському краї;
- організація етнофольклорних фестивалів і свят, пов'язаних з бондарством;
- активна інформаційно-рекламна діяльність для поширення інформації про етнотуристичні можливості осередків бондарського ремесла;
- проведення етнографічно-побутових турів (майстер-класів із залученням народних умільців Дрогобиччини).

Самобутня культура бондарського ремесла бойків формувалася протягом віків і сьогодні вже є символом етносу. Тому не можна допустити переривання зв'язку поколінь, незважаючи на вплив глобалізації на розвиток сучасної культури й цивілізації. Щоб продовжувати й розвивати традиції ремесла, необхідно досконало досліджувати та вивчати етнокультурне середовище бойків.

Можна виділити такі проблеми у вивченні етнокультурних особливостей бондарського ремесла бойків українського Прикарпаття:

- кількісне скорочення осередків традиційного бондарства у селах;
- деградація матеріально-технічної бази державних підприємств, що виробляють сувенірну продукцію галузі;
- втрата позицій продукції бондарського промислу на внутрішньому ринку внаслідок засилля іноземної сувенірної продукції, зокрема, китайського виробництва;

— недосконалість політики державної підтримки народних майстрів, стимулювання роботи їх творчих спілок та об'єднань, недостатня підготовка фахівців.

Як вдалося з'ясувати, оволодіти технікою та секретами виготовлення бондарних виробів і здобути кваліфікацію бондаря 2–3 розряду в Україні можна лише в одному навчальному закладі — Гощанському відділенні Рівненського центру професійно-технічної освіти державної служби зайнятості. Однак, як стверджують фахівці, щоб стати професійним бондарем, потрібні ґрунтовні знання про основні породи дерев, їх фізичні властивості та дефекти деревини, вміння відбирати матеріал залежно від призначення бондарного посуду, навик механічної обробки елементів бондарних виробів тощо.

Серед причин занепаду народних промислів і ремесел актуальними залишаються такі фактори: урбанізація; міграція молоді до міст; занепад традиційної культури села; зміни у культурних і дозвіллевих практиках; зміни у естетичних смаках сучасних українців [11].

Вивчивши аналогічний досвід європейських країн, переконуємося, що ремесла і промисли у них використовуються як важливий етнотуристичний ресурс. Популярною послугою етнотуризму на ринку туристичних послуг в Європі є етнографічно-побутові тури, що передбачають організацію майстер-класів для туристів з того чи іншого виду народного ремесла, перебування в етносередовищі, яке передає побут, традиції, культуру етносу, долучення до етноподій. На жаль, у нас такі послуги є рідкісними.

Серед туристів, як відомо, завжди існує попит на автентичні вироби народних майстрів. Неабияку цікавість викликають і бондарські вироби, які можна придбати як сувеніри. Попит на національну сувенірну продукцію у багато разів перевищує пропозицію, яку можуть надати наші народні майстри. Сувенір — це своєрідний символ регіону, тому саме індустрія сувенірів може сприяти розвитку бондарського ремесла, що останнім часом опинилося на межі зникнення.

На ужитковий дерев'яний посуд в Україні теж є попит. Сьогодні все більше людей надають перевагу екологічно чистим продуктам і тарі, у якій вони зберігаються. Дерев'яні ємкості надають специфічного смаку меду, квасу, соку та іншим напоям, а також солінням. Заквашені овочі й фрукти краще зберігаються, не пліснявіють, бо у деревині є фітонциди, ефірні масла, які запобігають розмноженню бактерій. Останнім часом росте попит на бочки і черпаки для саун. Водні процедури у них мають лікувальний ефект. Коли перший раз налити у дубову бочку гарячу воду, вона червоніє, бо в неї переходять дубильні речовини. У такій міні-сауні добре паритися хворим на радикуліт, іхтіоз, інші хвороби [12].

Спеціалісти відзначають високу якість української сировини, з якої виготовляють бондарські вироби для виноробства. Відомо, що на смак і аромат вина впливає сорт винограду, ґрунт, на якому він вирощується, клімат і ще понад 400 інших чинників. Ще у першому столітті нашої ери стало відомо про те, що на смак цього напою впливає також деревина

білого дуба. Наприклад, європейський дуб, на відміну від канадського, має структуру деревини, яка дозволяє залитому на дозрівання в неї вину «дихати», бочка ж із північноамериканського дерева подібна до скляної тари. Натомість, українські дуби відзначаються підвищеною «ванільністю», що додає вину чи коньяку особливого смаку [13].

Світовий досвід показує, що в наш час у ряді країн бондарство поставлено на виробничу основу і приносить достойні прибутки. Так, лише в Каліфорнії (США) бондарством займається приблизно 12 000 людей, і щороку ця галузь приносить понад 211 мільйонів доларів доходу. Тільки одна бондарня в долині Напа виробляє за рік 100 000 бочок [13]. Українськими фахівцями встановлено, що при організації бондарних підприємств малої або середньої потужності їх доцільно розміщувати на Львівщині, а саме в лісгосподарствах Дрогобиччини. Визначальним є той фактор, що дерево дуба з нашого регіону є придатним для виготовлення винних і коньячних бочок і кількість деревини є достатньою для організації бондарного виробництва. У Львівській області площа насаджень дуба становить 79,7 тис. га. Потужність Дрогобицького цеху є достатньою, щоб організувати мале бондарне підприємство (випускати 34 бочки за зміну ємкістю 200 л) [1, с. 90–91].

Однією з актуальних проблем сучасності є потреба збереження народних ремесел, адже у них закладені традиції нашого краю, сформована чітка система творення і втілення образів, естетичних уявлень, живописних засобів тощо. Серед регіональних особливостей бойківського бондарства можна виділити матеріал, техніку його обробки, характер виготовлення предметів, форми виробів та орнаменту. Тому вважаємо, що бондарське ремесло може стати важливим чинником ознайомлення туристів із культурою етносу. На наш погляд, завдяки розвитку туристичної галузі наш край сьогодні має рідкісну можливість зберегти унікальне бондарське ремесло.

Література

1. Байлук С. І., Зражва С. Г., Луканін О. С. та ін. Обґрунтування розміщення бондарних підприємств з виробництва винних і коньячних бочок в західних регіонах України [Текст] / С. І. Байлук, С. Г. Зражва, О. С. Луканін [Виноградарство и виноделие. Сборник научных трудов]. — Ялта, 2012. — 265 с.
2. Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині [Текст] // Жовтень, 1978. — № 12. — С. 117–130.
3. Вановська І. Розвиток кустарного бондарства в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. [Текст] / І. Вановська // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: Зб. наукових праць. — Випуск 6: Ювілейний випуск до 175-річчя Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. — К., 2010. — С. 103–109.
4. Гвоздевич С. Бондарство на Бойківщині кінця XIX – початку XX ст. [Текст] / С. Гвоздевич // Народна творчість та етнографія. — 1993. — № 3. — С. 19.
5. Гвоздевич С. Взаємодія функцій і художньо-естетичного вираження у бондарстві [Текст] : (Кінець 19 — I пол. 20 ст.) / С. Гвоздевич // Народознавчі зошити. — 1996. — № 1. — С. 11.

6. Гвоздевич С. Локальні особливості традиційного бондарства бойків (кінця XIX – початку XX ст.) [Текст] / С. Гвоздевич / Бойківщина. Історія та сучасність // Матеріали історико-народознавчої конференції «Минуле і сучасне Бойківщини». — Львів: «Фіра-люкс». — 1996. — 111 с.
7. Гонтар Т. О. Роль дерева в традиційній культурі українців [Текст] / Т. О. Гонтар // Національний лісотехнічний університет України. — Науковий вісник. — 2006. — Вип. 16.4. — С. 38–41.
8. Гошко Ю. Промисли і торгівля в місті Дрогобичі XVI–XVIII ст. [Текст] / Ю. Гошко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. [Матеріали Другої Дрогобицької краєзнавчої конференції (26–27 листопада 1993 р.) До 500-річчя з дня смерті Юрія Дрогобича]. — Дрогобич, 1995. — 202 с.
9. Ісаєвич Я. Солеваріння в Дрогобичі та його околицях у XVI–XVIII ст. [Текст] / Я. Ісаєвич / Дрогобицький краєзнавчий збірник / Ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), Л. Винар, Л. Зашкільняк, Я. Ісаєвич та ін. — Вип. VII. — Дрогобич: Коло, 2003. — 652 с.
10. Макаручук С. Етнографія України [Текст]. — Львів: Світ, 2004. — 520 с.
11. Осередки народних промислів як об'єкти культурного туризму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua>.
12. Сомова Є. У такій бочці капусти на все село вистачить. Колишній колгоспний будівельник продовжує старовинне ремесло бондарства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.volyn.com.ua>.
13. Вино, деревина і бондарське ремесло [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://wol.jw.org>

Козак Г. Ю., Тымків І.

ТРАДИЦИИ БОНДАРНОГО РЕМЕСЛА ДРОГОБЫЧСКОГО РАЙОНА КАК ФАКТОР ТУРИСТИЧЕСКОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНА

Раскрыто традиции бондарного ремесла Дрогобычского района как один из аспектов историко-культурного потенциала региона, определены направления возрождения ремесла и проблемы в исследовании его этнокультурных особенностей.

Ключевые слова: ремесло, художественный промысел, бондарство, бочка, гурчил, полонник, беривка, двойнята, бокла, этнотуризм.

Kozak G., Tymkiv I.

COOPER CRAFT TRADITIONS AS A FACTOR OF TOURIST ATTRACTION OF DROHOBYCH REGION

The article explores traditions of cooper craft as an important aspect of the historical and cultural potential of Drohobych region, determines directions of the revival of handicraft, highlights problems in the study of its ethnic and cultural features.

Keywords: handicraft, artistic craft, cooper craft, bucket, hurchil, ladle, berivka, twins, bokla, ethno tourism.

УДК 338.483.13:666.3-187

*Луців Н. В., Фтома Т. Б., Москва Ю. А.
Львівський інститут економіки і туризму*

ГАВАРЕЦЬКА КЕРАМІКА: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В ЕТНОТУРИЗМІ

Досліджено особливості виготовлення чорнодимленої гаварецької кераміки, охарактеризовано її асортимент, окреслено проблеми розвитку цього народного художнього промислу та визначено його роль у розвитку етнотуризму в прикарпатському регіоні.

Ключові слова: кераміка, етнотуризм, народні художні промисли, орнамент, випалювання, димлення, глина.

Однією із складових етнотуризму в західному регіоні України є виробництво з глини, зокрема чорна гаварецька кераміка — старовинний народний гончарний промисел [6]. Українськими майстрами-гончарами створено величезне розмаїття гончарних виробів, на яких в усіх барвах і кольорах, як у дзеркалі, відбилася краса рідної землі, світу білого. Чорний стриманий колір гаварецьких виробів зі сріблястими орнаментами — світоглядними символами українців — ніби зафіксував красу ночі, красу і безмір космосу з його зорями, світилами, що вказують нам шлях і нагадують, який він безмежний цей світ Божий. А й справді, якщо розкласти велику кількість кольорової кераміки, то гаварецька одразу візьме верх над тим розмаїттям; вона буде притягувати, як магнітом, до себе. Може, таємниця чорного кольору і полягає в тому, що поглинає й немовби заховує в собі усі інші.

Вагомий внесок у дослідження гаварецької кераміки як феномену народного мистецтва внесли О. Клименко, Л. Сержант, Г. Істоміна [2], Н. Симкович [9] та ін. Гаварецька кераміка як об'єкт вивчення товарознавства розглядається в джерелі [8]. Проте, ще мало дослідженими є товарознавчі аспекти гаварецької кераміки та проблеми ефективного залучення цих виробів народних художніх промислів в розвиток етнотуризму.

Метою дослідження є аналіз сучасного виробництва гаварецької кераміки, та визначення можливості її застосування у розвитку етнотуризму.

Осередки народних промислів, зокрема гаварецької кераміки, можуть дати додатковий імпульс розвитку туризму, сприяти утвердженню культурної самобутності регіону. Вони є потенційними об'єктами етнотуризму, популярними у цілому світі [3, 5]. Знаменита чорна кераміка Гавареччини, що в Золочівському районі, є особливою. Чорну чи сіро-сріблясту (колір залежить від вмісту заліза в глині, з якої виготовляють вироби та ступеня герметизації печі, в якій їх випалюють) лисковану кераміку відрізняє особлива краса силуетних ліній, тонкий графічний рисунок переважно геометричного орнаменту, позначеного легким блиском на матовій поверхні черепка.

Процес виготовлення чорнодимленої лискованої кераміки не надто складний, але своєрідний. Необхідною для неї є глина з великим вмістом заліза, бо саме вона під час випалювання надає виробам характерного забарвлення та металевого блиску. Чим більше в складі глини заліза, тим чорніший посуд. За малої кількості заліза в глині посуд набуває сріблясто-попелястого кольору [9].

Гаварецька кераміка відрізняється не тільки кольором, а й тим, що вона набагато тонша та легша за інші. Для виготовлення своїх виробів гаварецькі майстри використовують глину двох видів — масну (пластичну) та пісну (малопластичну), які копають неподалік від Гавареччини. Згодом їх змішують у пропорції два до одного, очищають і роблять однорідною і пластичною. Для цього глину вимочують у ванні, переціджують через сито, б'ють, переминають, щоб усередині не залишилось повітряних бульбашок. Вироби з глини формуються на гончарному крузі або ручним ліпленням. Добре підсушені, але ще не зовсім сухі вироби лискуються (гладяться), тобто поліруються по всій поверхні чи в окремих місцях згідно з орнаментальним рисунком, гладким каменем («гладиком»). Лискування дозволяє значно покращити опірність черепка до вологи, зберігати в ньому рідину, зміцнити черепок. Під час натирання поверхні невипаленого посуду на ній утворюється глиняний пил, який, змішуючись з водою, затирається в пори та ямки глини, а після випалу збільшує щільність та водонепроникність черепка. Нескладним видом декорування є витискування: на сирому черепку рисують лінії, кружечки, клітинки або щільно «замальовують» усю площину. Є й інші види оздоблення: ліплений декор або волохата фактура, яку називають «шубою». Її роблять, наносячи на посуд шар рідкої глини, при цьому легко поплескуючи по посудині пальцем. «Шубою» зазвичай оздоблюють керамічну скульптуру — баранців, собак.

Сухі вироби випалюють в печі 10–12 годин. Їх закладають рядами в горно печі для випалу, а в менший отвір, «погрібець» — дрова: букові, грабові, березові, ясеневі. Вони мають бути абсолютно сухими, бо температуру в горні треба довести до 800 °С. Коли передні вироби в печі набувають червоного кольору, отвори з обох боків підсипають землею, а в «погрібець» ще і ще підкладають дрова. Коли ж вироби стають «ясні як світло», аж прозорі, горно повністю засипається землею.

Димлення — завершальна стадія випалу, яка проходить без доступу кисню, за щільно закритих всіх отворах печі. Поступово охолоджуючись, посуд набуває специфічного чорно-сріблястого кольору. Чим надійніша герметизація печі, тим густішої чорноти набирають вироби. Після випалу весь виріб стає блискучим або виблискують окремі частини орнаментального декору. Якщо взяти час на прогрівання, випалювання, димлення, охолодження, то усе це займе цілий тиждень. Стає зрозуміло, що досить непросто зробити таку річ і чому вона така вартісна. Ця праця нелегка, а окрім того, ще й шкідлива для здоров'я, бо майстер часто дихає

вуглекислим газом, який отрує його легені. Порівняно зі звичайною керамікою виробництво димленої обходиться ушестеро дорожче [1].

З чорнодимленої кераміки в основному виготовляють гончарний посуд для домашніх потреб, менше — вироби культурно-побутового призначення.

Сьогодні в Гавареччині поряд з традиційними мисками, макітрами, ринками, горщиками, глеками виготовляють чайні і кофейні сервізи, джезви, тарелі, підноси. Також значно ширшим став асортимент художньо-декоративних виробів — іграшок, декоративних ваз, попільничок, підсвічників тощо. Разом з тим, слід відзначити, що справжньої гаварецької кераміки нині виробляється дуже мало. На даний час в Гавареччині працює лише кілька майстрів. Тому, знайти справжню гаварецьку кераміку досить важко. На ринку з'явилося багато підробок під Гавареччину. Відрізнити справжні гаварецькі вироби можна за характерним ледь сріблястим лискучим кольором та дзвінкістю черепка.

На межі XIX–XX ст. в Гавареччині працювало більше 60 майстрів. На середину XX ст. промисел з широким поширенням фабричного глиняного посуду народний промисел занепав. У 1970–1980-х роках його відродженням зайнялися львівські митці Ярослав і Ярослава Мотики, Я. Славінський, Товариство Лева. Відродженню самобутньої димленої кераміки с. Гавареччини сприяла діяльність як професійних митців, так і широкої громадськості. У 1984 р. у Гавареччині було створено гончарну школу, а в Олеському замку, що поруч, було відкрито відділ гаварецької димленої кераміки. У Львівському музеї етнографії та художнього промислу була розгорнута в 1988 р. ретроспективна виставка творів гаварецьких майстрів. Також у 1984 р. гаварецьку кераміку представляли на міжнародній керамічній виставці у Фаєнці (Італія). Роботи майстра Дмитра Вислинського здобули золоту медаль, а фото однієї з його робіт увійшло до каталогу найкращих витворів керамічного мистецтва Європи [2].

Проте, слід зазначити, що попри те, що зросла популярність зазначеного ремесла, це також малонегативні наслідки, а саме: захоплення фольклоризмом сприяло створенню зразків з девальвованою функцією, які можуть слугувати як метафорична річ сувенірного характеру. Крім того, спостерігалася практика порушення технології виробництва, внаслідок чого вироби при недостатньому випалі залишаються лише «обкуреними» зовні і непридатними для користування.

Але навіть європейське визнання (особливо, після перемоги в Італії) не зупинило занепаду ремесла. На жаль, уже всі старі гаварецькі майстри відійшли в інші світи. Створити школу справжнього народного промислу не вдалося. Причина: відсутність коштів і жодного зацікавлення держави у відродженні і плеканні цього безцінного гаварецького гончарного стилю, самобутнього і неповторного [7].

Сьогодні в Гавареччині спостерігається незадовільний стан розвитку цього виду мистецтва. Нині тут працюють лише два майстри: Є. Бакусевич (1962 р. н.) та В. Гарбузинський (1964 р. н.), але найгірше, що нема молоді,

якій би можна було передати гончарські знання. Разом з тим, незважаючи на всі труднощі, Гаварецький осередок продовжує функціонувати. Для того, щоб не переривалися прадавні традиції самобутнього осередку димленої кераміки, важливим видається прийняття закону про відміну або хоча б пом'якшення оподаткування виробництва народних творів, а можливо й надання народним майстрам державних дотацій. Адже, окрім естетичної, мистецької вартості, гаварецька кераміка має дуже корисні природні властивості — гаварецькі гончарні вироби виготовлені без краплі хімії, вони неполив'яні; приготовлені страви в гаварецькому посуді є дуже смачними, поживними, корисними. Цей аспект заслуговує на окремі наукові дослідження.

Крім того, перспективним є використання гаварецької кераміки у розвитку туристичної індустрії, зокрема етнотуризму. Певні кроки в цьому напрямку вже робляться. Так, деякі львівські туристичні фірми пропонують тур «Гаварецька кераміка», до програми якого входять поїздка до с. Гавареччина, відвідини майстер-класу з виготовлення виробів гаварецької кераміки та можливість власноручного виготовлення унікальної чорнодимленої кераміки. Цікавим, на нашу думку, було б використання посуду з гаварецької кераміки в закладах громадського харчування, які позиціонують себе як заклади з українською національною кухнею. Сьогодні керамічні вироби народних художніх промислів в закладах ресторанного господарства використовується в основному як елемент декору [4]. Родзинкою таких закладів громадського харчування, могло б стати сервірування столу гаварецькою керамікою. Адже, подача на стіл вареників у чорнодимленій мисці, печені — у гаварецькому горщику чи кави — у стрункому лискучому кавнику неодмінно б викликала зацікавленість даним закладом не тільки місцевого населення, а й туристів.

Література

11. Гаварецька кераміка [Електронний ресурс] // Український тиждень. — 2010. — № 10. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Magazine/123>.
12. Історія декоративного мистецтва України: у 5 томах. Т. 4; НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. — К.: 2011. — 512 с.
13. Луців Н. В. Вироби народних художніх промислів та можливості їх використання в туристичному бізнесі // Вісник ЛІЕТ. Випуск 2. — Львів, 2007. — С. 121–123.
14. Луців Н. В. Мерчандайзинг керамічних виробів як засіб привабливості туристичного ринку України / Н. В. Луців, Л. Бойко // Франчайзинг та мерчандайзинг в сфері обслуговування: зб. матер. круглого столу: м. Львів, 11 грудня 2012р. — Львів: ЛІЕТ, 2012. — С. 45–50.
15. Луців Н. В. Проблеми і перспективи виробництва товарів народних художніх промислів в контексті розвитку етнотуризму в Україні / Н. В. Луців, Г. Зварич // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи. матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, м. Львів, 2–3 березня 2011 р. — С. 367–373.
16. Озимок Г. В. Вироби з кераміки в етнотуризмі краю / Г. В. Озимок, О. Константюк, А. Нідзельський // Розвиток етнотуризму: проблеми та

перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, м. Львів, 2–3 березня 2011 р. — С. 389–392.

17. Основні тенденції розвитку народного декоративно-ужиткового та аматорського мистецтва України на сучасному етапі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tur.kosiv.info/tourism-and-culture/154>
18. Полікарпов І. С. Вироби народних промислів України / І. С. Полікарпов, Є. М. Стефанюк, О. О. Тимченко. — Львів: вид-во ЛКА, 2003. — 306 с.
19. Симкович Н. М. Чорна кераміка Гавареччини / Н. М. Симкович, О. В. Сафронова, А. М. Уська // Вісник Львівської комерційної академії. — Випуск 5. — Львів, 2002. — С. 25–27.

Луців Н. В., Москва Ю. А., Фтома Т. Б.

ГАВАРЕЦКАЯ КЕРАМИКА: ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОСТЬ, ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ЭТНОТУРИЗМЕ

Исследованы особенности изготовления чернодымленной гаварецкой керамики, охарактеризован ее ассортимент, очерчены проблемы развития этого народного художественного промысла и определена его роль в развитии этнотуризма в прикарпатском регионе.

Ключевые слова: керамика, этнотуризм, народные художественные промыслы, орнамент, отжиг, дымление, глина.

Lutsiv N., Moskva Y., Ftoma T.

HAVARETSK CERAMICS: HISTORY, NOWADAYS AND FUTURE USE IN ETNOTOURISM

Investigated manufacturing features black fuming havaretskoyi ceramics, describes its range, outlines the problems of development of national art crafts and defined its role in the development etnotourism in Carpathian region.

Key words: ceramics, etnotourism, national art crafts, ornament, firing, fuming, clay.

УДК 338.483.13:738

Мартинovich С. А., Цимбала О. С.
Львівський інститут економіки і туризму

ГОНЧАРНІ ВИРОБИ ЯК СУВЕНІРНИЙ ЕТНО-БРЕНД РЕГІОНУ

У статті зроблено спробу розкрити роль і значення етнотуризму для економіки країни. Розглянуто можливі варіанти використання народних промислів Львівщини, зокрема гончарства, для розвитку сувенірного ринку регіону. Також робота знайомить з творчістю народних майстрів міст Червонограда і Соснівки.

Ключові слова: гончарство, гавареччина, сувенір, народні промисли, туризм.

Розвиток етнотуризму має важливе значення для розвитку економіки України. Ця галузь господарства придатна для нових форм власності і здатна принести найбільшу віддачу. Наша країна надзвичайно багата етнографічною культурною спадщиною. Це все ще збережені осередки народних промислів — бренди відомі у всьому світі: косівська кераміка, опішнянське гончарне виробництво, львівське гутне скло, гаварецька кераміка, петриківські розписи. Також сюди можна віднести маловідомі осередки народних промислів, що відкриті, відродженні чи започатковані в останні десятиліття. Але, на жаль, вони не використовуються на повну потужність, а подекуди взагалі ігноруються не тільки органами місцевої влади, а і на рівні держави. Проте осередки народних промислів можуть стати широко розвинутою структурою етнотуризму. І не лише як центри, де можна було б придбати вироби народних майстрів, але і побачити процес виготовлення національного українського сувеніру, поспостерігати за роботою майстра, самому долучитися до процесу створення. Також скуштувати національні страви, послухати народний фольклор, побувати на етнофестивалі тощо.

Сьогодні в Україні етнотуризм втілений у найрізноманітніших формах, і кількість таких заходів постійно зростає. Втім, варто зазначити відсутність державної підтримки етнофестивального руху. Більшість таких заходів проходять із ініціативи громадських рухів, організацій, територіальних громад та за рахунок спонсорських внесків і коштів із місцевих бюджетів. Давно назріла потреба на законодавчому рівні виокремити етнічний туризм як інноваційний вид туристичної практики в Україні, що має своє особливе «туристичне обличчя» на туристичній мапі світу. І принесе не малі грошові дивіденди для держави.

В контексті розвитку етнічного туризму надзвичайно важливим елементом виступає «етнічний сувенір». Серед розмаїття етносувенірної продукції варто виокремити гончарну кераміку. Гончарні вироби виготовляються майстрами індивідуально, вони несуть у собі творчу ідею кожного

автора, охоплюють різноманітний асортимент продукції, що розрахований на інтереси широкого кола споживачів. Це і ужитковий посуд, сувеніри з місцевою символікою, дитячі іграшки, музичні інструменти (окарини та свищики), творчі керамічні композиції, свічники, керамічні прикраси тощо.

Гаварецька кераміка

Поряд з відомою косівською, опішнянською керамікою, належне місце займають вироби гаварецької кераміки. «Гаварецька кераміка» — традиційний народний промисел чорнодимленої, лощеної кераміки. Її центр розташований у селі Гавареччина Золочівського району Львівської області. На початку XX ст. у Гавареччині працювало понад 70 гончарів і опалювалась кераміка у 40 печах [4]. З приходом радянської влади промисел починає швидко занепадати. На сьогоднішній день на Гавареччині виготовляють кераміку всього лиш два майстри. А ще у 1984 р. роботи гаварецького майстра Дмитра Вислинського завоювали золоту медаль на Міжнародній керамічній виставці в Фаєнці (Італія) [2].

Однак на Львівщині і сьогодні, у містах Червонограді та Соснівці, працюють майстри, які відновлюють традиції чорнодимленої кераміки. Цей тип керамічних виробів цікавий для споживачів не лише неповторністю своїх форм та стриманою колористикою. У наш час екологічного забруднення навколишнього середовища, керамічні вироби є ідеально чистим виробництвом з природних матеріалів без хімічних домішок. Вироби виготовляються з чистої гончарної глини без будь яких барвників. Випалюються у печі дровами при температурі 900 градусів. Секрет чорного забарвлення у тому, що при вистиганні печі її засипають землею не даючи доступу повітря, створюючи цим відновне середовище, завдяки чому окис заліза, що є у глині і надає їй, при звичайному опалі з доступом кисню, червоного кольору, відновлюється до заліза, надаючи благородного чорного металевого відтінку. З такого посуду безпечно та корисно споживати їжу,

адже це чиста глина, опалена в дров'яній печі. Це дуже актуально у сучасному світі з огляду на популяризацію здорового способу життя, зростання популярності екологічного туризму та боротьби за чисте довкілля. Відтак, сьогодні у світі не лише модно, але дійсно корисно використовувати у повсякденному житті екологічно чисті продукти, одяг і посуд.

У містах Червоноград та Соснівка (Львівська область) на сьогоднішній день працює понад 20 майстрів гончарного виробництва. На власному ентузіазмі, без жодної державної підтримки відроджують традиції та створюються нові керамічні форми на основі старих народних технологій. Серед майстрів цього регіону, які одночасно є професійними художниками, варто виділити: Андрія та Лідію Уляницьких, Оксану Мартинович (Смеречинську) [3], Оксану Іваницьку. До виготовлення вишуканих керамічних виробів активно долучаються аматори гончарської справи: Софія Мартинович, Тарас Маневич, Сергій Івашків, Володимир Курило, Євген Лисюк, Дмитро Каганюк та інші.

Оксана Мартинович (Смеречинська) та Дмитро Каганюк

Варто зазначити, що Оксана Мартинович, Дмитро Каганюк, Оксана Іваницька і Софія Мартинович [6] — родина з міста Соснівки, працюють також над відродженням так званої вареної кераміки. Це теж екологічно чиста продукція. У процесі її виготовлення використовують гончарну глину різних кольорів та молоко або олію. Після першого опалу при температурі 900 градусів, вироби покривають молоком або олією і ще раз випалюють вже при 300 градусів, що робить їх більш тривкими у користуванні, та не знищує їх користь для здоров'я людини.

У перспективі розвитку етнотуризму вбачаємо також його поєднання із розвитком сільського туризму на базі творчих майстерень народних майстрів. Як показує практика, для туристів цікаво відвідати майстерню гончара, спробувати виготовити виріб своїми руками, прийняти участь у

його випалі, згодом — придбати виріб, що виготовлений «на його очах», а за можливості — пожити в умовах місцевих традицій.

*Мистецтвознавець Львівського музею етнографії
Мотиль Рома в гостях у майстрів. Процес загрузки печі*

Гончарне виробництво — однозначно, перспективний сувенірний бренд. Станом на ХХІ ст. цей промисел активно входить у наше життя, все більше ресторанів, кав'ярень, сувенірних магазинів та й просто звичайних людей купують таку продукцію. Чимало людей починають використовувати гончарні керамічні вироби у щоденному житті: горнятка, тарілки, миски, горщики, підсвічники тощо. Це вишуканий, зручний у побуті, етнічний посуд. Чорнодимлена та варена кераміка є прикладом натуральних екологічних виробів, що не мають у своєму складі хімічних барвників та шкідливих для здоров'я свинцевих полив.

Література

1. Гузь Г. Гаварецька кераміка: під градусом і без хімікатів [Текст] // Високий замок. — 2011. — 7 липня.
2. Кирпан А. Народжені в країні Гавареччина [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.karpaty.net.ua/articles_12/gavarecchyna.php.
3. Мартинович О. Перлини майстерності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://chervonograd.in.ua/index.php/nash-krai/perlyny-maisternosti/302-martynovych-oksana-yaroslavivna>.
4. Миць Г. На хуторі гаварецьких майстрів одна за одною гаснуть печі [Текст] // Високий замок. — 2012. — 9 грудня.
5. Мотиль Р. Українська димлена кераміка ХІХ – початку ХХІ ст. Історія. Типологія. Художні особливості [Текст]. — Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. — 208 с.
6. Онищенко В. Усміхнена кераміка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.folkart.kiev.ua/25-26page36-u.html>.

Мартинович С. А., Цымбала О. С.

ГОНЧАРНЫЕ ИЗДЕЛИЯ КАК СУВЕНИРНЫЙ ЭТНО-БРЭНД РЕГИОНА

В статье сделана попытка раскрыть роль и значение этнотуризму для экономики страны. Рассмотрены возможные варианты использования народных промыслов Львовщины, в частности гончарства, для развития сувенирного рынка региона. Также работа знакомит с творчеством народных мастеров городов Червонограда и Сосновки.

Ключевые слова: гончарство, гавареччина, сувенир, народные промыслы, туризм.

Martynovych S., Tsymbala O.

POTTERY AS A SOUVENIR ETHNO-REGIONAL BRAND

In the article an attempt to uncover the role and importance of ethnic tourism for the economy of the country is made. The possible uses of Lviv region handicrafts, including pottery, souvenir market development in the region are considered. Also the article introduces the work of craftsmen of the cities of Chervonohrad and Sosnivka.

Key words: pottery, havarechchyna, souvenirs, crafts, tourism.

УДК 338.483.13:640.412

*Кочура Р., Ніколайчук Т.
Донецький національний університет
економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського*

УКРАЇНСЬКИЙ ЕТНОС ТА ЗВИЧАЇ В ГОТЕЛЯХ УКРАЇНИ

Розглянуто етнокультурна спадщина України та особливості її використання в готельній індустрії. Проаналізовано ступінь розвитку закладів розміщення етнічного типу, подана характеристика основним етноготелям країни.

Ключові слова: етнокультурна спадщина, етнос, туризм, заклади розміщення, етноготель.

З кожним роком інфраструктура розміщення туристів стає все більш якісною. При правильному плануванні поїздки, турист зможе вибрати і комфортні готелі за конкурентною ціною, та затишок невеликої домашньої готелі за доступною вартості, і привітність господаря сільської хати, готової до прийому мандрівників. У країні щорічно з'являються десятки нових готелів, які можна вибрати як для ділової поїздки, так і для сімейної подорожі у вихідні або під час відпустки. Кожна країна асоціюється з національними традиціями, а Україна саме така країна яка може багато розповісти та показати сучасному туристу колорит українського народу.

Дослідженню тенденцій та перспектив розвитку готельного господарства України приділяється в наш час значна увага. Так, Опанащук Ю. Я. аналізує сучасні проблеми розвитку готельного господарства України, Бойко М. Г. досліджує методичні засади реструктуризації підприємств готельного господарства, Вітавська Г. П. та Тупкало В. М. пропонують шляхи удосконалення системи управління готельним комплексом на базі стратегії розширення бізнесу. Отже, у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених досліджуються важливі теоретичні і практичні аспекти розвитку готельного господарства України.

Метою роботи є дослідження впливу етнографічних особливостей на розвиток готельної індустрії України.

Український етнос остаточно сформувався на межі XVI–XVII ст., причому каталізаторами цього процесу стали загроза фізичного знищення з боку Степу (утворення Кримського ханства), національний гніт польської шляхти і внутрішня зрада еліти — перехід аристократії до католицизму і укладення церковної унії. На хвилі національної боротьби росла національна самосвідомість. Остання виявилася на побутовому рівні в усвідомленні своєї приналежності до «руського народу», а на вищому, ідеологічному рівні — у боротьбі за національні права, за православ'я, за створення національних державних інститутів і атрибутів.

Сьогодні українці складають основне населення держави Україна. Це один з найбільших народів Європи і другий за чисельністю у слов'янському

світі. В основному українці рівномірно розподілені по всій території держави за винятком Криму і південного сходу. У сільській місцевості вони складають до 90 % населення, в містах — до 70 %.

Український етнос складається з:

- основного етнічного масиву українського народу, який в основному співпадає з територією його формування і державними кордонами України;
- етнічних груп українців за межами основного етнічного масиву в ближньому і далекому зарубіжжі — діаспори;
- субетнічних груп, тобто спільнот у середовищі українців, відмінних специфічними рисами культури (гуцули, лемки, бойки, поліщуки і т. д.) [1].

Традиції українського народу, які мають багато загальнонаціональних рис, і сьогодні зберігають ряд територіальних особливостей. Вони зумовлені:

- характером історичного розвитку окремих регіонів України;
- природно-географічними умовами;
- взаємозв'язками з іншими народами.

В Україні до сьогодні зберігаються етнографічні групи, які мають свої особливості в культурі і мові. Найбільш значні з них українські горці (гуцули, лемки, бойки) в Прикарпатті і поліщуки, пінчуки, литвини в Поліссі. Найбільш чітко і яскраво етнокультура проявляється в етнічних традиціях, символіці, різних формах матеріальної культури, фольклорі. Саме ці компоненти культури і виконують функції, з одного боку, інтеграції людей, що входять в даний етнос, а з іншого боку, диференціації їх від інших етносів [2].

Традиції та побут етнографічних груп України є самобутніми, цікавими та, з точки зору іноземців, — екзотичними. Саме вони утворюють один з найбільш сильних спонукальних туристських мотивів гостей нашої країни. У той час як ресторанне господарство широко почало використовувати ці етнічні особливості в маркетинговій стратегії для привертання уваги клієнтів, готельна індустрія України залишається консервативною або користується стандартними шаблонами в створенні інтер'єрів закладів розміщення. В Україні існує велика кількість готельних закладів, які надають послуги розміщення туристам. З кожним роком кількість таких закладів збільшується та покращуються умови перебування в готелях. Статистика чисельності колективних засобів розміщення за 2011–2012 рр. наведена нижче (табл. 1) [3].

Таблиця 1.
Колективні засоби розміщення

Рік	Кількість колективних засобів розміщування			Кількість місць, тис.		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі	
		готелів та аналогічних засобів розміщення	спеціалізованих засобів розміщення		готелів та аналогічних засобів розміщення	спеціалізованих засобів розміщення
2011	5882	3162	2720	567,3	154,2	413,1
2012	6042	3145	2897	583,6	163,4	420,2

У 2012 р. порівняно з 2010 р., тільки в містах, що приймали ЄВРО 2012, кількість засобів розміщення збільшилося на 114 % [4]. Найбільший приріст відбувся у Донецьку — 357 % і у Львові — 279 % (табл. 2).

Таблиця 2.
Кількість закладів розміщення за 2011–2012 роки

Місто та регіон	2010	2012	Збільшення за 2 роки, %	5*	4*	3*	2*	1*	Без категорії
Київ	112	241	115	4	19	26	24	6	162
Донецьк	53	136	157	1	3	16	5	12	99
Львів	84	150	79	4	19	36	4	0	87
Харків	24	57	138	11	31	15	0	0	0
Всього	273	584	114	20	72	93	33	18	348

Таке збільшення чисельності підприємств готельного типу та номерного фонду пов'язано з ростом об'ємів в'їзного туризму, покращенням законодавчої бази для туризму та готельної справи, розробкою серії постанов Кабінету Міністрів, спрямованих на розвиток туризму, відміною готельного збору, а також бюджетним фінансуванням програм по розвитку туризму [4].

Етнічні готелі — це підприємства індустрії гостинності готелі, які побудовані в національному стилі із місцевих матеріалів, де внутрішній простір оформлено з використанням предметів національної культури, які представляють місцеві традиції [5]. В Україні, на жаль, засоби розміщення етнічного стилю представлені в невеликій пропозиції (таблиця 3).

Таблиця 3.
Засоби розміщення в українському етностилі

Тип/назва закладу розміщення	Кількість місць/житлових приміщень	Характеристика/ послуги та сервіс	Вартість	Адреса
Готель «Мир» ***	1 апартаменти	У номері є телевізор, телефон, холодильник, ванна кімната, кондиціонер	1386 грн/доб.	Київ, Голосіївський пр., 70
Етнічний комплекс відпочинку «Хутір Дегтярі»	сім двомісних будиночків	Комплекс виконано у стилі українського маєтку XIX ст., розташований на місці старовинного хутора. Будиночки з натурального дерева, у кожному є м'які меблі, кондиціонер, телевізор, телефон, санвузол	оренда однокімнатної хатинки на переговорний час (не більше 2 год.) – 160 грн. 3 21 до 9.00 – 320 грн.	Київ, вул. Дегтярівська, 62
Готельно-ресторанний комплекс «Диканька»	24 одномісних та двомісних номери	Номери виконані у різних стилях: перший поверх оформлений в стилі «бароко», другий – «модерн», третій – у стилі «український ренесанс»	Одномісний – 250 грн/доб. Двомісний – 500 грн.	Тернопіль, вул. 15 Квітня
Ресторанно-готельний	3 будиночки з п'ятьма одно-	Знаходиться на території музейного комплексу	двомісний стандарт – 300 грн.	Черкаська обл.

комплекс «Дикий хутір»	кімнатними двомістними номерами	«Дикий хутір». Інтер'єр готелю витриманий в українському стилі 17 ст.		Чигиринський р-н хутір Буда
Готельно-ресторанний комплекс «Козацький Стан»	10 будинків: Панська хата в укр. стилі, 3 глиняні хати, спалювальний будинок, Мисливський будинок, 4 дерев'яних будинки	Панська хата: двокімнатний будинок з сауною, кімнатою відпочинку, спальнею, ванною. Місткість будинку для відпочинку 2–4 ліжко/місця, проведення вечірки до 8 чоловік	12 год. — 800 грн. або 1500 грн/доб.	Україна, м. Київ, Бориспільське шосе
Готель «Козацькі покої» (входить до ресторанно-готельного комплексу «Червона калина»)	22 кімнати	Розташований на березі Дніпра. У вартість кожного номера враховано: сніданок у ресторані з 8.00 до 10.00, доставка кореспонденції, надання предметів разового користування, Wi-Fi	стандарт одномісний – 553 грн. покращений стандарт, 1 ос. – 638 грн.; люкс, 2 ос. – 1080 грн.; котедж – 1320 грн.; сімейний котедж – 2000 грн.	Київ, пр. Генерала Ватутіна, парк Дружби Народів
Приватна садиба «Родинне гніздо»	2 двоповерхові будинки: перший дім має 4 спальні кімнати, другий – 3	Входить до мережі садиб, які знаходяться у сільській місцевості Вінницької та Львівської областей. У першому будинку: черешнева, березова, кленова, ясеневі спальні; ванна, 2 душові, 3 окремі санвузли. На першому поверсі велика їдальня, кухня, камін, на другому: букова, ялинова і модринова спальні; 3 душових, 3 окремі санвузли. На першому поверсі велика їдальня, кухня, камін і сауна на 8 осіб. Послуги та сервіс: зустріч клієнтів з чаркою домашньої горілки, хлібом, салом і часником; українська кухня; зустріч гостей на автомобілі; полювання (кабан, заєць, качка); баня (з віником і цілющими настоянками); автоподорож 4×4 вершинами гір, катання на квадроциклах, конях, санях; спортивна стрільба: лук, арбалет; пневматична гвинтівка	Перший дім – 1100 грн/доб. Другий – 900 грн.	Львівська обл., Дрогобицький р-н, с. Жданівка

Отже це майже весь перелік засобів розміщення, виконаних в етнічному стилі, на ринку готельних послуг України. Зараз існує проект будівництва в Закарпатті екологічного готельного комплексу в українському етностилі, який буде складатися з двох корпусів-стогах з кімнатами для постояльців та ресторану. Головними матеріалами при будівництві готелю стане дерево, очерет, глина і солома [6].

Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновки, що для розвитку готельної індустрії України необхідно створювати позитивний туристичний імідж конкретного регіону чи міста, що може відбуватися за допомогою позиціонування країни як культурного центра з унікальними традиціями, побутом, історичними особистостями та подіями. Системна маркетингова політика місцевої та центральної влади може привертати мільйони туристів, що у свою чергу буде підштовхувати інвесторів будувати етнічні готелі в Україні, а отже розвивати готельну індустрію в цілому.

Література

1. Заблоцька К. В. Українська і зарубіжна культура: навчальний посібник / К. В. Заблоцька. — Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. — 372 с.
2. Этнокультура в сфере туризма [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://myuniversity.ru/туризм/этнокультура_в_сфере_туризма/86412_1546737_страница1.html
3. Колективні засоби розміщення [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. В Україні збільшилася кількість закладів розміщення [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.buktour.cv.ua/news_detail.php?id=583
5. Горина С. О. Особливості сучасного розвитку готельної індустрії України / Г. О. Горіна // Культура народів Причорномор'я. — 2009. — № 171. — С. 117–120.
6. Экогостиница в украинском этно стиле [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://design.3doma.ua/news/1681821eko_gostinita_v_ukrainskom_etno_stile.html#

Кочура Р., Николайчук Т.

УКРАИНСКИЙ ЭТНОС И ОБЫЧАИ В ОТЕЛЯХ УКРАИНЫ

Рассмотрены этнокультурное наследие Украины и особенности ее использования в гостиничной индустрии. Проанализирована степень развития средств размещения этнического типа, дана характеристика основным этноготелям страны.

Ключевые слова: этнокультурное наследие, этнос, туризм, заведения размещения, этноотель.

Kochura R., Nikolaychuk T.

UKRAINIAN ETHNIC AND CUSTOMS IN THE HOTEL OF UKRAINE

Ethno-cultural heritage of Ukraine and especially its using in the hotel industry are considered in the article. It is analyzed the degree of ethnic type accommodation, described the main ethnohotels of country.

Key words: ethno-cultural heritaga, ethnicity, tourism, accommodation facilities, ethnohotel.

УДК 338.483.13:259.4

Каліберда О. О.
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

АФРИКАНСЬКІ РЕЛІГІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕТНОТУРИЗМУ

Зараз у світі дуже цінується незвичайні види туризму. І етнічний туризм один з таких. Незвідане завжди приваблює людей і африканські традиції це дуже актуальне у світі.

Ключові слова: етнічний туризм, ритуали, чаклун, традиції.

Етнічний туризм — один з напрямків культурно-пізнавального туризму, який в даний час є привабливим для багатьох країн. Етнічний туризм є однією з малозаповнених, але цікавих ніш. У силу того, що більшості людей давно набрид традиційний відпочинок на березі моря, етнічний і етнографічний туризм являють собою гарну альтернативу, здатну зацікавити величезну кількість потенційних клієнтів туристичних компаній. Відчуті колорит глибинки погодиться величезна кількість мандрівників. Найбільш важливим в організації етнічного туризму є ознайомлення учасників з традиціями, ритуалами і культурою різних етносів. Традиції — це система позицій, цінностей, норм поведінки і принципи відносин між людьми в країні, ритм і пульс її життя. Характеристика традицій включає аналіз існуючих традицій, їх місце в житті країни і прив'язку до конкретних етносів і територіям. Роль традицій неоднакова в різних сферах соціального життя. У меншій мірі традиція проявляється в економіці, досягає максимуму в релігії. Суспільства і соціальні групи, беручи одні елементи соціокультурного спадщини, водночас відкидають інші, тому традиції можуть бути як позитивними, так і негативними [1]. Всі важливі події в житті людини: народження, сватання, весілля, похорони — супроводжують барвисті ритуали, що йдуть із глибини століть і несуть в собі мудрість предків.

Ритуали — форма символічного зовнішнього поведінки, яка передбачає ланцюг послідовно вчинених дій сигнально-знакового характеру. Ритуал — це церемонія, демонстративне дію, що відрізняється театралізованістю і масовістю; це і порядок виконання певних дій у певній формі. Мета ритуалу — вселити певні почуття. Він виконує компенсаторну функцію, тобто пояснює, вселяє індивіду необхідність здійснення певних дій. Але в деяких країнах ритуали мають зовсім інше значення. Це такі ритуали як вуду.

Перші раби були привезені на Гаїті в 1503 р. Їх власники забороняли практикувати власні релігії, примушуючи сповідувати католицизм. Фактично будучи безпорадними перед експлуататорами, раби використовували поклоніння католицьким святым як прикриття — насправді ж вони залишалися вірними своїй вірі і лише впроваджували християнські традиції в національну релігію [3]. Не варто забувати і про те, що основи релігії рабів, вивезених із Західної Африки, вже спочатку були так чи інакше пов'язані з

християнством. Адже з католицькими місіонерами вони були знайомі не з чуток. У результаті злиття цих віровчень, а також виникнення окремих напрямків вже на самому Гаїті, і виникла абсолютно нова релігійна течія, яка на сьогоднішній день офіційно вважається однієї з гілок католицизму. Назва залишилась з африканської мови фон (Vodun — «дух»).

Збереглися також і основи африканських стародавніх вірувань, які ніколи не були зафіксовані в будь-яких канонах, але були своєрідним незримим зв'язком між поколіннями. Зауважте, що у цьому списку немає і натяку на будь-які прояви чорної магії у Вуду (всім відомі ляльки і змови смерті — це нововведення новоорлеанської гілки Вуду, популярності якої сприяли Голлівуд і бульварна преса). Залежно від складності виконання всі ритуали, що проводяться чаклунами Вуду, умовно поділяють на шість рівнів: від найпростішого — спілкування з духами померлих до найскладніших і доступних тільки найбільш досвідченим чаклунам — оживлення трупів і впливу на людину на відстані.

Ритуал першого рівня це «мова духу» — зв'язок з духами померлих на найпростішому рівні. Жрець може спілкуватися з духами людей, знайомих йому за життя, так і з духами знайдених їм трупів. Отримати достовірну інформацію можна лише в тому випадку, якщо з моменту смерті людини пройшло не більше семи днів. В іншому випадку зв'язок між чаклуном і духом значно ускладнюється. Окресливши коло навколо місця контакту, зобразивши поруч з ним знаки землі, води, повітря, вогню і ефіру і розбризгавши кров із залишків тіла померлого, жрець повинен стати поза колом і протягом двох годин співати «Пісню повертається духу». Після цього, якщо зв'язок з духом налагодиться, можна задавати йому прості питання. При цьому, викликаний дух не завжди відповідає на поставлені питання: він може промовчати або сказати неправду. У такому разі чаклун сам визначає, наскільки отримана ним інформація правдива.

Ритуали другого рівня — «пильний погляд Erzulie», або простіше кажучи, любовний приворот. Чаклун зображує на лобі і трохи вище серця символ любові — veve Erzulie. На різні частини тіла наносяться і інші символи кохання і потенції. Знаки малюються кров'ю, змішаною з висушеними і розтовченими рослинами, в той час, коли жрець протягом години співає заклинання. Закінчуючи ритуал, чаклун розміщує рубіни і всі зображені кров'ю символи зникають. Після чаклун розміщує два рубіни поверх своїх очей і доспіває останні слова пісні. Після цього рубіни і всі зображені кров'ю символи зникають [4]. Тепер чаклун спрямовує свій погляд на очі жертви, концентрується на короткий час і направляє всю силу ритуалу, тим самим змушуючи людину закохатися в нього.

«Мова Damballah», або спілкування зі зміями. Для здійснення ритуалу жрець співає закливальну пісню протягом двох годин. Одночасно з цим, він омиває язик удава своєю власною кров'ю і нігтем вирізає на ньому символ veve Damballah. Розміщуючи язик удава на кінець свого язика, чаклун отримує можливість розмовляти зі зміями. Така здатність залишається до

тих пір, поки язик змії знаходиться у нього в роті. З людьми в цей час жрець розмовляти не здатний, хоча він не втрачає можливість спілкуватися з допомогою телепатії або листа. Змії залишаються дружелюбними до чаклуна, поки він використовує ефект ритуалу.

Ритуалом третього рівня є «голос Sobo» — ритуал, що допомагає чаклунові на час оглушати своїх ворогів. Для його здійснення жрець співає протягом десяти хвилин, тримаючи в одній руці жменьку кремнієвого пилу, а в іншій — таку ж жменьку магнітного каменю. Вимовивши останні слова пісні, він стискає руки і вигукує ім'я духа грома — Sobo. Люди залишаються глихими приблизно на дві години, після чого слух повертається.

Ритуал четвертого рівня — «захист Grans Bwa» — допомога духів лісу. Чаклуни часто використовували цей ритуал, щоб втекти від своїх ворогів. Для цього попередньо необхідно виготовити знак *veve Grans Bwa*. Він являє собою шнурок з листя, гілок, трави та ягід, які чаклун переплітає і омиває своєю кров'ю під час двогодинного співу заклиальної пісні. Отриманий в результаті знак залишається придатним до використання необмежену кількість разів. Коли виникає така необхідність, чаклун просто ставить шнурок на землю в лісі і криком закликає Grans Bwa. Тепер він може швидко переміщатися навіть в густому лісі: чагарники і гілки дерев розступаються перед ним, а трава приховує сліди. Застосовувати знак *veve Grans Bwa* може тільки чаклун, тому що при виготовленні він омив його саме своєю кров'ю.

Ритуал п'ятого рівня це створення *zombi*, він приніс магії Вуду світову популярність. Існують три види *zombi*: *zombi cadaver* — повернений до життя труп, піднятий з могили, астральний *zombi* — дух померлого і великий *zombi* — поєднання першого і другого типів. Для створення *zombi* потрібно труп людини, померлої не більше семи діб тому. Тіло обрамляється колом з козячої крові, цвинтарної пилу і порошку, головною складовою якого є отруйна риба фугу. Під час тригодинного співу чаклун закликає духів, зображує на тілі символи чорної магії і окроплює кров'ю чотири сторони світу. Як тільки ритуал буде закінчено, труп підніметься, готовий вислухати накази чаклуна. Коли *zombi* стає непотрібним господареві, він може легко знищити свого слугу, кинувши жменьку кістяний пилу і голосно вигукнувши імена духів Baron Samedi і Guede задом наперед. Якщо ж творець *zombi* вмирає, його слуга отримує свободу і залишається на землі, блукаючи серед людей і завдаючи їм зло.

Ритуал шостого рівня — це ритуал виготовлення ляльки. Для створення ляльки Вуду жрець повинен зібрати спеціальний віск з людського жиру, кістки руки будь-якої людини, кістяну пил, чорні камені з перехрестя, деревне вугілля, власну кров, а також волосся і особисті предмети жертви. Обов'язковою умовою є те, щоб лялька мала матеріальний зв'язок з жертвою, тобто містила волосся, нігті або клаптики предметів одягу, що належали жертві. У процесі виготовлення ляльки чаклун безперервно співає протягом чотирьох годин. У результаті він отримує спосіб впливати на людину на відстані. Лялька ефективна тільки проти конкретної людини,

чий образ вкладений в неї. Штовхаючи срібні голки в певні частини тіла, чаклун завдає жертві біль, який відчувається як порізи розпеченим ножом і супроводжується судомми м'язів. Ритуал проводиться декілька разів, з кожним з яких муки жертви проявляються все сильніше. Але реальні пошкодження таким чином заподіяти неможливо.

Для того щоб вбити жертву, лялька протягом двох годин повинна лежати всередині кола, окресленого кров'ю курчати. Виконуючи ритуальні пісні, чаклун омиває ляльку власною кров'ю. Ритуал проводиться неодноразово. Дія чаклунства може бути знятою тільки зворотним ритуалом або знищенням ляльки. Світова практика доводить, що подібний вид туризму здатний задовольнити цілий ряд духовних потреб людини [2].

Своєрідність мистецтва Африки, пов'язаного зі специфічністю негритянської культури внесли значний внесок у скарбницю світової культури. Турист найчастіше сприймає традиційні африканські релігії через колоритну, далеко не кожному зрозумілу, а іноді і страхотливу релігійну символіку: ритуальні маски і статуї, обряди жертвоприносин, танці чаклунів в химерних одязі і головних уборах, що впадають в екстаз або транс чоловіки і жінки, тим часом все це не є чимось винятковим, що виходять із загального ряду релігійного розвитку народів світу. Саме це зараз і приваблює туристів і відкриває великі перспективи перед світом туризму.

Література

1. Романов А. А., Саакянц Р. Г. География туризма: Учебное пособие. — М.: Советский спорт, 2004. — С. 4–9.
2. Штогрин А. Б. Основы управления туристическими ресурсами // Вестник Моск. Университета. — 2000. — № 4. — С. 128–135.
3. Кравченко О. І. Культурологія: Навчальний посібник для вузів. — 3-е изд. — М.: Академічний проект, 2001. — С. 45–46.
4. Гараджа В. І. Релігієзнавство // Нова філософська енциклопедія: в 6 т. Т. 3. / Ін-т філософії РАН; Нац. товариств.-наук. фонд; Предс. науково-ред. ради В. С. Савченко. — М.: Думка, 2000–2001. — С. 78–100.

Калиберда О. О.

АФРИКАНСКИЕ РЕЛИГИИ КАК ЭЛЕМЕНТ ЭТНОТУРИЗМА

Сейчас в мире очень ценятся необычные виды туризма. И этнический туризм один из таких. Неизведанное всегда привлекает людей и африканские традиции это очень актуально в мире.

Ключевые слова: этнический туризм, ритуалы, чаклун, традиции.

Kaliberda O. O.

AFRICAN RELIGIONS AS AN ELEMENT OF ETNOTOURISM

Now in the world unusual types of tourism are very appreciated. And ethnic tourism is one of these. The unknown is always attracts people and African tradition is very important in the world.

Key words: ethnic tourism, rituals, sorcerer, traditions.

УДК 902.2.01.738.3(477.8)

Франків І.

Львівський інститут економіки і туризму

КУРГАННІ ПОХОВАННЯ МИКОЛАЇВЩИНИ

Розглянуто давні курганні поховання в Миколаївщині, які можна було б перетворити на археологічні заповідники, включити в екскурсійні тури. Створені туристичні об'єкти суттєво б доповнили туристично-рекреаційну базу Миколаївського району. Вони дають змогу висувати різні гіпотези про розвиток населення краю у кінці енеоліту — на початку бронзової доби.

Ключові слова: курганні поховання, культура шнурової кераміки, тишинецько-комарівська культура, археологічні розкопки, етнос.

Історія Миколаївщини своїм корінням сягає глибини віків. У V тис. до н. е. група землеробських общин переселилась із середньодунайської рівнини на північ від Карпат на територію теперішніх Польщі і Німеччини, а в східному напрямі — на територію України, на землі Північного Прикарпаття і Західної Волині [6, с. 19]. Їхня межа на південному сході проходила по середній течії Дністра. В епоху міді-бронзи на південних передгір'ях Східних Карпат виник один з металургійних осередків. На широких просторах Прикарпаття і Волині в кінці III — першій половині II тис. до н. е. поширились племена культури шнурової кераміки. Археологи Т. С. Пасек, І. К. Свешников, І. І. Артеменко, С. С. Березанська виділили тут кілька типів споріднених культур — підкарпатську, городоцько-здовбицьку, стжижовську й середньодніпровську [2, с. 66]. Досить рано шнурові общини з'явилися у Середньому та Верхньому Подністров'ї [6, с. 23]. Це була розвинута культура. Її посуд прикрашений шнуровим орнаментом і датується останньою чвертю IV – I чвертю III тис. до н. е. [4, с. 12]. Культурі шнуровиків були властиві обряд спалення померлих і звичай класти в могилу деякі речі. Могильники, тим більше курганні, завжди були релігійними центрами близькоспоріднених родів чи племен. Звичай насипати кургани виник у середині IV тис. до н. е. в енеолітичних степових культурах Північного Надчорномор'я і з часом поширився по всій Євразії, існуючи в різних культурах аж до пізнього середньовіччя [2, с. 146].

Пам'ятки підкарпатської культури виявлені у верхів'ях Дністра. Серед них поселення та курганні могильники на Львівщині. Археологічні матеріали свідчать, що на Прикарпатті протягом другої половини II тис. до н. е. нащадки племен культури шнурової кераміки перейшли до осілого способу життя, землеробства і розведення худоби, змінилися і їхні знаряддя праці та глиняний посуд, який перестали прикрашати шнуровим орнаментом. Зазнали змін релігійні вірування, а з ними і поховальна обрядовість, але звичай насипати кургани продовжував існувати у багатьох племен.

Культури шнурової кераміки змінюються комарівською і тшинецькою, котрі мають чимало спільного в типах знарядь праці, кераміки, прикрас, у поховальних обрядах [2, с. 69]. Населення комарівської культури мешкало в південних районах Прикарпаття й Волині. У всіх цих культурах небіжчиків ховали під невисокими курганами, так і в безкурганних могильниках. Обряд поховання в Прикарпатті періоду шнурової кераміки та комарівської і тшинецької культури включав трупопокладення скорчені або випростані й трупоспалення — під курганами або в безкурганних могилах. На Нижньому Подунав'ї і Прикарпатті зустрічаються могильники типу Дачія з розфарбованими скорченими на спині захороненнями [4, с. 14].

Обидві культури мали багато спільного. Різниця полягала в тім, що комарівська людність, яка жила в Подністрів'ї, мала більш розвинуте господарство. У багатьох сім'ях було чимало виробів з бронзи, срібла і навіть золота, що надходили шляхом обміну від виробників-металургів з Трансільванії та інших історичних областей Середнього Подунав'я [6, с. 25]. Тшинецькі племена, які жили в північних районах України, переважно займалися розведенням худоби, полюванням.

Курганні некрополі розкинулись на крайньому заході Подільської височини у межах Стільсько-Бібрського горбогір'я між Львовом і Роздолом. Пасма високих пагорбів, які сягають абсолютних висот 390–411 м, тягнуться у напрямку північ-південь, єднаючись у межах Львова через Давидівське пасмо з Розточчям, спадаючи поблизу міст Миколаєва та Роздола до лівого берега Дністра [5, с. 9]. Перші згадки про розкопки тут стародавніх могил належать до 30-х рр. XX ст. У районах Львівщини при археологічних розкопках 80-х рр. XX ст. знайдені примітивні знаряддя з кременю, якими користувалися в добу пізнього палеоліту (40–12 тис. років тому) [6, с. 17]. Найбільше стародавніх могильних насипів знаходиться на території між Раковцем і Роздолом — на відстані 18 км зафіксовано понад 300 курганів.

Недалеко від села Пісочне є курганный могильник епохи ранньої бронзи. В одному з курганів знайдено кам'яну сокиру і кам'яну скребачку, що належать до епохи неоліту [3, с. 472]. У 1935–1936 рр. Т. Сулімірський розкопав три кургани біля с. Поляна та шість — поблизу с. Красів (тепер Миколаївського р-ну) [1, с. 276]. Могили розміщувалися на вершині пагорба і тягнулися зі сходу на захід на 360 м. Їх висота сягала 0,3–1,2 м, діаметр 14–24 м. Два кургани у східній частині могильника дослідник виніс до культури шнурової кераміки, решту пов'язав з комарівською культурою бронзової доби [5, с. 10].

Під час ремонту повітової дороги з Поляни до неіснуючого тепер села Гути-Щирецької, дослідник розкопав тут три кургани, у яких виявляв крем'яні заполіровані тесла, багато вугликів і попелу. З цієї місцевості дійшли знахідки до музею НТШ. Серед них були крем'яні знаряддя, уламок зернотерки та кам'яна сокирка. Поодинокі крем'яні та кам'яні сокири, тесла, уламки посудин, що можуть сигналізувати про поруйновані могили,

виявлені за 3 км на захід від села Бродки та за 1,5 км на північний схід від села Крупського в урочищі Середній горб [5, с. 12].

Обстеження околиць Стільська виконував О. Корчинський та В. Шисак. Автори подають чотири групи курганів, що виявлено коло с. Раковець Миколаївського району. Вони розміщені на двох пагорбах, що тягнуться у південно-східному напрямку від лівого берега річки Зубри. Перша група, що складається з трьох насипів, розташована найближче до села на видовженому з півдня на північ плато. Два з них дуже малі, мають відповідно діаметр 5 і 6 м та висоту 0,4–0,5 м і, можливо, належать до пам'яток слов'янської чи княжої доби. До другої групи належить шість курганів, які тягнуться від найвищого пункту пагорба у східному напрямку, їх розміри: діаметр 10–20 м, висота 0,45–1 м [5, с. 14].

На території с. Красів археологи розкопали курган, який походить з кінця III — початку II тис. до н. е. (епоха міді та бронзи). У ньому знайдено поховання, кам'яну сокиру та кулясті керамічні глечики [3, с. 471]. Поблизу с. Красів зафіксовано дві групи курганів, на видовженому залісненому пагорбі в ур. Кобилиця і за 300 м на північ від неіснуючого тепер с. Мідяки. Перша група налічує 13 могил, друга — 6.

В околицях с. Ілів відкрито велике скупчення прадавніх могил, яке налічує 7 груп, що охоплюють 74 кургани [5, с. 17]. Поблизу с. Бродки тягнуться поховання до верхів'я річки Колодниці та околиць сіл Поляна і Стільсько, де виявлено 24 кургани. Три групи курганів зафіксовано поблизу села Стільсько. Вони займають порослий високим буковим лісом пагорб на сході і південному сході від села, який тягнеться з півночі на південь уздовж лівого берега річки Колодниці [5, с. 10]. Особливо виділяються курганні некрополі в околицях сіл Ілів та Поляна. В околицях Крупське і Прийма і за 2,5 км по дорозі від Роздола до Нового Роздола зафіксовано групи курганів та одинокі могили [5, с. 26].

Хронологія і культурна приналежність цих відкритих курганних некрополів визначається поки що приблизно. Так, усі розкопані кургани, розташовані у подібних географічних умовах, належать до культури шнурової кераміки (III тис. до н. е.) або тшинецько-комарівської культури (II пол. II тис. до н. е.) доби бронзи [5, с. 27].

Сучасна етнологія переконливо засвідчує, що зародження перших етносів припадає на добу пізнього палеоліту та мезоліту, коли з'являється усвідомлення кровної спорідненості та самоназва (родове ім'я). Розглядаючи локальні варіанти тшинецько-комарівської культури XV–XII ст. до н. е. давніх праслов'ян і співставляючи їх з розміщенням слов'янських народів (союзів племен) у Нестора, ми спостерігаємо цілий ряд географічних співпадінь для основних племінних груп. Так на території розміщення племен тшинецько-комарівської культури ми маємо такі племена: вісляни, поляни-ляхи, волиняни, древляни, бужани і хорвати (комарівський варіант) [7, с. 28]. Більше того, розглядаючи локальні варіанти скототсько-лужницьких археологічних пам'яток VI–IV ст. до н. е. можна простежити те що локальні варіанти

цієї епохи теж співпадають з переліком несторових народів та варіантів тшинецької культури, це вісляни, поляни-ляхи, волиняни, древляни, бужани і хорвати [7, с. 28]. Головною причиною об'єднання окремих племен в союзи була, очевидно, потреба дати відсіч войовничим сусідам: кіммерійцям, скіфам на сході і кельтам на заході. Древнє слов'янське населення Миколаївщини ідентифіковано як хорватське. Про існування прикарпатських хорватів відомо з Повісті временних літ, у звістках за X ст.; є відомості про «білих хорватів» і «Велику Хорватію» у трактаті «Про управління імперією» Константина Багрянородного та інших пам'ятках.

Отже, культуру шнурової кераміки продовжила тшинецько-комарівська культура, а її носіїв вважають прямими нащадками слов'ян і балтів. Місце розселення хорватів, на основі археологічних розкопок здійснених в околицях Стільська О. Корчинським, ми відносимо до історико-культурного комплексу Стільське городище. А племена хорватів є ймовірно наступниками культур шнурової кераміки і тшинецько-комарівської. Курганні пам'ятки, які збереглися на території Миколаївщини дають нам добрий матеріал для прослідкування походження етносу даного регіону. Найцікавішими, тобто найкраще збереженими, являються курганні некрополі в околицях сіл Ілів та Поляна.

Завдяки доброму збереженню і доступності огляду на території Миколаївщини можна створити археологічні заповідники. Вони могли б стати цікавими туристичними об'єктами, місцем навчання та практики студентів. Археологічні резервати можна було б створити на основі курганних некрополів сіл Ілів, Поляна, курганів Стільсько-Бібрського горбогір'я, які є частиною величезного курганного масиву, що охоплює значну територію Українського Прикарпаття. Виявлені експонати з курганів були б вагомими об'єктами туризму. Доля курганів сьогодні дуже турбує науковців, адже багато з них уже безслідно зникло. Чимало пам'яток зникає внаслідок господарської діяльності людей, грабіжницьких розкопок з метою добування і продажу археологічних речей. Кургани нищать і внаслідок нефаховості і недобросовісності дослідників. Тому, потрібно прикласти багато зусиль щоб зберегти і передати нащадкам ці унікальні пам'ятки нашої давнини.

Література

1. Войтович М. Дослідження пам'яток культури шнурової кераміки на Прикарпатті у міжвоєнний період / М. Войтович // Археологічні дослідження Львівського університету. Вип. 14–15. — Львів ЛНУ ім. І. Франка, 2012. — С. 274–284.
2. Давня історія України / П. П. Толочко та інші. — У 2 т. Т. 1. — К.: Либідь, 1994. — 257 с.
3. Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область / гол. ред І. П. Крип'якевич. — К.: Гол. Ред. УРЕ АН УРСР, 1968. — 796 с.
4. Неприна В. И. Каменный век на территории Украины / В. И. Неприна // Каменный век на территории Украины: сб. науч. тр.: некоторые аспекты хозяйства и этнокульт. — К.: Наукова думка, Институт археологии (Академия наук Украинської РСР), 1990. — 146 с.

5. Павлів Д. Стародавні кургани між Львовом і Роздолом / Д. Павлів, В. Петегірич // Миколаївщина: збірник наук. статей. — Львів, 2006. — С. 7–30.
6. Пелешишин М. А. Нариси з історії та археології. Стародавня Яворівщина / М. А. Пелешишин. — Львів: Світ, 1996. — 118 с.
7. Рыбаков Б. А. Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв.: монография / Б. А. Рыбаков. — М.: Наука, 1982. — 592 с.

Франків І.

КУРГАННЫЕ ЗАХОРОНЕНИЯ НИКОЛАЕВЩИНЫ

Рассмотрены давние курганные захоронения в Николаевщине, которые можно было бы превратить в археологические заповедники, включить экскурсионные туры. Созданы туристические объекты существенно бы дополнили туристически-рекреационную базу Николаевского района. Они дают возможность выдвигать разные гипотезы о развитии населения края в конце неолиту — в начале бронзовой эпохи.

Ключевые слова: курганные захоронения, культура шнуровой керамики, тишинецко-комаровская культура, археологические раскопки, этнос.

Frankiv I.

BURIAL MOUNDS OF MYKOLAIV REGION

Ancient burial mounds in Mykolaiv region which could be converted to archaeological parks and include sightseeing tours, are considered. Created tourist objects would significantly complement tourism and recreation base of Mykolaiv region. They provide an opportunity to set up different hypotheses about the development of the country's population in the late Neolithic Age — Early Bronze Age.

Key words: burial mounds, corded ware culture, tshynets-komarivsk culture, archaeological excavations, ethnos.

УДК 379.85

*Панасюк К. А.
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Дослідження присвячено питанню залучення української діаспори до туризму в Україні, в першу чергу, етнічного.

Ключові слова: міграція, етнічний туризм, українська діаспора.

Одним з найбільш значних проявів глобалізації є зростання міграції, тобто територіального переміщення населення, що супроводжується зміною місця проживання. Іншим явищем, розвиток якого набув масовості одночасно с початком глобалізаційних процесів (70-ті роки минулого сторіччя) є туризм. За результатами спостереження ЮНВТО, які було опубліковано в 2009 р. [1], міграція суттєво впливає на соціальний та економічний розвиток країн призначення, культурно збагачуючи суспільство, підвищує якість туристичного продукту та сприяє зростанню робочих місць в туризмі, готельному бізнесі та громадському харчуванні.

Міграція також є генератором попиту в туризмі. Все більше іноземців відвідують країни свого походження, а їх родичі та друзі подорожують, в свою чергу, по теренах чужої Батьківщини. Таким чином, саме міграція спричиняє розвиток етнічного туризму — подорожі, яка має на меті знайомство з культурою й історією місцевого населення, пізнання традиції народу на рідних територіях та прилучення до природи краю.

В останні роки багато науковців присвячують дослідження етнотуризму, різним його складовим. Так, Кіш Г. В. розглядав його як частину геотуризму [2]; Мостовщиков Ю. В. виділяє етнотуризм як один з напрямів розвитку туризму в Україні [3]; Шикеринець В. В. зосереджується на регіональному аспекті [4]. Суттєвий внесок в розвиток теорії та практики українського етнотуризму робить Львівський інститут економіки і туризму, на базі якого вже третій рік поспіль відбувається однойменна конференція. Проте, залишається багато питань які потребують відповіді, поглибленого вивчення, нової точки зору, інноваційного підходу.

Мета дослідження полягає в виявленні загальних передумов розвитку етнічного туризму та розробці рекомендацій щодо його поширення.

Для будь-якої країни, в тому числі України, перспективними видами туризму є внутрішній та в'їзний. Перший, при своєму належному розвитку не тільки сприяє накопиченню коштів в країні, але і генерує в'їзний потік. З іншого боку, етнічний туризм передбачає тимчасове повернення на історичну Батьківщину. Тому, передумови його розвитку в нашій країні доцільно розглядати з боку історичних хвиль еміграції [5], що дозволить

виявити потенційні ринки українського етнотуризму.

Отже, перша хвиля еміграції відбувалася в період з 70-х рр. 19 ст. — початок Першої світової війни. Українці масово від'їжджали до США, Бразилії, Канади, Сибіру, Аргентини, Австралії і Нової Зеландії. Друга хвиля охоплює міжвоєнний період. Серед емігрантів були землевласники, торговці, службовці, священнослужителі, які виїжджали до Польщі, Чехословаччини, Австрії, Румунії, Болгарії, Німеччини, Франції, США та Канаду. Третя хвиля виникла наприкінці Великої Вітчизняної війни. Це були переважно репатріанти з англійської, американської та французької окупаційних зон. Значну частину становили ті, хто силою був вивезений на роботи до Німеччини. Більшість емігрували до Канади, США, Великобританію, Австралію, Бразилію, Аргентину, Францію. Четверта хвиля почалася в 1990-х рр. На тимчасову роботу виїхало близько 7–8 млн. людей у Росію, країни Європи та Північної Америки. Деякі спостерігачі говорять про початок п'ятої хвилі — масової міграції молоді здебільшого до Європи, США та Канади [6].

Нині число осіб українського походження, які проживають за межами України, за приблизними підрахунками становить 12–20 мільйонів. Найбільше українців у країнах колишнього СРСР — майже 6,5 млн., з них близько 2 млн. в Росії. Найбільші діаспори в інших країнах — у США (1,5 млн.), Канаді (понад мільйон), в Бразилії та Аргентині (по 400 тис.) (рис. 1).

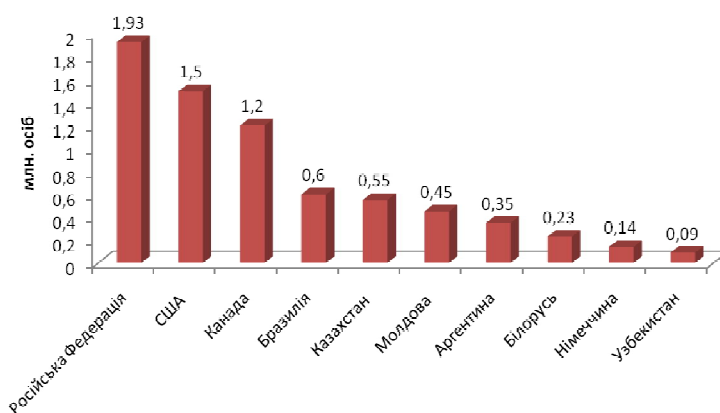

Рис. 1. Рейтинг 10 країн світу з найбільшими українськими діаспорами, млн. осіб (Побудовано за даними МЗС України [7])

Чисельні українські громади проживають також у Румунії (понад 61 тис.), Латвії (близько 57 тис.), Польщі (від 42 до 200 тис.), Великій Британії (близько 30 тис.), Азербайджані (від 15 до 29 тис.), Естонії (28 тис.), Франції (близько 27 тис.), Киргизстані (26 тис.), Туркменістані (від 14 до 23 тис.), Чехії (понад 22 тис.), Литві (22 тис.), Сербії і Чорногорії (понад 20 тис.), Австралії (близько 14 тис.), Австрії (близько 12 тис.), Словаччині (близько 11 тис.), Грузії (близько 7 тис.), Угорщині (понад 6 тис.), Боснії і Герцеговині (близько

5 тис.), Хорватії (4 тис.), Таджикистані (понад 3 тис.), Болгарії (2,5 тис.), Вірменії (близько 2 тис.). Чисельна група тимчасових трудових мігрантів зосереджена в Іспанії (близько 100 тис.), Португалії (близько 50 тис.), Греції (понад 32 тис.) та інших державах.

Проте, що «закордонні українці» не забувають свою історичну Батьківщину, своє коріння свідчать численні згадки про Україну зафіксовані в назвах вулиць та площ, а пам'ятки історії та культури є місцями свого роду «паломництва» (табл. 1).

Таблиця 1.
Короткий перелік «українських місць» за кордоном

Країна	Місто	Згадка про Україну
Білорусь	Брест	Бул. Т. Шевченка, вул. М. Гоголя
	Гомель	Вул. Б.Хмельницького, сквер Т. Г. Шевченка
	Барановичі	Вул. Т. Шевченка
Канада	Оуквілл	Меморіальний парк ім. Шевченка
	Медісін-Хат	Вул. І. Мазепи
Польща	Варшаві	Сквер ім. Т. Шевченка
	Ольштин	Вул. Т. Шевченка
	Ілава	Вул. А. Шептицького (митрополит галицький)
Австрія	Відень	Вул. Юрія Кульчицького (запорізький козак, торговець, розвідник і дипломат XVII ст.); пам'ятник Кульчицькому (1885 р.) як автору кави по-віденськи; пам'ятник українським козакам
Німеччина	Франкфурт-на-Майні	Площа ім. Голуба і Лебеденко (1998 р.) (в'язні концтабору вбиті при спробі до втечі)
Португалія	Лісабон	Пр. Лесі України
Бразилія	Куритиба	Площа України, де розташовано український меморіал, пам'ятник Т. Шевченку та греко-католицька церква
США	Чикаго	Вул. Київська
	Нью-Йорк	Площа Т. Шевченка (2001 р.)
	Лос-Анджелес	Вул. С. Бандери
Франція	Париж	Сквер Т. Шевченка з пам'ятником (1978 р.), храм Святого Володимира Великого
Італія	Рим	Меморіальна дошка пам'яті М. Гоголя
Росія	Нальчик	Пам'ятник Марко Вовчок
	Єйськ	Пам'ятник Івану Піддубному
	Краснодар	Пам'ятник «Запорізькі козаки пишуть листа турецькому султану»
Туреччина	Мармаріс	Мармурова скульптура «Українська жінка»
Чехія	Прага	Меморіальна дошка Івану Франку

Більшість пов'язаних з Україною вулиць, скверів і пам'ятників присвячені Тарасу Шевченку, останніх налічується близько 60. Окрім того, на згадку про Україну названі цілі міста: у Канаді є по дві Балаклави, Одеси та Хортиці і один Тарнополь; в ПАР і на Ямаїці також є свої Балаклави; в США вісім міст які називаються Одеса; Маврикій має Севастополь; Чехія і Австралія мають містечки Київ; в Антарктиді є півострів з назвою аналогічною столиці України.

Приводи відвідати історичну Батьківщину можуть бути різні. Серед них: візити до родичів та друзів (особливо якщо мігранти 1-го покоління); святкування (починаючи від традиційних свят і закінчуючи ювілейними датами видатних подій); долучення до традиційних українських масових заходів (Сорочинський ярмарок, Гоголь-фест; гастрономічні фестивалі); вивчення традицій прашурів, рідної мови (Різдвяні, Масляні, Великодні обряди); участь у сучасному соціальному житті (відкриття нових культурних об'єктів, проведення великих подій, як то ЄВРО-2012); участь у відродженні української самобутності, повернення історичних реліквій, об'єктів культурної та сімейної спадщини (поповнення колекцій музеїв, проведення досліджень щодо історії та культури) тощо.

Перелік мотивів відвідати країну-Батьківщину може бути безліч. Проте, для залучення представників діаспори в Україну саме з туристичною метою необхідно проводити активну маркетингову політику направлену на виховання патріотизму і любові до рідної землі, народу, поваги до минулого. При цьому вона має бути направлена як на представників діаспори, так і на громадян України.

Грошові перекази мігрантів і доходи від туризму можуть бути потужними інструментами розвитку регіону та країни в цілому. Розширення туристичних пропозицій направлених на задоволення потреб етнічних українців позитивно впливатиме як на матеріальну розбудову, так і на відродження української культури, традицій та звичаїв.

Література

1. Tourism and Migration [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ethics.unwto.org/en/content/tourism-and-migration>.
2. Кіш Г. В. Розвиток фестивального туризму як складової геотуризму (на прикладі Закарпатської області) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/NVUu/Ekon/2012_36/statti/2_7.htm.
3. Мостовщиков Ю. В. Формування етно-туристичних комплексів в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Pnpzhtgb/2009/files/Mostovshikov.pdf>.
4. Шикеринець В. В. Передумови розвитку етнотуризму в Карпатському регіоні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/du/2012_221/html/28.html.
5. Украинская эмиграция [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%8D%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F.
6. Лучше там, где мы есть. В Украине новая волна эмиграции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://focus.ua/society/263335/>.
7. Українська громада в країнах світу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad>.
8. География украинской диаспоры обширна — три Киева, четыре Балаклавы, две Хортицы и Лемберг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rus.newsru.ua/world/15feb2013/diaspora.html>.

Панасюк Е. А.

ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЭТНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Исследование посвящено вопросам привлечения украинской диаспоры к туризму в Украине, в первую очередь, этнического.

Ключевые слова: миграция, этнический туризм, украинская диаспора.

Panasyuk K.

PRECONDITIONS OF ETHNIC TOURISM IN UKRAINE

The research is devoted to attracting tourism to the Ukrainian Diaspora in Ukraine, primarily ethnic.

Key words: migration, ethnic tourism, Ukrainian Diaspora.

УДК 338.483.13

Івашко Ю. П., Шило Н.
Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова

ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ОБРЯДІВ ТА ЗВИЧАЇВ У ФОРМУВАННІ ЕТНОТУРІВ (НА ПРИКЛАДІ СВЯТКУВАННЯ РІЗДВА)

У статті проаналізовано сутність етнотурів як туристського продукту та їх місце на сучасному ринку туристичних послуг. Розглянуто особливості створення етнотурів та процесу їх розробки.

Ключові слова: етнотур, національний туристичний продукт, звичаї, традиції, обряди.

Актуальність теми дослідження полягає у можливості створення перспективних етнотурів шляхом використання обрядів та традицій українського народу. Українські традиції, жива та вельми цікава народна спадщина, що формувалася багато століть. Тому національний туристичний продукт є цікавим не тільки для внутрішнього туриста, а й для іноземців особливо. Адже даний напрямок туризму — це не лише відвідання садиб певного архітектурного типу, це перш за все цікаві анімаційні програми насиченні особливими обрядами, традиціями та звичаями, а також можливість етно-дигустаційних напрямків туризму.

Мета статті — розкрити основні складові у формуванні моделі етнотурів та показати перспективність залучення національних обрядів та традицій у створенні туристичного продукту.

Дослідженням української обрядовості займалось багато видатних дослідників. Особливо цінними серед них є дослідження вчених ХІХ — першої половини ХХ ст. — Б. Грінченка, М. Драгоманова, Н. Дучинського, С. Єфремова, М. Максимовича, П. Чубинського та ін.

У різних народів своя спадщина і звичаї, сформовані протягом століть або навіть тисячоліть. Звичаї — це обличчя народу, подивившись в яке ми відразу можемо дізнатися, що це за народ. Звичаї — це ті неписані правила, яким люди слідує повсякденно у своїх найменших домашніх турботах і найбільш важливій суспільній діяльності [4].

Традиції, обряди, звичаї українського народу передусім пов'язані з традиційним світоглядом, який складався протягом багатьох століть і зберіг чимало ознак дохристиянських вірувань. Навіть після прийняття християнства українці зберегли багато своїх народних стародавніх звичаїв, тільки об'єднавши їх з релігійними. І сьогодні, через тисячі років, вже непросто виявити грань, де в українських звичаях закінчується стародавня культура, а де починається християнська. Обряди поділяють на два основних типи: сімейні та календарні. Сімейна обрядовість освячувала перехідні або етапні

моменти в житті людини, а календарна — у житті природи або трудовій діяльності людей. Кожне традиційне свято і кожний обряд тісно пов'язувалися з народними віруваннями та повір'ями [5].

Українські календарні свята й обряди — складний фольклорний комплекс, в якому поєднуються раціональний досвід і релігійно-магічні вірування, високоестетичні традиції та пережиткові звичаї. Вони є цікавим та перспективним ресурсом для розвитку нових напрямків туристичної діяльності. Для подальшого залучення національних обрядів та традицій до складу етнотурів необхідним стає наступне дослідження святкового календарного циклу та його особливостей.

Календар українського селянина XIX — початку XX ст. являв собою своєрідну енциклопедію народної мудрості, неписаний розпорядок життя хлібороба. Календарні звичаї та обряди формально узгоджувалися з річним літургійним циклом православної церкви, проте дійсною основою «побутових святців» був трудовий сільськогосподарський календар [2, с. 182].

Обов'язковими компонентами календарних свят українців були обрядовий стіл, господарська і сімейна магія, вшанування предків, передбачення майбутнього, ритуальні обходи і поздоровлення, рядження і маскування. Свята і обряди календарного циклу регламентували всі сфери життя українського селянина — виробничу, суспільну, сімейну. Їхня головна мета та завдання відповідали корінним прагненням хлібороба: забезпечити добробут і щастя родини, щасливий шлюб для молоді, високий урожай та плодючість худоби, відвести всіляке зло, передбачити майбутнє і вплинути на нього.

Елементи календарних свят та обрядів нині широко використовуються в спеціалізованих етно-туристичних комплексах та можуть бути ще більш корисними для різноманітних напрямків туристичної діяльності. Відповідне спрямування теми дослідження потребує аналізу святкового календарного циклу.

Свята та обряди календарного циклу: Свят-вечір, Колядування, Зірка, «Коза», Вертеп, Новий рік, «Маланка», Ряджені, Щедрування, Засівання, Хрещення, Кулачні бої, Жорно, Масляна, Благовіщення, Великдень, Писанки, Зільницький обряд, Купала, Зелені свята, «Гонити шуляка», Маковія, Спаса, Покрови, Введення, Полазник, Катерини, Андрія, Миколи [2, с. 184].

Створення етнотурів передбачає використання наступної моделі комплектації туристичних послуг:

1. Туристичний пакет
 - Туристичний центр (скансен, етно-туристичний комплекс, етнографічний комплекс, музеї архітектури та побуту та ін..)
 - Транспорт
 - Послуги розміщення (етно-хостели, етно-садиби, етно-готель)
 - Трансфер
2. Додаткові туристично-екскурсійні послуги.
 - Етнографічні екскурсії
 - Ремісничі майстер-класи

- Верхова їзда
- Святковий календарний цикл
- Етно-павільйон
- Інше

3. Товари (туристичне спорядження, буклети, сувеніри, листівки, плани, карти та інше).

У ході дослідження було запропоновано приклад моделі етнотуру (табл. 1) (постачальник послуг: культурно-розважальний комплекс «Мамаєва слобода») [3].

Таблиця 1.
Модель етно-туру «Різдвяна ніч» (6–7 січня)

1 день	
12:00	Прибуття до Києва. Зустріч на центральному залізничному вокзалі
12:30	Прибуття до козацького селища «Мамаєва Слобода». Розселення в етно-хостелі «Козацький бурдюг»
13:30	Обід у шинку «Коса над чаркою» (пісні, страви національної кухні)
14:30-15:30	Екскурсія по «Мамаєвій Слободі» — огляд козацьких садиб та церкви, фотографування
15:30- 17:00	Майстер-клас по приготуванню святої вечері
17:00-18:00	Вільний час
18:00-20:00	Вертеп у шинку «Коса над чаркою» + вечеря із 12 страв
20:00	Похід з колядою разом з українськими колядниками та різдвяними вертепами по території «Мамаєвої Слободи»
2 день	
9:00	Сніданок
10:00	початок народних гулянь: — куштування козацького кулішу, а також дегустація традиційних хмільних українських напоїв козацької доби (вишняк, слив'янка, дулівка, медовуха); — ярмарок майстрів; — різдвяні розваги для дітей та дорослих; — майстер-класи від народних майстрів із ковальства, виготовлення народної ляльки-мотанки, писанкарства, свічникярства; — співи біля вогнищ; — катання на санчатах.
15:00	Відкриття фестивалю «Країна мрій Різдвяна»
16:00	Різдвяна Шопка від Країни Мрій Різдвяної
17:00-21:00	Виступи гуртів, ансамблів за програмою заходу
21:30	Виселення з етно-хостелю «Козацький бурдюг». Виїзд до центрального залізничного вокзалу

Отже, регіони України мають великий потенціал для формування етнотурів, шляхом залучення самобутніх традицій, обрядів, звичаїв, неповторної національної кухні, гостинності українців та наявності етнотуристичних ресурсів. Таким чином, привернувши увагу туристів до культури, побуту та особливостей українського народу ми працюємо над

перспективним та прибутковим напрямком туристичної галузі, що в майбутні періоди зможе приносити значні прибутки (інвестиції) в економіку нашої держави.

Література

1. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України [Текст]: Навчальний посібник. — К.:Альтапрес, 2007. — 369 с.
2. Українська минувшина [Текст]: Ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. — К.: Либідь, 1993. — 256 с.
3. Про «Мамаєву Слободу» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mamajeva-sloboda.ua/publ.php?category=187>
4. Українські звичаї — душа народу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epochtimes.com.ua/ukraine/culture/ukrainski-zvychai-dusha-narodu-69591.html>
5. Календарні свята та обряди на Україні. Сімейна обрядовість [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/10433/>

Ивашко Ю. П., Шило Н.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБРЯДОВ И ОБЫЧАЕВ В ФОРМИРОВАНИИ ЭТНОТУРОВ (НА ПРИМЕРЕ ПРАЗДНОВАНИЯ РОЖДЕСТВА)

В статье проанализированна сущность этнотуров как туристского продукта и их места на современном рынке туристических услуг. Рассмотрены особенности создания этнотуров и процесса их разработки.

Ключевые слова: этнотур, национальный туристический продукт, обычаи, традиции, обряды.

Iwashko Yu., Shilo N.

USE OF NATIONAL RITES AND CUSTOMS IN FORMATION ETHNOTOURS (FOR EXAMPLE, THE CELEBRATION OF CHRISTMAS)

The nature of ethnotours as tourism product and their place in today's tourism market are analyzed. It describes how to create ethnotours and the process of their development.

Keywords: ethnotour, the national tourism product, customs, traditions and rituals.

УДК 379.85

Пагу Є. О.
Донецький національний університет
економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ВИКОРИСТАННЯ ЕТНІЧНИХ ОБРЯДІВ ТА ТРАДИЦІЙ ПРИАЗОВСЬКИХ ГРЕКІВ ПРИ СТВОРЕННІ АНІМАЦІЙНИХ ПРОГРАМ

Дослідження присвячено вивченню можливостей використання етнічних обрядів та традицій при створенні анімаційних програм на прикладі етносу приазовських греків.

Ключові слова: Етнічний туризм, анімація, приазовські греки.

Анімація в туризмі — це цілісний процес взаємодії аніматорів з туристами в дозвільній сфері на основі з'єднання формального керівництва і неформального лідерства спеціаліста, який здійснює взаємодію. У результаті такої взаємодії задовольняються релаксаційно-оздоровчі, культурно-творчі, освітні потреби та інтереси учасників даного процесу, створюються умови для формування соціально активної особистості, здатної до перетворення навколишньої дійсності та самої себе [1].

Поняття «анімація» в перекладі з італійської, означає одухотворення, пожвавлення. Анімація — це новий напрямок у туризмі, який може значно розширити залучення туристів на ті чи інші маршрути. Під анімаційною програмою розуміють об'єднаний спільною метою або задумом план проведення туристських, фізкультурно-оздоровчих, культурно-масових, пізнавальних і аматорських занять. Крім поняття «анімаційна програма» часто використовується поняття «анімаційне заход», яке є складовою частиною анімаційної програми. Наприклад, якщо складати анімаційну програму на день, то вона може включати кілька анімаційних заходів: спортивні змагання, вечірню розважальну програму, ігри на пляжі і т.д.

Анімація має характерні риси: здійснюється у вільний час; відрізняється активністю, ініціативою як однієї людини, так і різних соціальних груп; обумовлена національними, релігійними, регіональними особливостями і традиціями; відрізняється глибокою духовністю; носить гуманістичний, культурологічний, розвиваючий, оздоровчий і виховний характер. Усе це робить її досить привабливою та перспективною для розвитку у місцях, де розвивається етнографічний туризм та наявні глибокі етнічні корені, які можна використовувати не лише як теми для анімаційних вистав, а також як елемент додаткової привабливості обраної території.

Етнографічний туризм — це вид активного відпочинку, під час якого туристи отримують можливість зануритися в реальне життя місцевого народу, його історію, звичаї, кухню та інше. Етнотуризм ідеально поєднує в

собі пригоди, екстрим та екскурсії. Етнотури також, як і експедиції, переслідують певні цілі і максимально залучають учасників. Особливість етнічного туризму полягає у відриві від звичних міських умов життя і повному зануренні в нестандартні умови [2]. Таким чином, взаємодія даного виду туризму та анімаційної діяльності — це ефективний метод успішного розвитку туристичного бізнесу в цілому.

Не дивлячись на значні успіхи в розвитку економіки багатьох країн світу, які були досягнуті саме завдяки розвитку туристичної сфери, в Україні розвиток туризму та туристичного бізнесу досить повільний. Хоча, на території нашої країни розташована велика кількість об'єктів з багатою етнічною базою. Усі вони можуть бути використані як складові об'єкти етнотуризму, саме на їх основі може розвиватися анімаційна діяльність.

Останнім часом все більше уваги приділяється розвитку теорії та практики як анімаційних заходів, так і етнографічного туризму [1–3]. Проте, вважати їх доцільно вивченими не можна. Тому, метою дослідження є вивчення можливостей використання етнічних обрядів та традицій при створенні анімаційних програм на прикладі етносу приазовських греків.

Приазовський регіон є одним з елементів етнотуризму в Україні. Глибокі етнічні корені та багата історія численних народів, що проживали тут у різні часи — це основа розвитку анімаційних програм та анімаційної діяльності у цілому для даного регіону.

Традиційна культура греків України відображає особливості їх історичного розвитку і є вірною ознакою спадкоємності поколінь, вікових зв'язків українських еллінів з Елладою, прабатьківщиною — Кримом і світовим еллінізмом. Незважаючи на труднощі, мінливе природне та соціальне середовище, греки зберегли свою самобутню культуру, мову, обряди, звичаї, їжу, музику, одяг — все, що несе на собі відбиток їх легендарної історії. Засвоєння духовних багатств, що було накопичено попередніми поколіннями, сприяє формуванню національної самосвідомості та активізує процес національно-культурного відродження етносу, що звичайно приваблює туристів, небайдужих до цієї незвичайної культури.

Навіть сьогодні, у повсякденному житті греків збереглися більшість стародавніх традицій та обрядів, які зберігалися протягом багатьох часів, та які й досі частково або повністю діють. Деякі з них представлені в описах Д. Хараджаєва «Маріуполь і його околиці», одного із перших етнографів та краєзнавців, Ю. Іванової у книзі «Греки Росії та України», І. Джухі «Одіссея маріупольських греків», М. Араджионі «Греки Криму і Приазов'я: історія вивчення й історіографія етнічної історії та культури (80-і роки XVIII-90-ті роки XX ст.)», І. Пономаревої «Етнічна історія греків Приазов'я», С. Темира та інших [3].

Для створення анімаційних програм варто розглянути традиції та обряди греків. Значущими в повсякденному житті народу є календарні обряди, які проводяться донині, які можуть стати основою створення анімаційних програм. Серед них можна виділити наступні (табл. 1).

Таблиця 1.
Характеристика календарних обрядів приазовських греків

Назва обряду	Особливості	База створення анімації
Різдво (румейск. Хріступаска)	Пісня-каланди	Калачі, мотузки, пироги, палиця із зіркою, тексти колядок, хати
Новий рік (румейск. Чунурью)		
Ай-Василя	«Халача-кихала-ча», пиріг «Ай-Василь» з копійкою і «шумуша» (лишкові пироги з м'ясом)	Пиріг, церкви, хати
Смайд'арка	Ножі, вилки і голки ховали або опускали у воду	Локшина, хліб, лухумья, хати
«Артутелегмата»	Катання артоса (хліба)	Хліб-Артос, тексти пісень, танцювальні рухи

Різдво, як і Новий рік проходить під виконання ритуальних пісень-каланди та низкою ритуальних дій. Увечері хлопчики віком 10–2 років (а іноді й дівчатка) ходили по дворах, співаючи старовинні каланди («колядки»). Господині спеціально для дітей випікали калачі. Діти нанизували ці калачі на перекинуту через плече мотузку і так обходили всі будинки на селі. Юнаки намагалися роздобути пиріг з рук своїх коханих дівчат як знак сердечної прихильності. На Різдво був поширений ритуал «ходіння із зіркою», склеєної зі срібного паперу і насадженої на високу палицю. Це було прийнято в селах, розташованих поблизу Маріуполя [3].

Свято Різдва є близьким для кожного християнина, тому використання цього обряду як основи у створенні анімації дуже ефективно.

Свято «Ай-Василя» у греків Приазов'я святкувався в кожній сім'ї з 13 по 14 січня. У самій Греції день Святого Василя відмічають 1 січня, звідси новорічні обряди пов'язані саме з цим персонажем. Готували кутю (грец. коливо), або випікали пиріг — васілопіту — «Хліб св. Василя». Релігійні люди вранці ходили до церкви, а з полудня вже розпочинали чекати гостей. Дуже важливою була поява першого гостя: добре, якщо це був чоловік, його з радістю зустрічали, пригощали. Поява жінки, в якості першого гостя, вважалася поганою ознакою. У Приазов'ї «Ай-Василя» починали святкувати з 13 січня. Напередодні господині пекли і готували «халача-кихала-ча», пиріг «Ай-Василь» з копійкою і «шумуша» (лишкові пироги з м'ясом). Літні люди називають свято «Ай-Василь» «шумушіт 'мера» — день листового пирога [3]. Ця свято є дуже привабливим для туристів саме тому, що представляє національний грецький обряд та має глибокі етнічні корені, які подвоюють інтерес населення.

У середині лютого греки відзначали своє свято — «Смайд'арка», яке шанують та наслідують сьогодні. Воно завжди наголошувалося греками як «Сретенье» 15 лютого. За повір'ями наших предків, у кожному дні є хвилинка, коли не можна нічого різати. Але оскільки ніхто не знав, коли саме відбувається ця хвилинка, то вважали, що всі ці миттєвості за рік

збираються в один день — на Сретенье. Цього дня всі ножі, вилки і голки ховали або опускали у воду. Тому господині заздалегідь, про запас, готували їжу для своєї родини, нарізали «лахшайд'а» (локшину) та хліб.

У грецьких селах Старобешівського району, напередодні цього дня пекли «лухумья» — круглі кульки з прісного тіста і їли, як хліб, з першими і другими стравами. З плином часу лухумья стали робити із здобного тіста. Вранці господиня будинку розносила лухумья сусідам, поминаючи покійних.

Цікавим є весняне свято «Артутелегмата». У святковій обрядовості греків Приазов'я донині, хоч і не повною мірою, збереглися обряди землеробського культу. Серед них особливий інтерес представляє саме це свято, яке в урумоговорящих селах називають «Артутелегмата» («Тарту», «Арту»), а в с. Малоянісоле — «Арте». Його відзначали через тиждень після Великодня, в понеділок. З ранку кожна родина пекла спеціальний ритуальний хліб — артос (Артус) (великий хліб) і артиче (маленький хлібець). Можна було спекти і кілька штук, але один — обов'язково, так як його брали в поле для виконання обряду. Головна дія цього дня — катання артоса. Існує декілька різновидів цього ритуального хліба. Звичайний хліб відрізняється від артоса тим, що в ньому немає запеченого яйця. Після катання хліба всі учасники обряду здійснюють ритуальний танець хором (ховають). Під виконання «Божественної пісні» цього свята, поклавши руки на плечі один одному, вони плавно рухаються по колу. В іншому варіанті пісню і танець виконують після спільної трапези [3].

Це далеко не всі обряди та звичаї даного етносу. Можна виділити ще сімейні обряди пов'язані з визначними подіями — народження, хрещення, весілля, смерть. Навіть виховання дітей в кожному населеному пункті у одній і тій самій народності буде відрізнятися. Все це можна використувати при створенні анімаційних програм. Адаптувати їх під конкретну дату, конкретного споживача туристичного продукту (з огляду на статі, вік, соціальне положення, інтереси тощо).

Україна має усе необхідне для створення цікавих та перспективних анімаційних програм, що, в першу чергу, обумовлюється наявністю на її території великої кількості етносів з глибокими історичними коренями, які являють собою етнографічні ресурси нашої країни. Для залучення етнотуристів в регіони необхідно провести ґрунтовну роботу по адаптації обрядів та традицій для масового споживача, а також розробити заходи щодо поширення інформації про наявність туристичної програми, яка включає анімаційний супровід.

Література

1. Анимационные услуги в структуре гостиничного продукта [Електронный ресурс]. — Режим доступа: http://dw6.ru/ponyatiye_i_funktsii_animatsii.html
2. Глубокий и этнографический туризм [Електронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.exotik.com.ua/rest/glubokiy_i_etnograficheskiy_turizm
3. Традиции, обряды и обычаи греков Украины [Електронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.greeks.ua/content/tradicii-obychai-i-obrjady-grekov-ukrainy_ru/ru

Пагу Е. О.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭТНИЧЕСКИХ ОБРЯДОВ И ТРАДИЦИЙ
ПРИАЗОВСКИХ ГРЕКОВ ПРИ СОЗДАНИИ
АНИМАЦИОННЫХ ПРОГРАММ**

Исследование посвящено изучению возможностей использования этнических обрядов и традиций при создании анимационных программ на примере этноса приазовских греков.

Ключевые слова: Этнический туризм, анимация, приазовские греки.

Pahu E.

**USE OF ETHNIC RITES AND TRADITIONS OF AZOV GREEKS
WHEN CREATING ANIMATION PROGRAM**

The research is devoted to studying the possibilities of using ethnic rituals and traditions to create animation programs as an example of ethnic Azov Greeks.

Key words: Ethnic tourism, animation, Azov Greeks.

УДК 379.851 (477.64)

Белікова М. В., Гресь-Євреїнова С. В.
Запорізький національний технічний університет

ЕТНІЧНІ ТУРИ ЗАПОРІЗЬКОЮ ОБЛАСТЮ: ДОСВІД ТА ПРАКТИКА

Стаття присвячена аналізу етнічних турів Запорізькою областю, з'ясовано їх кількість, основні характеристики та особливості.

Ключові слова: етнічний тур, Запорізька область, українці, росіяни, німці, меноніти, албанці, греки.

Розвиток етнічного туризму в Запорізькій області зумовлений соціальним попитом, виявленими на сьогодні культурно-історичними ресурсами та етнографічними особливостями території. Так склалося, що Запорізький регіон є поліетнічним і його сформували переселенці з різних частин України, Росії, а також зарубіжжя. Саме тому, проблема розвитку етнічного туризму в Запорізькій області розроблялась в контексті вивчення історико-культурної спадщини регіону [1, 7], передумов, змісту та перспектив розвитку етнокультурного туризму в регіоні [3, 5], організації етнографічної туристсько-екскурсійної діяльності [6]. У той же час, на сьогодні залишилась недостатньо вивченою проблема розробки етнічних турів Запорізькою областю, і, зокрема, особливостей історико-етнографічних екскурсій регіону, яким присвячена дана стаття.

У 2011 р. Управління культури і туризму Запорізької обласної державної адміністрації випустило довідник з 40 екскурсіями, які пропонують туристичні підприємства Запорізької області, з них 11 (27,5 %) були екскурсіями історико-етнографічного напрямку [8].

Етнічні тури Запорізького регіону присвячені найчастіше історії повсякденності українців, росіян, албанців, греків, євреїв, німців, включають екскурсії до музеїв та знайомство з обрядами, традиціями, національними костюмами, побутом різних етносів та вирбами народних майстрів області (табл. 1) [8, 41–42, 47].

Таблиця 1.
Екскурсійні продукти історико-етнографічного напрямку

№	Назва турпродукту, турфірми	Маршрут
1.	«Запоріжжя міжнаціональне «ТОВ «Байда», ПП «Приходько»	м. Запоріжжя: житлові, культові, громадські, виробничі будівлі, вулиці, квартали старого міста, забудовані іноземними переселенцями, німцями, євреями, росіянами. Запорізький обласний краєзнавчий музей
2.	«Захоплююча подорож Запорізькою	с. Комишуваха (залишки Микитинської

	областю до Оріхова» ПП «Діскавері-тревел»	фортеці) — м. Оріхів (районний краєзнавчий музей) — с. Мала Токмачка (реконструкція літнього календарного обряду «Зелені свята», знайомство з побутом, костюмами, національними блюдами українців Півдня, ярмарок виробів народних майстрів)
3.	«Мандрівка до столиці запорізької кераміки м. Пологи» ПП «Компанії «Магі-тур»	Районний краєзнавчий музей, ТОВ «Дніпрокераміка», художньо-керамічна майстерня «Добра глина», ЗАТ «Пологівський Олійно-екстракційний завод», який виробляє соняшникову олію марки «Славія»
4.	«Відвідини «Етносела» ПП фірма «Байда»	с. Матвіївка, Янцевський гранітний кар'єр — м. Вільнянськ, історичні та архітектурні пам'ятки — с. Антонівка, народний історико-етнографічний музей, виставка-продаж народних майстрів — с. Червонокозаське, «Етнографічне село» — унікальне культурологічне середовище історії традицій різних етносів
5.	«Приазовська Албанія» ПП «Дімона-Авіатур», ПП Губенко (ТА «ШАГ»)	смт. Приазовське, районний краєзнавчий музей — с. Дівнинське, громадський музей з еспозицією переселення албанців у Приазов'я, Храм Святої Трійці, будівлі перших албанців-переселенців — с. Георгіївка, етнографічна албанська кімната в будівлі церковно-парафіяльної школи поч. XX ст. — с. Гамівка, Церква св. Дмитра кінця XIX ст., албанська сільська садиба (побут, традиції, національна кухня).

Отже, серед етнічних турпродуктів відсутні тури, в яких спеціально представлена культура болгар, поляків, гагаузів, що можна пояснити відсутністю, вірогідно, соціального попиту, об'єктів показу, які не збереглися до сьогодення.

Окремо можна виділити 6 (15 %) історико-етнографічних турів, присвячених історико-культурній спадщині менонітської спільноти. У наших попередніх дослідженнях ми неодноразово аналізували тур, розрахований на вихідців цієї спільноти, більша частина якої зараз знаходиться в США та Канаді. У 90-ті рр. XX ст. і до 2010 р. меноніти масово і регулярно приїжджали до України, своєї історичної батьківщини. Цей тур було розглянуто в контексті ностальгійного туризму [2]. Була зроблена спроба придбати вітчизняним власником туру «Подорож пілігримів « в 2011 рр., однак невдало. Існуючий соціальний попит на вивчення історії та культури менонітів серед нащадків в США та Канаді, а також жителів України, достатньо сформована історіографічна база з проблеми призвели до розробки екскурсій відповідної тематики вітчизняними туристичними підприємствами:

1) «Запоріжжя і менонітська спадщина: тут ми жили «ТОВ «Агенство подорожей «Інтурист», об'єктами показу якої є будинки менонітів в м. Запоріжжя, у Верхній Хортиці, будинок XVIII ст. та цвинтар менонітів на о. Хортиці [8, 23];

2) «Менонітська спадщина» ТОВ «Агенство подорожей «Інтурист» — м. Запоріжжя (будівля млина та корпуси заводів сільськогосподарських машин колонії Шенвізе) — с. Кутузівка (молитовний будинок) — м. Молочанськ (менонітський культурний центр, пам'ятники першим колоністам Гальбштадата) — с. Світлодолинське (будівля залізничного вокзалу та залізниці, побудованих менонітами) — с. Владівка (будівля лікарні менонітів) — с. Новопилипівка (Старобердянське лісництво);

3) «Мандрівка Сторінками історії менонітського поселення на Верхній Хортиці» ПП «Компанії «Магі-тур» (будівлі волосного управління, Банку Нібура, заводів Леппа і Вальмана, Кригера, млина Діка, Хортицьких центральної та жіночого училищ, житлові будинки, Пам'ятник менонітам — жертвам репресій) [8, 39];

4) «Шляхами менонітської історичної спадщини» ПП «Компанії «Магі-тур» — Верхня Хортиця — с. Широке (цвинтар з похованнями менонітів, будинки Тіссена, Брауна, Пеннера, Гільдебрандта) — с. Ручаївка (Будинок-музей німецьких колоністів) [8, 39];

5) «Історичними місцями. Знайомство з історією та побутом запорізьких менонітів» ПП «Віп-тур» — Верхня Хортиця — с. Ручаївка [8, 40];

6) «Перебування менонітів на території сучасного Запорізького району» ПП «Компанії «Магі-тур» — с. Новослобідка (сільська школа, господарські будівлі менонітів XIX — початку XX ст.) — с. Долинське (будівлі заводу сільськогосподарських машин Ремпеля, заводу Шульца кінця XIX ст.; будівлі сільської школи та житлових будівель менонітів XIX ст.) — с. Широке — с. Ручаївка — с. Володимирське (залишки будівель, цвинтар менонітів) — с. Лукашеве (громадський музей з історії заселення краю) — с. Новопетрівка, с. Федорівка (житлові будівлі менонітів XIX — поч. XX ст.) — Миколай-Поле (будівлі молитовного дому, школи, магазину менонітів, Культурний центр менонітів) [8, 40].

Отже, історико-етнографічні маршрути, присвячені історії менонітів, спрямовані, в першу чергу, на показ колишніх архітектурних споруд, цвинтарів менонітів та результати їх діяльності в області. Побутове начиння та кухня менонітів представлена в Будинку-музеї німецьких колоністів в с. Ручаївка Запорізького району. Це житловий будинок, побудований Арнольдом Петерсом 1896 р., сучасний господар якого є його нащадком, вони пропонують туристам відвідати свій дім та скуштувати ковбаски та пиво, зробивши з цього сімейний бізнес [4].

Відвідання музеїв з етнографічною колекцією та етносадиб є одним з компонентів етнічних турів Запорізькою областю (табл. 2) [8].

Таблиця 2.
Етносадиби та музеї з етнографічною колекцією в Запорізькій області

№	Назва і місцезнаходження
1.	200-річна хата з предметами народного побуту українців, с. Біленьке Запорізької області
2.	«Етнографічне село» с. Червонокозацьке Вільнянського району
3.	Етносадиба «Грецьке подвір'я» с. Новомлинівка Розівського району
4.	Албанська етносадиба, смт. Приазовське Приазовського району
5.	Етнографічна албанська кімната в будівлі церковно-парафіяльної школи поч. ХХ ст., с. Георгіївка Приазовського району
6.	Будинок-музей німецьких колоністів, с. Ручаївка Запорізького району
7.	Запорізький обласний краєзнавчий музей
8.	Музей історії запорізького козацтва Національного заповідника Хортиця м. Запоріжжя
9.	Історико-культурний комплекс «Запорозька Січ» Національного заповідника Хортиця, м. Запоріжжя
10.	Приазовський районний краєзнавчий музей
11.	Гуляйпольський районний краєзнавчий музей
12.	Приморський районний краєзнавчий музей
13.	Бердянський міський краєзнавчий музей
14.	Оріхівський районний краєзнавчий музей

Таким чином, етнічні тури Запорізькою областю орієнтовані на жителів України та іноземців, які бажають відвідати історичну батьківщину. Екскурсії головним чином представляють історію, побут, традиції та звичаї українців, росіян, албанців, менонітів, німців та греків. Це можна пояснити збереженістю та реконструкцією культурно-історичних ресурсів цих етнічних спільнот, соціальним попитом, вірогідно, ініціативністю приватних осіб, діяльністю культурних центрів й національних товариств.

Література

1. Белікова М. В. Культурно-історичні ресурси Запорізької області та їх характеристика [Текст] // Актуальні проблеми та перспективи розвитку туристичного і готельно-ресторанного бізнесу в Запорізькому регіоні. Монографія / колектив авторів; за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої; Запорізький національний технічний університет. — Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2012. — С. 87–132.
2. Белікова М. В., Зацепіна Н. О. Менонітські поселення: історія формування та розвитку ностальгійного туризму в Україні [Текст] // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. — Запоріжжя: ЗНУ, 2011. — Випуск XXXI. — С. 122–124.

3. Гурова Д. Д. Етнотуризм в Запорізькому регіоні [Текст] // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (Львів, 2-3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів: ЛІЕТ, 2011. — С. 135–139.
4. Дом-музей немецких колонистов в Ручаевке [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту: <http://www.geocaching.su/?pn=101&cid=5410>. — [Посилання дійсне на 21. 03. 2013 р.].
5. Патлах І. М. Етнокультурний туризм в Запорізькому регіоні: проблеми та перспективи [Текст] // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (Львів, 2-3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів: ЛІЕТ, 2011. — С. 140–147.
6. Сажнєва Н. М., Арсененко І. А. Організація та розвиток етнографічної туристсько-екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні [Текст] // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (Львів, 2-3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів: ЛІЕТ, 2011. — С. 148–153.
7. 150 чудес Запорожского края, которые необходимо увидеть [Текст]. — Запорожье: ООО Печатный Мир, 2011. — 126 с.
8. Туристичні маршрути Запоріжжя. До чемпіонату Європи з футболу 2012 р.: Довідник. — Запоріжжя: АА Тандем, 2011. — 48 с.

Беликова М. В., Гресь-Евреїнова С. В.

ЭТНИЧЕСКИЕ ТУРЫ ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ: ОПЫТ И ПРАКТИКА

Стаття посвящена анализу этнических туров Запорожской областью, выявлено их количество, основные характеристики и особенности.

Ключевые слова: этнический тур, Запорожская область, украинцы, русские, немцы, меннониты, албанцы, греки.

Byelikova M., Hres-Yevreinova S.

ETHNIC TOURS IN ZAPORIZHZHA OBLAST: EXPERIENCE AND PRACTICE

The article is dedicated to analysis the ethnic tours by Zaporizhzhya oblast, revealed their number, basic characteristics and features.

Key words: ethnic tour, Zaporizhzhya oblast, Ukrainians, Russian, Germans, Mennonites, Albanians, Greeks.

УДК 379.851:004.928

Гурова Д. Д.
Запорізький національний технічний університет

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ

У статті розглянуто визначення поняття «етнічний туризм», проаналізована історія заселення Запорізького регіону з кінця XVIII ст. різними етносами, поселення яких можуть виступати основою для розвитку етнічного туризму на Запорозжжі.

Ключові слова: етнічний туризм, Запорізький регіон, заселення, етноси.

Актуальність етнічного туризму як одного з видів туризму та зростання його популярності пояснюється потребою людей мати чіткі орієнтири у сучасному мінливому світі. На тлі загального «екологічного буму», на думку фахівців, у світовий туріндустрії XXI ст. так звані етнотури стануть дуже популярними. В умовах процесу глобалізації, з одного боку, відбувається взаємодія, універсалізація культур різних народів, з іншого — посилюються процеси етнічної самоідентифікації, бажання етносів, незалежно від кількості їх представників, зберегти свої традиції та побут.

Оскільки етнотуризм в останні роки набув значної популярності, значно розширилися й дослідження цього напрямку туризму. Серед великої кількості дослідників слід виділити Н. О. Малову, Ю. М. Лаптева, С. Е. Зубова, М. Л. Орлову та інших, які займалися дослідженнями теоретичної бази етнотуризму та регіональними особливостями цього туристського напрямку.

Мета дослідження — проаналізувати передумови розвитку етнічного туризму в Запорізькому регіоні.

Термін етнічний туризм складається зі складових «туризм» та «етнічний», що є прикметником від іменника «етнос». Етнічність — категорія, що часто використовується у науці і означає існування культурно відмінних (етнічних) груп та ідентичностей [7]. Нерідко етнічність розуміють як етнічне самовизначення, етнічну ідентичність. За визначенням В. А. Квартальнова, туризм — це тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або місцевість у межах своєї країни у вільний час з метою отримання задоволення і відпочинку, оздоровчих, гостьових, пізнавальних або професійно-ділових цілях, але без занять оплачуваною працею у місці відвідування [2]. Незважаючи на велику кількість класифікацій туризму за метою подорожі та об'єктами пізнання, простежується стійка тенденція до виокремлення його етнічних форм.

Деякі дослідники пов'язують етнічний туризм з відвідуванням родичів чи місць народження батьків та вважають його лише міжнародним видом, тобто таким, що потребує перетину державного кордону країни постійного

проживання [4]. Проте, такий підхід вбачається занадто вузьким. Цікавість, бажання ознайомлення може викликати культура, історія, традиції будь-якого народу, а не лише того, з яким пов'язане власне походження. Щодо обов'язково міжнародного статусу такого туризму також існують заперечення. На нашій планеті існує велика кількість багатонаціональних країн, громадянам яких для ознайомлення з культурою іншого етносу не завжди потрібно прямувати до іншої держави, крім того цікавість туристів викликають не лише інші народи, ознайомлення з традиціями свого народу, в межах держави проживання, шляхом відвідування відповідних об'єктів також належить до сфери етнічного туризму. Враховуючи вищенаведене, можна дати визначення етнотуризму, як підвиду пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу, що проживає зараз або проживав у минулому на відповідній території.

Запорізька область відзначається своїм високим рекреаційним потенціалом і розвиненим рекреаційно-туристським господарством. Проте, коли мова йде про рекреаційні ресурси Запорожжя, перш за все, мають на увазі о. Хортицю та приморську смугу з природними пляжами, а також грязьові ресурси лиманів. Решта території області до рекреаційно-туристської діяльності майже не залучена. Обмежену територіальну та галузеву спеціалізацію рекреаційно-туристського господарства регіону можна подолати завдяки етнічному туризму, визначальними факторами для розвитку якого є строкатий національний склад населення Запорізької області.

Процес входження території Запорізької області до складу Російської імперії почався у другій половині XVII ст. Однак, невизначеність володіння землями Запорізької Січі продовжувалась ще в першій половині XVIII ст. і це було зумовлено суперництвом Росії, Польщі й Туреччини. Так, за «вічним миром» 1686 р. між Росією і Польщею, землі Війська Запорізького відходили до Росії [1]. За трактатом, який був заключений між Росією й Туреччиною 13 червня 1713 р., землі сучасної Запорізької області признавалися Ісламськими. Серією перемог над Туреччиною Росія повернула землі Запорізької Січі, на які й було дозволено 1734 р. повернутися запорожцям. Вони покинули їх у 1711 р. у зв'язку з переходом під владу Кримського хана. У 1783 р. завершився процес входження території Запорізької області до складу Російської Імперії. 8 квітня 1783 р. був підписаний указ «Про прийняття півострова Кримського й острова Тамана та всієї Кубанської сторони під Російську Державу» [6], згідно з яким територія Кримського ханства входила до складу Росії.

Враховуючи ті обставини, що 4 червня 1775 р. Запорізька Січ була зайнята військами уряду й знищена, а більша частина запорожців залишила межі імперії, перед царським урядом постала проблема заселення й господарського освоєння здобутих та вільних земель.

Особливості статистичного обліку етнічної належності як населення, так і переселенців Російської імперії не дозволяють чітко визначити райони розселення росіян та українців. Поміщицька колонізація була найпоши-

ренішою у північній частині області.

У 1820-ті роки починається переселення до Таврійської губернії духоборів з Новоросійської, а пізніше з Тамбовської та інших губерній. Ними було засновані села на правому березі р. Молочної та Молочного лиману. У ці ж роки починається переселення представників ще однієї секти — молокан. У 1822–1826 рр. Ними були засновані селища: Новоспаське, Астраханка та Нововасилівка.

З 1790 до 1812 років відбулося повернення частини ногайців до Приазов'я. Ногайці являють собою досить складну етнічну спільність. У нації існує думка, що ногайці — нащадки тюрко- і монголономовних племен, які змішались з тюркомовними кипчаками. До складу ногайців, що оселилися у Новоросії входили три орди. Райони кочів'я ногайців весь час змінювалися. Катерина II призначила їм такі території для кочів'я: Єдичкульській орді — від р. Берди до р. Обиточної, Ємбулуцькій — від р. Збиточної до р. Лозоватки і Єдисанській — від р. Лозоватки до р. Молочної. Ногайці вели напівкочовий спосіб життя.

Кількість будинків у ногайських аулах збільшувалась досить швидко — у 1809 р. було 1950, а на 1 січня 1811 р. вже 4 043. Але ногайці, збудувавши будинки, продовжували жити в кибитках. У зв'язку з цим начальник ногайців видав Указ про спалення кибиток, що і було зроблено. У 1860 р. протягом шести місяців (квітень–листопад) ногайці емігрували до Туреччини. У результаті цього у Бердянському повіті збезлюдніло 67 аулів, а у Мелітопольському — 9 [5].

Значну роль у заселенні досліджуваного регіону відіграла й іноземна колонізація, в основі якої лежали маніфести Катерини II. В кінці XVIII ст. сюди почали переселятися із Західної Європи представники етноконфесійної групи — меноніти, а у XIX ст. етнічні німці, болгар, албанці й представники інших етносів. Як правило, для них у кожному окремому випадку визначалися умови переселення і пільги.

Меноніти являють собою не менш складне явище в житті Приазов'я, ніж ногайці. Потрібно відзначити, що такого етноніму немає. Меноніти — представники одного з напрямів євангелізму, заснованого у XVI ст. Менно Сімансом. Першим районом розселення менонітів була територія сучасної Бельгії та Нідерландів, що зумовило етнічний склад менонітів. За їх власним твердженням, основу менонітів складали фрізи і фламандці [2].

Особливо гостро питання про етнічну належність менонітів постало перед першою світовою війною. Меноніти були зараховані до німців. І коли царський уряд розпочав конфіскацію майна вихідців з Німеччини, меноніти підпали під це положення. Події 1917 р. зупинили переслідування менонітів, але у 1941 р. меноніти знов були зараховані до німецького етносу і депортовані в східні райони СРСР.

На території досліджуваного регіону менонітами було утворено два колоніальні округи: Хортицький і Молочанський. За часи свого господарювання вони відзначилися високою продуктивністю та значними нововве-

деннями у господарстві, започаткували штучне розведення лісів, садівництво та шовківництво, вдосконалили сільськогосподарські знаряддя, тощо.

Заселення території сучасної Запорізької області німцями припадає на початок XIX ст. Для їх розселення були відведені землі на правому березі р. Молочної. Першу партію складали близько 250 сімей із Бадена, Баварії, Насау, Вюртемберга. При цьому потрібно вказати, що прибували вони не тільки із-за кордону, а й з колоній Санки-Петербурзької губернії. У 1822 р. з'явилося ще три колонії неподалік Бердянська, які разом з утвореною у 1831 р. ще однією колонією увійшли до складу Бердянського німецького округу. У 1838 р. безземельні колоністи Молочанського колоністського округу переселилися на береги Малого Уклюка і Ташенака, де ними було засновано 5 колоній (майбутня Ейгенфельдська волость) [5].

Значну роль у формуванні етнічного складу населення Запорізької області відіграли болгари. На відміну від деяких інших народів, болгари переселились на територію області, одночасно — у 1861–1863 рр., зайнявши частину земель, залишених ногайцями. Надалі помітних переселень болгар не відбувалося. Колонії болгар розмістилися переважно у Бердянському повіті.

Албанці, молдавани, гагаузи з'явилися на території краю разом з бессарабськими болгарами. Албанці заснували у Бердянському повіті такі селища, як Девненське, Намовка та Георгіївна. Молдавани оселилися в Дунаївці та Єлізаветівці того ж повіту. Гагаузи оселилися разом з болгарами (селища Влканешти, Олександрівна, Дмитрівна та інші) [5].

Наприкінці 70-х рр. XVIII ст. на територію сучасних Донецької та Запорізької областей були переселені греки з Криму. У межах області кордон грецьких володінь проходив від Азовського моря до гирла р. Берди, по лівобережжю р. Берди до гирла р. Кара тиша, по лівобережжю р. Кара тиша до її верхів'їв, звідти навпрямки до верхів'я балки Кобильної і по правобережжю її гирла, що впадає в р. Мокрі Яли. Слід зазначити, що основна частина греків зайняла територію поза межами сучасної Запорізької області.

Серед численних народів, які заселяли запорізькій степ, були і євреї. Разом з розселенням їх серед інших народів у містах і селах, мали райони компактного проживання євреїв, зокрема, в Катеринославській губернії. Масове заселення євреїв на територію сучасної Запорізької області відбувалося у середині XIX ст. У 1845–1855 рр. Було засновано 17 колоній у сучасних Гуляйпільському та Куйбишевському районах.

У період 60–70-х рр. XIX ст. у придніпровській частині Мелітопольського повіту з'явилися представники польського етносу. Чехи з'явилися на території краю у 1869 р., вони заснували колонію Чехоград у Мелітопольському повіті.

Перерахованими етнічними спільнотами далеко не вичерпується перелік народів, що заселяли територію краю. Вони лише були найчисельнішими з усіх етносів та етно-конфесійних груп.

Вивчення факторів розвитку етнічного туризму на Запоріжжі засвідчило, що основними з них виступають строкатий національний склад населення та специфічна система розселення етнічних громад, яка сприяла збереженню їх самобутності. Дослідження ресурсів етнічного туризму Запорізької області дозволяє відзначити серед їх основних складових етнічні ландшафти українців, менонітів, німців, болгар, ногайців, євреїв, молдаван, гагаузів та албанців. Наявні ресурси етнічного туризму Запоріжжя можна використовувати при розробці нових туристських маршрутів, а також поєднати етнічний туризм із зеленим або сільським туризмом.

Література

1. Кабузан В. М. Заселение Новороссии в XVIII — первой половине XIX в. (1719—ч 1858) [Текст]. — М.: Мысль, 1976. — 307 с.
2. Квартальнов В. А. Туризм [Текст]. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 320 с.
3. Клаус А. Наши колонии. Опыты и материалы по истории и статистики иностранной колонизации в России. — СПб., 1869. — 456 с.
4. Малова Н. А. Этнический туризм: проблемы, тенденции, перспективы [Электронный ресурс]. — Режим доступа до сайту: <<http://www.sgu.ru>>. — [Посилання дійсне на 05. 04. 2013 р.]
5. Народи Північного Приазов'я (етнічний склад та особливості побутової культури): Кол. монографія [Текст]. — Запоріжжя: Просвіта, 1997. — 176 с.
6. Полное собрание законов Российской империи [Текст]. — Т. XXI. — № 15708.
7. Тишков В. А. Этничность [Текст] // Новая философская энциклопедия. — М., 2001. — С. 482–484.

Гурова Д. Д.

ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА В ЗАПОРОЖСКОМ РЕГИОНЕ

В статье рассмотрено определение понятия «этнический туризм», проанализирована история заселения запорожского региона с конца XVIII века разными этносами, поселения которых могут выступать основой для развития этнического туризма на Запорожье.

Ключевые слова: этнический туризм, Запорожский регион, заселение, этносы.

Gurova D.

PREREQUISITES OF THE DEVELOPMENT OF ETHNOTOURISM IN ZAPOROZHYE REGION

The definition of ethnic tourism is reviewed. The history of the settlement of Zaporozhye region from the end of XVIII century by different ethnic groups whose settlements can be the base of the development of ethnic tourism is analysed.

Key words: ethnic tourism, Zaporizhye region, settlement, ethnic groups.

УДК 338:504.03

Дутчак О. І.
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

ЕТНОТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті окреслено етнотериторіальну структуру Івано-Франківської області. Виокремлено територіальні рамки розселення етнічних груп у межах області, їх етнокультурну специфіку.

Ключові слова: етнотуризм, територія, етногрупа, субетнос, Івано-Франківська область.

У контексті всебічного вивчення специфічних за своєю сутністю туристичних атракцій — етнічних туристичних ресурсів — постає проблема визначення територіальних меж окремих таксономічних одиниць їх розташування. В основу такого районування, як правило, лягає етнорегіональна специфіка — територіальні рамки проживання окремих етнічних груп (субетносів).

На жаль, з окреслених позицій ця проблема практично не вивчалася. Все ж, ця наукова проблема характеризується широким науковим дискурсом. Її окремі аспекти знайшли своє відображення на сторінках наукових праць вчених етнологів, етнографів, істориків та краєзнавців. Багаточисельні факти містить різножанрова наукова та науково-популярна література широкого тематичного спектру.

Мета дослідження полягає в окресленні територіальних меж етнорегіональних утворень у межах Івано-Франківської області, що в подальшому може стати підґрунтям для розробки етнорайонування Івано-Франківської області з метою більш раціонального використання наявних етноресурсів у туристичній галузі.

Згідно з класифікаційною схемою відомих українських науковців Р. Кирчіва та В. Пономарьова, Івано-Франківська область входить до Західного надрегіону України у структурі якого виділяють меншу етнокультурну одиницю — Галичину [6, с. 505] на території якої розташовується Івано-Франківська область. З позицій етнокультурної специфіки в Івано-Франківській області можна виділити чотири етнографічні зони (Бойківщина, Гуцульщина, Покуття, Опілля), які є ареалом проживання відповідних етногруп (бойків, гуцулів, покутян і ополан).

Бойки — етнографічна група українського етносу, що розселена по обидва узбіччя середньої частини Українських Карпат. Межа етнографічної території бойків пролягає між ріками Сяном і Бистрицею Надвірнянською на північному заході Українських Карпат, між ріками Уж і Торцем в південно-західній частині Закарпатської області, сягаючи на територію Пря-

шівщини, яка зараз входить до Словаччини. Загалом, Бойківщина займає територію близько 8 тис. кв. км [2]. За сучасним адміністративно-територіальним поділом Бойківщина охоплює північно-західну частину Богородчанського району, Рожнятівський район і майже весь Долинський (за винятком його північної окраїни) райони Івано-Франківської області [2].

Походження самоназви «бойки» вченими ще повністю не з'ясовано. Бойки, як етнографічна група, відрізняються від своїх сусідів бойківською говіркою, забудовою осель, звичаями, традиціями, побутом, а в минулому — ще й одягом. Виходячи з місцевих природних умов, бойки з давніх часів займалися скотарством (розведенням волів, овець) а в новіших часах — землеробством (виросуванням вівса, картоплі) та скотарством молочного напрямку. Торговельний шлях, що проходив через Бойківщину, спонукав окремих із бойків до торгівлі. Торгували вони в містах Галичини, Волині, в Будапешті, Бухаресті, Петербурзі, Франції.

На Бойківщині народилися відомі діячі історії, науки та культури. Серед них Юрій Дрогобич (Котермак) спочатку професор в Кракові, а згодом професор та ректор університету в Болоньї, П. Конашевич-Сагайдачний — гетьман України, письменник, вчений, громадський діяч І. Франко, а також письменники М. Устиянович, А. Могильницький, провідник ОУН С. Бандера [6].

Гуцули як етнографічна група, мають свою гуцульську говірку, виділяються красивим гуцульським одягом, своєрідною народною архітектурою, звичаями, традиціями, багатим розмаїтим фольклором, широким розвитком народних ремесел. Їхня етнографічна територія — Гуцульщина, на території якої етнокультурна самобутність є, з одного боку, найбільш збереженою, з іншого — найбільш реалізованою в туризмі [1, с. 103].

Межа Гуцульщини проходила по річці Лімниці, в Закарпатті — верхів'ями річок Берестянки, Турбату, Тересви, долині Малої Шопурки до її злиття з Тисою, а на півдні ця лінія проходить до державного кордону. На півночі та північному сході від Лімниці межа пересікає Бистрицю Солотвинську та Надвірнянську, через село Пасічну йде на Делятин, Яблунів, Косів, Вижницю, Берегомет, Красноільськ до кордону з Румунією. На території Румунії гуцули споконвіків проживають на території сучасного повіту Марамуреш (Мараморощина), на даний час майже повністю асимільовані [2].

Гуцульщина за сучасним адміністративно-територіальним поділом займає південну частину Надвірнянського, Косівського районів та весь Верховинський район Івано-Франківської області, південну частину Вижницького району і Путильський район Чернівецької області та Рахівський район Закарпатської області. Її територія становить 6,5 тис. кв. км. Всю нинішню Гуцульщину можна поділити на Галицьку, Буковинську та Закарпатську [2].

Найбільш заселеною є Галицька частина Гуцульщини і найменше — Закарпатська. Переважна більшість населення проживає у сільських поселеннях, а значно менша — у малих містах і містечках. Сільські оселі

тут розпорошені, вони тут досягають найвищої верхньої межі постійного заселення (до 1400 м). На Гуцульщині досить багато сезонних сільських поселень, зокрема високогірні пастуші оселі на полонинах, а також перехідні форми між постійними та тимчасовими оселями [2].

На Гуцульщині народилися ватажки опришківського руху в Карпатах та Прикарпатті — Іван Пискливий (с. Довгополе Руське), Олекса Довбуш (с. Печеніжин), керівник селянського повстання проти поміщиків Лук'ян Кобилиця. Тут народився письменник та громадський діяч, близький соратник Івана Франка — Михайло Павлик, його сестра, громадський діяч — Анна Павлик. На цій землі народилися відомі народні майстри з різьби по дереву Юрій та Дмитро Шкрібляки, а також відома вишивальниця, лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка — Ганна Василюк із с. Шешори.

Дискусійним є походження назви Покуття (Покуттє). Надійшли висловлювання про походження її від слова «кут» — назва землі «в кутах», утворюваних крутими згинами рік (у цьому випадку Дністра, Прута та Черемоша з притоками) [5]. Визначення території з цією назвою у різних джерелах і авторів неоднакове. Але завжди назва Покуття стосується південно-східної частини теперішньої Івано-Франківської області. Її північною межею вважається Дністер, східною — кордон із Буковиною. Це сучасні Городенківський, Коломийський, Снятинський, Тлумацький, північно-східна смуга Богородчанського, Надвірнянського, Косівського районів Івано-Франківської області. Впродовж всього XX ст. відбувалося скорочення етнографічної території Покуття. Так, наприклад на початку XX ст. м. Станіславів (сучасний Івано-Франківськ) називали «столицею Покуття», то зараз це етнографічна зона знаходиться на відстані близько 30-50 км від міста [6].

Її етнографічна специфіка виражена, передусім, багатьма характерними елементами різних ділянок побуту і традиційної культури. Це не тільки цікаві риси етнографічної перехідності прикордонних зон, а й самобутні етнокультурні реалії, які простежуються в традиційному покутському будівництві, народному одязі з особливо багатим розмаїттям головних жіночих уборів, орнаментиці й колориті вишивки, у багатьох звичаях, обрядах, словесному й музичному фольклорі, танцях, місцевих ремеслах і промислах [6].

Опілля — назва західної частини Подільської височини, однієї з найвищих і найбільш розчленованих її частин. Розташована на південний схід від міста Львова, у межах Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей. На сході межує з річкою Золотою Липою, на заході — з річкою Верещицею (за іншими джерелами — з річкою Щиркою), на півдні підходить до Дністра, на півночі — до Львівського плато, Гологорів та Перемишлянського низькогір'я. Назва Опілля також стосується етногеографічного регіону, який повністю або частково охоплює Бродівський, Буський, Жидачівський, Золочівський, Кам'янка-Бузький, Миколаївський, Перемишлянський, Пустомитівський райони Львівської області; Галиць-

кий, Рогатинський, Тисменицький та частина Тлумацького районів Івано-Франківської області; Бережанський, Бучацький, Зборівський, Козівський, Монастириський та Підгаєцький райони Тернопільської області [4]. У широкому значенні назву Опілля вживали до низки географічних місць і населених пунктів в Білорусі, Польщі, Росії та Україні, де природно поєднувалися безлісі ділянки орних земель разом із залісненими і трав'янистими площами з сірими лісовими ґрунтами і помірно-континентальними кліматичними умовами [6]. Порівняно із попередніми етнографічними зонами Опілля виступає найменш атрактивним. Його етнокультурна самобутність збережена значно гірше.

Етнотериторіальна структура Івано-Франківської області нараховує чотири етнографічні зони як ареали розселення відповідних етногруп (субетносів), які характеризуються стійкістю давніх традицій, самобутністю. На сучасному етапі розвитку етнотериторіальної структури Івано-Франківської області спостерігається ряд взаємопов'язаних тенденцій: звуження етнографічно атрактивних територій; поступова втрата етнічної самобутності; відсутність чітких меж між етнографічними територіями.

Література

1. Вишневська О. О. Феномен туризму у сучасному соціокультурному просторі [Текст] / О. О. Вишневська. — Х.: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. — 294 с.
2. Етнографічні групи українців [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Етнографічні_групи_українців.
3. Івашко Ю. П. Теоретичні аспекти розвитку етнотуризму в Україні та світі [Текст] / Ю. П. Івашко, А. В. Волошина // Зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» (Львів, 25—26 квітня 2012 р.). — Львів: ЛІЕТ, 2012. — С. 104—110.
4. Опілля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Опілля>.
5. Покуття [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%CF%EЕ%EA%F3%F2%F2%FF>.
6. Савчук Б. Українська етнологія [Текст] / Савчук Б. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. — 560 с.

Дутчак Е. И.

ЭТНОТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ СТРУКТУРА ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье обозначена этнотерриториальная структура Ивано-Франковской области. Выделено территориальные рамки расселения этнических групп в пределах области, их этнокультурную специфику.

Ключевые слова: этнотуризм, территория, этногруппа, субэтнос, Ивано-Франковская область.

Dutchak H. I.

ETHNOTERRITORIAL STRUCTURE OF IVANO-FRANKIVSK REGION

In article the ethnoterritorial structure of Ivano-Frankivsk region is outlined. The territorial scope of the resettlement of ethnic groups within the region and their ethno-cultural characteristics is singled out.

Key words: etnoturyzm, territory, etnohrup, subethnos, Ivano-Frankivsk region.

УДК 338.483.13(477.85)

Явкін В. Г., Варварюк О. А.
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТА ЕТНОТУРИЗМУ В ГІРСЬКИХ ДЕПРЕСИВНИХ РАЙОНАХ(НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті висвітлені соціально-економічні передумови розвитку сільського зеленого та етнотуризму в гірських депресивних районах. Розглянуті перспективи розвитку даних видів туризму на прикладі Чернівецької області.

Ключові слова: сільський зелений туризм, етнотуризм, сільська місцевість, депресивний район.

Одним із важливих напрямків управління та підтримки економічного стану депресивних регіонів нашої країни, а особливо її сільських територій, може стати прискорений розвиток туристичної індустрії. Завдання полягає в тому, щоб сприяти розвитку українського села через розвиток сільського зеленого та етнотуризму. Перспективною в даних напрямках є Чернівецька область, яка має всі необхідні умови для розвитку депресивних регіонів шляхом розвитку туризму.

Проблема розвитку сільських територій активно обговорюється як науковцями державного управління, економіки, географії, так і практиками. Відомі роботи Ф. Заставного, З. Варналія, Я. Шевчука, І. Прокопа, О. Топчієва, М. Барановського, І. Смаля та багатьох інших. Перелік питань досліджень надзвичайно широкий: відсталість, депресивність територій, їх санація, розвиток, проблеми управління. Проблеми розвитку туризму розглядаються у працях Л. Агафонової, В. Азара, В. Безносюка, М. Біржакова, М. Волошина, І. Зоріна, В. Євдокименка, В. Квартальнова, В. Кифяка, О. Короля, М. Крачила, О. Любіцевої, В. Мацола, Г. Папіряна, В. Сеніна, Т. Сокол, В. Федорченка, А. Чудновського, І. Школи та ін.

Мета дослідження: проаналізувати соціально-економічні передумови розвитку сільського зеленого та етнотуризму в гірських депресивних регіонах, з'ясувати суть і стан розвитку сільського зеленого туризму в Україні та Чернівецькій області як напряму підвищення рівня життя та доходів сільського населення.

У ряді питань, що ставляться вченими в процесі дослідження явищ відсталості й депресивності та їх територіальних проявів, важливе місце посідає проблема пошуку шляхів виходу із ситуації, що склалась. Про її актуальність свідчить відомий вислів «Немає депресивних територій, є території, в яких не виявлено точки росту». Останнім часом часто висловлюється думка, що такою «точкою росту» може бути сільський зелений туризм як стаціонарний відпочинковий вид туризму, що організовується на

базі сільських поселень, зокрема, особистих селянських господарств, який передбачає використання місцевих рекреаційних ресурсів з метою проведення різноманітних циклів рекреаційних занять [1, с. 63-65].

Складна економічна і соціальна ситуація в плані туризму в межах українського села зумовлена:

- недостатнім розвитком інституцій сільського зеленого та етнографічного туризму;
- фінансовими проблемами розвитку, недостатнім інтересом з боку професійних туроператорів (оскільки сільський зелений туризм за своєю суттю заперечує масовий прибутковий туризм);
- відсутністю організаційних, психологічних та інших навичок сільського населення, яке приймає туристів [2].

Відпочинок на селі є одним з найперспективніших напрямів відродження та розвитку депресивних територій, а також підвищення економічного рівня регіону. Селянське господарство особливо вразливе в період міжсезоння. Саме тому, розвиток сільського зеленого та етнографічного туризму може стати для селянського господарства додатковим джерелом фінансових надходжень. Позитивний вплив на вирішення соціально-економічних проблем села полягає передусім у тому, що розширюється сфера зайнятості сільського населення, особливо жінок, селяни отримують додатковий заробіток. Зростають можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й сфері обслуговування [3].

Туризм сприяє розвитку малого і середнього бізнесу у сільській місцевості. Зважаючи на вищезазначені проблеми із зайнятістю населення в сільських депресивних регіонах, інвестиції у власний бізнес селян найчастіше надходять із закордону і тісно пов'язані з еміграцією сільського населення закордон у пошуках заробітку для сім'ї.

Швидко повернути кошти вкладені у цей бізнес не виходить. Це можна зробити тільки при вартості проживання від \$ 100 за добу на людину. Але ціни сільських підприємців дуже демократичні і для того, щоб існувати, вони змушені здавати в оренду музичну апаратуру, виступати з концертами на фестивалях, надавати транспортні послуги й т. д. Але підвищувати ціни вони поки не збираються. Справа в тому, що при високій вартості розміщення потрібно витримувати й високий рівень сервісу, а це велика проблема.

Розвиток сільського зеленого та етнографічного туризму змусить сільські громади приділяти більше уваги благоустрою сіл, реформуванню транспортної інфраструктури, відновленню роботи місцевих закладів культури, забезпеченню екологічної чистоти довкілля і вирішенню нагальних соціально-економічних проблем села.

Великі перспективи для розвитку рекреації та туризму має Буковина. Хоча там можливості для розвитку великого санаторно-курортного господарства є значно меншими, проте для розвитку сільського зеленого та етнотуризму як в літній, так і в зимовий сезон є досить великими [4].

Туристів приваблює зручна система поселення, сучасне обладнання приватних пансіонатів, близькість до природи, співвідношення «ціна — якість послуг», гостинність та домашня атмосфера при організації відпочинку, а окрім того — чудові страви національної кухні.

Особливо сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму створюються на територіях національних і ландшафтних парків, зокрема Вижницький Національний парк, де існує можливість поєднати повноцінний відпочинок з пізнанням природничого та історико-культурного потенціалу регіону. Важливим результатом розвитку сільського зеленого туризму є розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, причому реалізації її на місці, і не як сільськогосподарської сировини, а як готових продуктів харчування після відповідної обробки і приготування [5, с. 234].

Етнографічний туризм в Чернівецькій області розвивається на основі гуцульських традицій. Ця етнічна група є досить помітною за чисельністю, площею заселення та діяльністю. Ще з давніх часів українці-гуцули зберігають власні традиційні смаки у багатьох виробництвах, зокрема, у стилі житлового та господарського будівництва, у вишиванні та складових частинах одягу, виготовленні багатьох побутових виробів, рисунку на писанках, виготовленні керамічних виробів, різьбі по дереву, вишиванні рушників тощо. Прикладне мистецтво українців-гуцулів (прикраси та вироби з вовни, глини, дерева, кістки, металу, шкіри та інших матеріалів) є добре відомими майже в усіх кутках світу.

Розвиток сільського зеленого та етнографічного туризму варто розцінювати як стратегічний пріоритет подальшого соціально-економічного поступу Чернівецької області.

У статті сільський зелений та етнотуризм туризм розглянуто як «точки росту» гірських депресивних регіонів України. Визначено, що дані види туризму можуть стати одними із чинників підвищення регіонального потенціалу території з одночасним нарощуванням соціальної та економічної віддачі. Відпочинок на селі є одним з найперспективніших напрямів відродження та розвитку депресивних територій, а також підвищення економічного рівня регіону. Великі перспективи для розвитку рекреації та туризму має Буковина. Розвиток сільського зеленого та етнографічного туризму варто розцінювати як стратегічний пріоритет подальшого соціально-економічного поступу Чернівецької області.

Література

1. Олійник В. Д. Культура народів Причорномор'я [Текст] // Научний журнал. — 2012. — № 235. — С. 63–65.
2. Голубовська О. І. Сільський туризм як одна із складових відродження українського села [Текст] // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту, 2012. — Вип. III (47).
3. Бойко Є. О., Бойко О. С. Роль зеленого туризму в розвитку сільських територій [Текст] // Економіка. Управління. Інновації. — 2010. — №1 (3).

4. Дишлюк Н. І. Сільський зелений туризм як альтернатива розвитку сільських територій [Текст] // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. — 2011. — Вип. 163. Ч. 1. — С. 60–66.
5. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти), 2-е вид. перероб. та доп: навч. посіб. [Текст] / О. О. Любіцева. — К.: Альтепрес, 2003. — 436 с.

Явкин В. Г., Варварюк Е. А.

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ
СЕЛЬСКОГО ЗЕЛЕННОГО И ЭТНОТУРИЗМА В ГОРНЫХ ДЕПРЕССИВНЫХ
РАЙОНАХ (НА ПРИМЕРЕ ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ)**

В статье указаны социально-экономические предпосылки развития сельского зеленого и этнотуризма в горных депрессивных районах. Рассмотрены перспективы развития данных видов туризма на примере Черновицкой области.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, этнотуризм, сельская местность, депрессивный район.

Javkin V., Varvariuk O.

**SOCIO-ECONOMIC BACKGROUND OF THE DEVELOPMENT OF RURAL
GREEN AND ETNOTOURISM IN MOUNTAINOUS DEPRESSED AREAS
(AS AN EXAMPLE — CHERNIVTSI REGION)**

The article highlights the socio-economic background of the development of rural green and etnotourism in mountainous depressed areas (as an example — Chernivtsi region). Considered the prospects of these types of tourism in Chernivtsi region.

Key words: rural green tourism, etnotourism, rural area, depressed area.

УДК338.484.6

Теребух А. А., Хім'як М. Ю.
ІЕПТ ім. В. Чорновола при НУ «Львівська Політехніка»

ЕТНОТУРИЗМ ЯК МАРКЕТИНГОВИЙ ТРЕНД

Тренд-маркетинг спрямований на вивчення актуальних напрямків у розвитку ринку, нових тенденцій, певних закономірностей. Відслідковування яких є важливим фактором для успішного бізнесу, туристичного в т. ч. Тренди останніх років в туризмі — екологічний-подієвий туризм та планування і реалізація подорожей своїми силами. Люди прагнуть пізнати світ через знайомство з новими культурами та традиціями, наблизитися до природи і не нашкодити їй і тут актуальним стає етнотуризм.

Ключові слова: тренд-маркетинг, етнотуризм, трендвотчинг, тенденції, маркетинг

На сьогоднішній день для прогнозування майбутньої діяльності будь-який суб'єкт господарювання повинен вміти правильно визначити стратегію, яка і буде гарантом перемоги в конкурентній боротьбі. Факти свідчать, що практично всі лідери на ринку своїм успіхом завдячують відповідності останнім трендам і тенденціям у своїй галузі, сфера туризму не виключення. Ринок туристичних послуг теж піддається впливу світових трендів. Одним з інноваційних інструментів, який допомагає вистежити нові закономірності, напрямки та ідеї, що незабаром «вибухнуть» на ринку, є «трендвотчинг».

Основоположниками напрямку «трендвотчингу» є Е. Роджерс та Ф. Басс. Також даний інструмент стратегічного напрямку розвитку в маркетингу у своїх працях розглядали вітчизняні та зарубіжні науковці і практики: Е. Голубков, Б. Зайдлін, Ю. Смірнов, О. Бутенко, Дж. Нейсбіт, Г. Тард, Б. Райан, Н. Гросс, Дж. Гатч, М. Хенні, Р. Еверс [2]. Проблема розвитку соціально-відповідального маркетингу присвячені праці Ф. Котлера, К. Келлера, С. Ілляшенка, А. Павленко, А. Войчака, А. Старостіної, В. Кардаша, О. Лабурцевої, Л. Балабанової, С. Гаркавенко, В. Божкової та ін. науковців.

Мета дослідження у сучасних умовах стає очевидним усвідомлення потреби у створенні в країні сучасного високоефективного і конкурентоспроможного туристичного комплексу, що забезпечує широкі можливості для задоволення потреб громадян у різноманітних туристичних послугах [3]. Для того щоб зрозуміти ключові потреби туристів в майбутньому та розробити пакет туристичних послуг, необхідно проаналізувати основні тенденції на світовому ринку туристичних послуг, виділити ключові, що будуть актуальними для українського ринку в майбутньому за допомогою трендвотчингу.

Проаналізувавши матеріали Всесвітнього туристичного форуму, а також зробивши висновки з реалій туристичного ринку та його маркетинг

гової складової, експерти виділили ключові тренди, які й визначають майбутнє туризму, в тому числі й туризму в Україні. Одним з них є факт зміщення пріоритету у структурі попиту туристів зі «стандартних» турів (наприклад, пляжного відпочинку) на користь екскурсій та спеціальних програм [1].

Крім цього в останні роки спостерігається тенденція до того, що туристичні поїздки стали менш тривалими, але більш частими. У західній літературі це явище одержало назву «подорожі з інтервалами». Організація таких подорожей виявилася надзвичайно вигідною справою, і туристичні фірми зі свого боку почали всіляко заохочувати споживчий попит на них. Зацікавленість компаній у розширенні нового сегмента туристичного ринку пояснюється тим, що витрати в розрахунку на один день перебування короткотермінових відвідувачів вищі, ніж звичайних туристів. Крім того, «подорожі з інтервалами» користуються попитом протягом усього року з деяким пожвавленням у квітні, вересні-жовтні та лютому, допомагаючи вирішити одну з найгостріших проблем туристичної галузі — згладити сезонну нерівномірність у роботі готелів і транспорту.

В Європі особливою популярністю користуються маршрути вихідних і святкових днів. Вони включають відвідування виставок, спектаклів, музеїв, галерей, а також магазинів, зокрема антикварних. З великим задоволенням люди проводять вікенди в національних парках чи беруть участь у фестивалях, карнавалах, різних дегустаціях. «Подорожі з інтервалами» визначатимуть характер туристичного попиту, мандрівники XXI ст. матимуть більше грошей, але їм бракуватиме вільного часу. Такі споживачі прагнутимуть одержати калейдоскоп вражень у короткий термін, що сприятиме розвитку тематичних парків, круїзів, клубного відпочинку, екскурсій і поїздок вихідного дня. Пасивне проведення вільного часу на пляжі, хоч і залишається найпоширенішою формою відпустки, все менше задовольняє потреби людей. На зміну формулі «трьох S» (море — сонце — пляж (sea—sun—sand)) поступово приходить формула «три V» (національні традиції — пейзажі — дозвілля (lore—landscape—leisure)), що якнайкраще відповідає психології сучасної людини. Бажаючи відірватися від повсякденної реальності, люди виявляють інтерес до особливостей побуту, культури чужого народу [4]. Крім цього, за останні роки у багатьох державах світу спостерігається тенденція у розвитку туризму, як системи, яка надає всі можливості для ознайомлення з історією, культурою, звичаями, духовними і релігійними цінностями даної країни і її народу.

Етнотуризм — вдале втілення нової концепції. Під поняттям «етнотуризм», ми розглядаємо подорож з метою ознайомлення і пізнання певного етнокультурного середовища з його самобутніми особливостями: традиціями, промислами, побутом, культурою. Загальноприйнятої дефініції поняття «етнічний туризм» наразі не розроблено. Деякі дослідники пов'язують етнічний туризм з відвідуванням родичів чи місць народження батьків, та вважають його лише міжнародним видом. Інші — мають на увазі поїздки з метою етнічного єднання, тобто викликані ностальгічною мотивацією

(наприклад, відвідування представниками діаспори своєї історичної батьківщини). У зарубіжній туристичній практиці та науковій літературі під етнічним туризмом найчастіше розуміють міжнародний вид туризму, метою якого є ознайомлення з «екзотичними» етносами, які у повній мірі зберегли традиційні, архаїчні риси матеріальної та духовної культури. Зазначені підходи до трактування етнічного туризму вбачаються занадто вузькими. Цікавість, бажання ознайомлення може викликати культура, історія, традиції будь-якого етносу, а не лише «екзотичного» чи того, з яким пов'язане власне походження. Щодо обов'язкового міжнародного статусу етнотуризму також існують заперечення. На нашій планеті існує велика кількість багатонаціональних країн, громадянам яких для ознайомлення з культурою іншого народу не потрібно перетинати кордон держави проживання. В рамках статті притримуватимемося визначення, даного к. г. н. Орловою М. Л.: «Етнічний туризм — це підвид пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу, що проживає зараз або проживав у минулому на відповідній території» [5]. Об'єктом етнографічного туризму є культурно-історичний об'єкт, що містить інформацію про етнічні прояви традиційно-побутової культури. Етнографічний об'єкт необхідно розглядати як систему ознак, що характеризують культуру етносу в поєднанні з його оригінальними і специфічними формами. До оригінальних форм належать явища і предмети традиційно-побутової культури, відповідні даному господарсько-культурному типу, що характеризують неповторні риси етносу (прикраси, орнаменти, обряди, фольклор і т. п.). Специфічні конкретні форми присутні при вираженні в культурі етносу явищ, пов'язаних з проявом ознак господарсько-культурного типу, природньо-географічної зони, етнокультурної області, з проникненням елементів сільської та міської культури, під впливом сучасних етнічних процесів.

За своєю мотивацією учасники етнічних турів вельми схожі з еко- та агротуристами. За оцінками експертів, саме екотуристи з низьким рівнем домагань до рівня комфорту складають провідний сегмент на ринку етнічного туризму. Демографічна тенденція, що буде актуальною для етнотризму і ностальгічного туризму в т. ч. — це розширення туристичного попиту людей похилого віку, що набуває стійкого характеру. Високі темпи зростання, що відрізняють цей сегмент ринку туризму, збережуться й у перспективі. З урахуванням цієї тенденції пропозиція етнотуру, зокрема ностальгічного, буде користуватися попитом, особливо серед тих українців похилого віку, що емігрували ще у дитинстві з терен України.

Країни Західної Європи давно і успішно розвивають етнотуризм. Він може стати одним із пріоритетних напрямів розвитку туризму і в Україні, оскільки інтерес до витоків української культури, її обрядів та звичаїв зростає як серед українців, так і серед іноземних громадян. Обряди та ритуали вже не вважаються пережитком. Вони стають важливою складовою ознайомлення туристів із культурою етносу. Етнотуризм —

джерело додаткового доходу для наповнення бюджету країни. Крім значної статті доходу, етнотуризм може стати одним з могутніх чинників посилення престижу і значення країни, її регіонів в очах всього співтовариства.

Література

1. Десять найбільш актуальних трендів світового туризму [Електронний ресурс] / Зелений туризм в Карпатах. — Режим доступу: <http://greentur.kosiv.info/news/73-10-najbilsh-aktualnyh-trendiv-svitovogo-turyzmu.html>
2. Іляшенкова Н. С., Росохата А. С. Трендотчинг як інструмент визначення стратегічних напрямків розвитку [Текст] // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — № 13 (1). — С. 29–35.
3. Оліфіренко О. М., Оліфіренко Ю. О., Еволюція концепцій маркетингу та перспективи їх подальшого розвитку в умовах економіки соціо-еколого-економічного зростання [Текст] // Вісник Запорізького національного університету. — 2010. — № 3. — С. 200–207.
4. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг [Текст]: підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. — К.: Знання, 2008. — 661 с.
5. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / М. Л. Орлова. — Одеса, 2009 — 22 с.

Теребух А. А., Химяк М. Ю.

ЕТНОТУРИЗМ КАК МАРКЕТИНГОВЫЙ ТРЕНД

Тренд-маркетинг направлен на изучение актуальных направлений в развитии рынка, новых тенденций, определенных закономерностей. Отслеживание которых является важным фактором для успешного бизнеса, туристического в т.ч. Тренды последних лет в туризме — экологический-событийный туризм, планирование и реализация путешествий своими силами. Люди стремятся познать мир через знакомство с новыми культурами и традициями, приблизиться к природе и не навредить ей и здесь актуальным становится этнотуризм.

Ключевые слова: тренд-маркетинг, этнотуризм, трендотчинг, тенденции, маркетинг.

Terebuh A., Himjak M.

ETNOTOURISM AS MARKETING TREND

The trendmarketing aimed at studying current trends in market development, emerging trends, certain laws. Track which is an important factor for a successful business, including tourism. Trends in recent years in tourism are ecotourism, planning and realization of trips on their own. People tend to explore the world through meeting new cultures and traditions closer to nature and not to harm her and then becomes an etnotourism.

Key words: trend marketing, etnotourism, trendwatching, trends, marketing.

УДК 281.95:271 (477.83)

Стецик Ю. О.

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка

ЗНАЧЕННЯ ВАСИЛІАНСЬКИХ МОНАСТИРІВ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНО- РЕЛІГІЙНОЇ КУЛЬТУРИ БОЙКІВЩИНИ (XVII–XVIII СТ.)

На підставі джерельного матеріалу встановлено, що при деяких монастирях єпархії діяли різні культурно-освітні осередки: скрипторії, друкарня, школи та ченці-малярі. У статті наведено перелік найбільш відомих культурних пам'яток та реконструйовано репертуар рукописних і друкованих книг монастирських бібліотек.

Ключові слова: храм, монастир, пам'ятка, василіяни.

Перемишльська єпархія, впродовж XVII ст., незважаючи на тривалу міжконфесійну боротьбу, а у XVIII ст., зазнавши певних реорганізаційних перетворень у зв'язку із прийняттям унії, не залишалася осторонь культурно-освітніх процесів, характерних для всієї Речі Посполитої. Тому, ставимо собі за мету простежити внесок ЧСВВ у розвиток духовної культури того часу.

Порушувана нами тематика розглядалася фрагментарно різними дослідниками. Зокрема, в центрі їх зацікавлення перебували окремо взяті, загальні проблеми, без спеціальних акцентів на терени Перемишльської єпархії чи ЧСВВ: історія рукописної книги (Запаско Я., Боянівська М., Фрис В.), книгодрукування (Ісаєвич Я., Крив'як Б., Żurawińska Z., Jaroszewicz-Pieresławsew Z.), малярство (Голубець М., Вуйчик В., Александрович В.), спів (Ясиновський Ю.), історії церкви та шкільництва (Мицько І., Bieńkowski L.). Тому, ставимо перед собою завдання синтезувати окремі проблеми, з акцентувавши певну увагу над діяльністю Чину Святого Василя Великого (надалі ЧСВВ) на теренах окремо взятої Перемишльської єпархії.

Основним джерелом для вивчення даної проблематики слугують рукописні та друковані пам'ятки (XVII–XVIII ст.), які набули поширення на теренах Перемишльської єпархії, зокрема були створені, або ж використовувалися у монастирському середовищі. Значні доповнення до цих пам'яток складає актовий матеріал. Передусім, це досить багатющий джерельний матеріал монастирських візитацій (другої половини XVIII ст.), до складу яких увійшли інвентарні описи монастирських бібліотек та церковних ікон. Певні доповнення подають і наративні джерела: хроніки Добромильського, Лаврівського, Щеплотського, Лішнянського, Летнянського та Дережицького монастирів. Своєрідне змістове навантаження містять рукописні та друковані кодикологічні збірки описів стародруків василіанських друкарень та наукових праць отців-василіан. Про розвиток

шкільництва подають досить фрагментарні відомості різноманітні звіти та навчальні трактати (конспекти викладів). Отже, джерельна база дослідження представлена різноманітним матеріалом, який, однак, дозволяє оглянути порушені нами проблеми у досить загальних рисах.

При василіанських монастирях на теренах Перемишльської єпархії протягом XVII–XVIII ст. діяли різні культурно-освітні осередки: скрипторії, друкарня, школи та ченці-малярі. Розглянемо кожен із цих осередків, з акцентувавши увагу на створених ними культурних пам'ятках, частина з яких дійшла до наших днів не тільки в документальних описах, але й в оригіналі. Монастирське книгописання було й надалі досить поширеним явищем у XVII–XVIII ст., адже друкарство в той час тільки набувало розвитку. Рукописна ж традиція поступово занепадала аж до повного зникнення в кінці XVIII ст. [5, с. 107].

Серед відомої джерельної інформації XVI–XVIII ст. знаходимо відомості про існування монастирських скрипторіїв у Спасі, Лаврові та Добромилі. Певні вказівки про існування рукописної майстерні в Спасі відносяться до 1518 р., вони містяться у вихідних даних «Прологу», який був написаний у Преображенському монастирі та подарований перемишльським владикою Антонієм до Унівського монастиря [12, с. 160].

Що ж до функціонування скрипторію у Лаврівському монастирі, то у другій половині 60-их рр. XVI ст. тут працював білоруський діяч Андрій (Кузьма) Єрем'євич. Збереглися відомості про переписані ним у Лаврівському монастирі в 1565 р. Мінеї на квітень і травень [12, с. 161].

У Лаврівській монастирській книгозбірні зберігалося надзвичайне за рівнем художнього оформлення рукописне Євангеліє, яке спершу в 1528 р. було подароване Перемишльському катедральному храму Св. Йоана Хрестителя [9, с. 180].

Деякі рукописні пам'ятки зберігалися у Добромильській монастирській книгозбірні: Йоана Златоуста «Бесіди на Євангеліє Матвія»; «Мінея», яку скопіював Ігнатко, попович із Нижанкович (кінець XVI–початок XVII ст.); «Канон навечір'я» (кінець XVI ст.); «Устав» (1618 р.); «Збірник» (початок XVII ст.); Йоана Касіяна Пустинножителя «О уставах монастирських» (XVII ст.); «Святкова Мінея» переписана добромиським ченцем Іларіоном (Будковським) (перша половина XVIII ст.); одна з частин «Акафістів» скопійована ієромонахом Спиридоном (XVIII ст.) [12, с. 165]. Частина цих рукописів ймовірно була переписана у скрипторії Добромильського монастиря.

Джерела зберегли відомості про монахів-послушників та клір (ієромонахів, ієродияконів, уставників) які переписували книги [13, с. 87]. Характерно, що нерідко ченці переписували книги з власної ініціативи. Проте, частіше працею монахів керували клірики та ієрархи, які фігурували як «духовні цензори», обираючи з декількох існуючих редакцій той список, що вважався найавторитетнішим з огляду канонічності. У такому разі ченці часто вказували, що виконують чиясь розпорядження. Ченці переписували

книжки головним чином для монастирських бібліотек, деякі — для особистого читання. Тобто, монахи-переписувачі орієнтувалися на досить обмежене читацьке коло — монастирську братію. Разом із тим, оскільки в чернечому середовищі виготовлення пам'яток відбувалося організовано і систематично, саме монахи-переписувачі забезпечили тяглість розвитку книжної культури протягом століть [1, с. 4].

Окрім рукописних кодексів, у монастирських бібліотеках знаходимо також кириличні, латинські та польські стародруки різних місць видання. Існує свідчення про існування василіанської друкарні в Заплатинських Угерцях (сучасне с. Нагірне, біля Самбора). Тут протягом досить короткого часу (1618–1622 рр.) діяла мандрівна друкарня ієромонаха Павла Домжива Лютковича-Телиці, який видав такі відомі друки: «Собраніє вкратці словес» (1618 р.); «Часослов з коротким літописцем в кінці книги» (1619 р.); «Апостол і Євангеліє» на неділю та свята церковного року (1620 р.) [6, с. 201].

Видавнича діяльність Чину не обмежувалася написанням перекладів, пропагуванням і друкуванням тільки духовних релігійних творів. Окрім цього, вони видавали книги, необхідні в практичній душпастирській праці, займалися літературною діяльністю. У XVII–XVIII ст. авторами праць з історії Церкви, Чину та з релігійних і богословських питань були василіанські письменники й науковці, як Ігнатій Кульчицький, Корнилій Срочинський, Максиміліан Рилло, Ігнатій Стебельський та інші [8, с. 34].

Письменницько-видавнича праця була одним із напрямків культурно-освітньої діяльності василіанського Чину на теренах Перемишльської єпархії впродовж XVIII ст. Однак, не маючи власних друкарень у єпархії, отці-василіани видавали свої праці в досить відомих друкарнях польської провінції ЧСВВ — Почаєві та Уневі.

Монастирські бібліотеки склалися із богослужбової, аскетичної, богословської, історичної та навчальної літератури. До богослужбових книг, які, переважно, знаходилися одразу ж у монастирській церкві, належали Біблія, Євангелії, Служебники, Тріоді (квітна та постна), Апостол, Октоїх, Мінея, Псалтир, Часослов, Требник, Трефолой, Акафісти, Молитовники, Ірмологіони, Пом'яники.

При василіанських обителях діяли як чернечі студії та (рідше) громадські школи, тому в монастирських книгозбірнях знаходилась значна кількість навчальної літератури, яку в більшості випадків складали рукописні підручники з риторики, філософії, теології та філософсько-теологічні наукові трактати [15, с. 30].

Окремо варто звернути увагу на василіанське громадське шкільництво, яке в порівнянні з внутрішніми чернечими студіями було малопомітним явищем на теренах Перемишльської єпархії до 1772 р. Адже в джерельних матеріалах віднаходимо лише спорадичні згадки про цей напрям освітньої діяльності василіанського чернецтва.

У Перемишльській єпархії, де (до 1772 р.) не було публічних василіанських шкіл та семінарій, науку здобували, за свідченнями нунція

Гарамппі, практично у всіх існуючих на той час у єпархії та поблизу неї монастирських публічних школах — як єзуїтських у Перемишлі, Ярославі, Сяноці та Львові, так і піарських — Жешуві, Подолинці та місіонарських — Самборі [17, с. 2].

Проблему створення семінарії намагалися розв'язати різними шляхами. Так, ще в останньому десятилітті XVII ст. перемишльський владика Інокентій Винницький почав клопотатися в Римі про заснування єпархіальної семінарії, найперше в Ярославі, а потім у Перемишлі. Ці старання продовжив його наступник та брат Юрій Винницький (1700–1713 рр.), який 1712 р., записав для цього 40 000 зл. та будинок у Перемишлі при катедрі, де мали навчатися клірики під керівництвом василіанських професорів. Проте нунцій та Конгрегація Пропаганди віри були проти цієї фундації в Перемишлі, висунувши інший проект. Передбачалось об'єднання перемишльської семінарії з вірменською семінарією у Львові, яку від 1665 р. провадили театини (вона утримувалася з фундації Апостольської Столиці). Цей проект остаточно був реалізований в 1720 р. під час Замойського синоду. Для Перемишльської єпархії було виділено 6 місць із залученням фундацій владики Юрія Винницького. Згодом, у 1727 р. додаткова (сьома) стипендія була надана владикою Ієронімом Устрицьким.

Отже, львівська папська семінарія (русько-вірменська) стала немовби міжєпархіальною семінарією для 3 єпархій, які недавно приступили до унії: перемишльської, львівської та луцької [18, с. 973].

Досить фрагментарні відомості віднаходимо про діяльність початкових парафіяльних шкіл при монастирях. Зокрема, в рукописних пам'ятках трапляються записи про те, що у 1601 р. при Спаському монастирі діяла школа, в якій бакаляром був Дмитро із Нижанкович (той самий, що переписав «Устав Великий») [12, с. 159]. Для підняття освітнього рівня простолюду в постановах провінційної управи ЧСВВ зазначалося про ведення катехизації монастирської челяді, особливо дітей, по селах і фільварках, підвладних обителям [11, с. 58].

Були це, загалом, невеликі школи, які нараховували від 2 до 10 учнів. Їхня програма була досить скромною, найчастіше це наука читання та писання польською і церковнослов'янською, катехизм, церковний спів, часом — початки арифметики та латини. Найчастіше учні цих шкіл рекрутувалися з дітей убогої шляхти, які залишалися на утримання монастиря, отримуючи їжу та одяг, а взамін виконуючи обов'язки прислуги при монастирській церкві [18, с. 1024].

Про функціонування середньої ланки василіанського шкільництва (колегій) на теренах Перемишльської єпархії до 1772 р. не маємо жодних відомостей. Лише після 1772 р. у часі діяльності Комісії едукації народової було засновано василіанські гімназії в Дрогобичі та Лаврові, які згодом перетворено на Центральні Окружні Головні Школи [18, с. 1018].

Василіанські монастирі зробили певний внесок у розвиток сакрального мистецтва Перемишльської єпархії. Зокрема, у Спаській обителі працювали

митці, яким приписують створення шедеврів українського живопису XIII–XVI ст. Багато творів, які умовно приписуються перемишльській школі, деякі дослідники вважають, що вони створені у Спаському монастирі. Зокрема, це ікона «Преображення» з Бусовиськ, датована XIV ст., яка служила престольною іконою для новозбудованої Спасопреображенської церкви. На думку В. Вуйцика, правомірно було б датувати її кінцем XIII ст. Доказом того, що протягом XIII–XVIII ст. у монастирі були свої митці або навіть своя іконописна майстерня, служить підпис на іконі «Тайна Вечеря» 1700 р. із іконостасу с. Вишки, Великоберезнянського району на Закарпатті. Названий у підписі маляр Микола Сприн іменує себе «маляром Святоспаським». Хоч цей приклад стосується досить пізнього часу, а сама належність художника до Спаського монастиря вказує на більш ранню традицію існування в ньому якщо не спеціальної майстерні, то, принаймні, окремих майстрів [3, с. 54].

З Лаврівським монастирем пов'язана найдавніша ікона Галичини, зокрема фрагмент твору із зображенням святих кінця XII–XIII ст., написаний, правдоподібно, галичанином. Саме в цій обителі, на думку І. Мицька, у другій половині XV ст. були створені також невідомим майстром іконостаси для церков у селах Яворі та Ільнику, які містять найдавніші українські зображення св. Онуфрія. Також дослідник вдається до припущення, що впродовж XVII–XVIII ст. у Лаврові працювали художники, які майже для всієї Галичини малювали ікони св. Онуфрія із зображеннями місцевого монастиря. У наш час хрестоматійними стали такі монастирські ікони як «Преображення» кінця XIII ст. зі Спаса, «Нерукотворний Спас» першої половини XV ст. з Терла, «Поклін волхвів» середини XVI ст. з Бусовиськ [12, с. 178].

Зі східними монастирями Перемишльської єпархії XVI ст. пов'язане і певне відродження західноукраїнського фрескового мистецтва. Адже перемишльський владика Арсеній (Терлецький, +1549 р.), незадовго перед своєю смертю ініціював і фундував виготовлення фресок до храму Святоспаського монастиря. Хоча вони не дійшли до наших днів, проте збереглися значні фрагменти фрескового розпису Лаврівського храму цього ж періоду. Мистецтвознавчий аналіз дає дослідникам змогу твердити про їх виконання іконописцями, які на той час працювали в Перемишльській єпархії [12, с. 179].

Прийнято вважати, що терени Перемишльської єпархії були в сфері впливу іконописних осередків, розташованих в Перемишлі, а згодом, із кінця XVI ст. — самбірських та дрогобицьких майстрів. Як згадано, деякі митці діяли і при Лаврівському та Спаському монастирях.

До нашого часу збереглися досить фрагментарні відомості про василіан-малярів, мистецька діяльність яких була пов'язана з чернечими осередками Перемишльської єпархії XVIII ст.: о. Гнат Беньковський (поет, маляр та вікарій Лішнянського монастиря перед 1775 р.). Також родом із Підгір'я був о. Іван Боднарєвський (ЧСВВ), який написав та прикрасив заставками «Книгу Богодухновенную» для Крехівського монастиря. Вже як

професійний маляр, о. Яким Борисевич вступив до Крехівського монастиря, звідки був відісланий до Добромиля, а звідти до Лаврова для виконання малярських робіт. Також у 1760–х рр. малярські роботи в Добромилі виконував о. Сава Калинович, а в 1731 р. монах Лукашевич-Святоспаський малював ікони для Лаврівського монастиря. Типовою для того часу може бути біографія отця-маляра Самсона Скрипецького, який народився 15.01.1723 р. в Хирові. Вступив уже як маляр до Добромильського монастиря у 1750 р., де незабаром, у 1752 р. прийняв постриг. Упродовж 1751–1755 рр. вів малярські роботи в Добромилі, а згодом у Черніляві, Львові, а у 1767 р. відісланий до Віцина, де малював образи для новозбудованої церкви [4, с. 447].

Василіанські монастирі були значними осередками плекання церковного співу. На теренах єпархії виявлено низку рукописних нотолінійних Ірмолоїв XVII–XVIII ст. І хоча у більшості випадків втрачені вихідні дані, однак можна припускати, що частину із них копійовано в Лаврівському та Спаському монастирях. Тобто, тут знаходилися основні осередки традиційного церковного співу. Адже, віддавна, починаючи з 1576 та 1595 рр., у документах Спаського монастиря фіксуються керівники церковного хору. Про це свідчить і сам факт копіювання в обох обителях у 50–70-х рр. XVII ст. Ірмолоїв вихідцями із Перемишльщини Климентієм (Канчужьким) та Йосифом (Крайницьким) [16, с. 155].

До нашого часу збереглося ряд монастирських нотолінійних Ірмолоїв (XVII–XVIII ст.), які походять із теренів Перемишльської єпархії: троє із Лаврова (1673, 1677, кінець XVII ст.), по два із Спаса (1657, 1663 рр.), Білини Великої (кінець XVII ст.), Перемишля (кін. XVII– поч. XVIII ст.) та по одному із Щеплот (кін. XVII ст.) і Терла (середина XVIII ст.) [16, с. 510].

Більшість великих за обсягом списків Ірмолоїв-монастирського походження. Це підтверджує думку, що гимнографічне мистецтво традиційно широко культивувалося в монастирях як головних осередках церковно-музичного мистецтва епохи середньовіччя.

Наявність прискореного письма зумовлена тим, що Ірмолої писалися часто з навчально-педагогічною метою, адже, їх авторами були переважно молоді співаки та дякони. Ці книги служили для практичного навчання нотної грамоти і церковного співу, а сам процес написання був однією із форм навчання. Про це також свідчать і покрайні записи, для яких характерним є різноманітні повчальні приказки, приписки учнів тощо [16, с. 70].

Як стверджує Ясиновський Ю., що про створення Ірмолоїв у монастирському середовищі згадують 44 рукописи (38,2 %), але власне монахами чи духовними особами названо лише 33 імена (29,7 %). Шість осіб назвали себе співцями, не згадуючи монашого стану, очевидно, вони були вільнонайманими служками. Переписувачі-монахи називали себе по-різному, але найчастіше послушниками та ієромонахами. Окремі із них додатково повідомляли про себе: уставник-ієродиякон, що вказувало на їх провідну роль у монастирському церковному хорі. Деякі з них пізніше обіймали високі

монастирські посади. Іноді анонімні монахи лишень вказували, що рукописи створені монастирськими слугами та служителями, або ж недостойним і многогрішним ченцем, або ж шифрували свої імена [16, с. 72].

Іноді Ірмолої створювалися на замовлення. При цьому замовники керувалися здебільшого практичними міркуваннями — замовляли нотні рукописи для навчання своїх дітей або ж для пожертви до місцевої церкви чи монастиря. Ірмолої створювалися на замовлення високих церковних ієрархів — єпископів, архимандритів та ігуменів, а також священиків і монахів. Замовляли їх також церковні братства [16, с. 75].

Василіанські монастирі Перемишльської єпархії впродовж XVII–XVIII ст. певною мірою спричинилися до розвитку духовної культури Підгір'я. Зокрема, при монастирях у той час діяли різні культурно-освітні осередки: скрипторії (оскільки не вдалося створити місцевої постійно діючої василіанської друкарні), малярі як чернечого так і світського походження. На жаль, меншою мірою до 1772 р. виявили себе василіанські громадські школи, адже більшість своїх зусиль в питаннях шкільництва отці-василіани зосередили передусім на піднесенні освітнього рівня власного чернецтва шляхом заснування різноманітних внутрішніх чернечих студій з риторики, філософії та теології. Із піднесенням освіти набувала розвитку письменницька та наукова праця отців-василіан, яка охопила різні галузі тогочасних знань: філософію, богослов'я, природознавство, музику, історію та право. Вагомий внесок зроблено у розвиток сакрального мистецтва та музики. Саме в монастирях було створено ряд унікальних пам'яток, зокрема ікони св. Онуфрія та нотолінійні Ірмолої, які частково збереглися до наших днів.

Література

1. Боянівська М. Переписувачі книжок як культурні діячі України XV– перша половина XVII ст. [Текст]. — Львів, 1994. — 43 с.
2. Ваврик М. (ЧСВВ) Лаврівська хроніка (1771–1882 рр.) [Текст] // Записки ЧСВВ. — Серія II. — Секція II. — Т. II (VIII). — Рим, 1954. — С. 65. — 94, 410–418.
3. Вуйчик В. Храм XIII ст. Спаського монастиря біля Старого Самбора [Текст] // Лавра. — № 1. — 1999. — С. 53–55.
4. Голубець М. Малярі-василіани на тлі західноукраїнського церковного малярства XVIII ст. [Текст] // Записки ЧСВВ. — Т. 3. — Вип. 3–4. — Львів, 1930. — С. 447–450.
5. Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга. — Львів, 1995. — 480 с.
6. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми [Текст]. — Львів, 2002. — 520 с.
7. Краєзнавчий музей «Дрогобиччина». — Спр. 4929. — Ч. 1. — Арк. 1–35; — Ч. 2. — Арк. 1–121.
8. Крив'як Б. Видавничо-просвітницька діяльність василіанського Чину в Україні [Текст] // Київська Церква. — № 4. — 1999. — С. 34.

9. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів (далі ЛНБ ВР). — 3(МВ). — Спр. 23. — Арк. 180.
10. ЛНБ ВР. — 3(МВ). — Спр. 109. — Арк. 1–44.
11. ЛНБ ВР. — 3(МВ). — Спр. 608. — Арк. 1–94.
12. Мицько І. Старосамбірщина. Історичні етюди // Старосамбірщина–II. — Львів, 2002. — С. 159–179.
13. Фрис В. Історія кириличної рукописної книги в Україні [Текст]. — Львів, 2003. — 188 с.
14. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі ЦДІАЛ). — Ф. 364. — Оп. 1. — Спр. 67. — Арк. 7.
15. ЦДІАЛ. — Ф. 684. — Оп. 1. — Спр. 2139. — Арк. 28–30.
16. Ясиновський Ю. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 ст. [Текст]. — Львів. — 1996. — 510 с.
17. Archiwum Państwowy w Przemyślu. — Archiwum Biskupstwa Grekokatolickiego. — Syg. 139. — S. 2.
18. Bieńkowski L. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce // Kościół w Polsce. — T. II. — wieki XVII–XVIII. — Kraków, 1970. — S. 781–1049.
19. Katalog druków cyrylickich XV–XVIII wieku w zbiorach biblioteki narodowej. Opracowały Zofia Żurawińska, Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew. — Warszawa, 2004. — 256 s.

Стецьук Ю. О.

**ЗНАЧЕНИЕ ВАСЫЛИЯНСКИХ МОНАСТЫРЕЙ ПЕРЕМЫШЛЬСКОЙ
ЕПАРХИИ ДЛЯ РОЗВИТТЯ НАЦІОНАЛЬНО-РЕЛІГІЙНОЇ
КУЛЬТУРИ БОЙКОВЩИНИ (XVII–XVIII ВВ.)**

На основании исходного материала установлено, что при некоторых монастырях епархии действовали различные культурно-образовательные центры: скриптории, типография, школы и монахи-художники. В статье приведен перечень наиболее известных культурных памятников и реконструировано репертуар рукописных и печатных книг монастырских библиотек.

Ключевые слова: храм, монастырь, памятка, василиане.

Stetsyk Yu.

**MEANING OF THE BASILIAN MONASTERIES IN THE PEREMYSHL
EPARCHY FOR THE DEVELOPMENT OF NATIONAL-RELIGIONS
CULTURE BOIKIVSHCHYNA (XVII–XVIII CENTURIES)**

It is set on the basis of the sources materiales, that different cultural and educational cells operated at some monasteries of diocese: skriptorii, printing-house, schools and monks-house-painters. In the article the list of the most known cultural sights is resulted and the repertoire of the handwritten and printing books of monasterial libraries is reconstructed.

Key words: church, monastery, monument, basilians.

УДК 379.85 (745;477)

Гуменюк Г. М., Дячок В. О.
Інституту туризму

Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

НАРОДНІ ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ ГУЦУЛЬЩИНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

У статті розглянуто народне ужиткове мистецтво Гуцульщини. Зокрема, висвітлено роль народних художніх промислів у туризмі, оскільки вони становлять значний інтерес для вітчизняного та зарубіжного туриста. Особлива увага приділяється охороні та збереженню народних художніх промислів та їх популяризації, як важливої складової розвитку туризму в регіоні.

Ключові слова: народні художні промисли, туризм, Гуцульщина.

Гуцульщина — найбагатша історично-етнографічна область України з унікальною культурою, фольклором, декоративним і прикладним мистецтвом, яке віддзеркалює душу, побут, пристрасті, традиції та цінності народу, що становить неабиякий інтерес для вітчизняного та зарубіжного туриста. В умовах прискореного науково-технічного прогресу, активних господарських змін навколишнього середовища і процесів урбанізації, збереження цінних автентичної культури Гуцульщини і народних ремесел цього краю, стає важливою умовою і запорукою їх збалансованого та ефективного соціально-економічного розвитку. Перспективність таких територій можлива завдяки розвитку різних видів туризму, зокрема етно- та екотуризму.

Використання центрів народних художніх промислів Гуцульщини у туристичній галузі сприятиме як покращенню рівня життя сільського населення, яке традиційно займається народними промислами, так і пропаганді і пізнанню народної творчості зацікавленими громадянами України та гостями нашої країни. Тому, вивчення особливостей народних художніх промислів Гуцульщини та відновлення традиційних для гірського населення домашнього ремесла та народного промислу є особливо актуальним в наш час, як для сучасної науки, так і для розвитку туризму в даному регіоні.

Гуцульщину досліджували тисячі, етнографів, вчених, учителів, мистецтвознавців. Серед них помітним вкладом відзначаються український етнограф С. Витвицький, який найдетальніше висвітлював історичне минуле гуцулів, їх заняття, побут і звичаї. Етнографічна діяльність В. Шухевича та його монографія «Гуцульщина» були високо оцінені сучасниками, він на конкретних прикладах показав класове розшарування на Гуцульщині у своїй П'ятитомній праці. Велика заслуга І. Франка, В. Гнатюка у розробленні наукової програми комплексного підходу до вивчення етнографічних явищ, що мали велике практичне значення для численних збирачів. Результати вивчення народного ткацтва, зокрема килимарства, одягу, висвітлені в

монографіях. Мистецтвознавець Д. Гоberman у популярному викладі описав всі галузі народних художніх промислів на Гуцульщині, зокрема: метальства, ткацтва, кераміки, вишивки, різьби по дереву та ін. В. Д. Гоberman, чех Ф. Ржегорж, австрієць Гаке, німець Р. Кайндль та багато інших.

Етно-культурний потенціал Гуцульщини відіграє важливу роль для туристичної привабливості регіону. Етно-туристичні ресурси — невід’ємна складова розвитку туристичної галузі регіону, зокрема Івано-Франківської області, тому розкриття цього аспекту є основною метою написання статті.

Найбільш сприятливі передумови для розвитку культурного туризму об’єктивно складаються на територіях, де існує можливість поєднати у повноцінному відпочинку пізнання історико-етнографічного та культурного потенціалу регіону. Саме освітньо-пізнавальний туризм є підґрунтям для розвитку осередків народних промислів як об’єктів туризму. Народне мистецтво Гуцульщини — явище унікальне і навіть феноменальне в геокультурному просторі України, оскільки тут живе і примножується автентична українська культура, закорінена в активну релігійність і високу національну свідомість гуцулів.

Гуцульщину, безперечно, можна назвати перлиною Прикарпаття, де найбільше збереглися самобутні традиції народного мистецтва. Мистецькі традиції гуцулів передаються з покоління в покоління. Сьогодні роботи гуцульських різьбярів, косівська кераміка, космацькі писанки, яворівські ліжники відомі на весь світ. Серед різноманітних видів народної творчості також поширене художнє ткацтво, вишивка, художня обробка металів, виробництво шкіряних предметів, виготовлення дитячих іграшок із сиру тощо.

Формування позитивного іміджу будь-якої країни залежить від того, у якій мірі держава використовує свою історико-культурну спадщину. Оригінальна самобутня культура гуцульських народних ремесел, яка формувалася протягом тисячоліть у залежності від способу життя і природно-кліматичних особливостей, сьогодні вже є символом етнічної історії. Хоча останніми роками діапазон сучасних промислів значно звузився, але ті їхні види, що збереглися до сьогодні, розвиваються як важливі складові декоративно-прикладного мистецтва.

Гуцульська народна культура найбільше відома в Україні й світі — художньою обробкою дерева, шкіри і металу, ткацтвом, вишивкою, писанкарством, музикою, танцями, коломийковим співом, мальовничим одягом. Народні художні промисли в Гуцульщині є невід’ємною складовою української культури вони увібрали в себе риси, притаманні даному етнографічному регіону країни. З покоління в покоління передавалися таємниці технічної та технологічної майстерності, вдосконалювалися прийоми обробки природних матеріалів. Створюючи предмети прикладного мистецтва, народні майстри використовували природні матеріали: дерево, глину, льон, коноплю, лозу і т. д. Вони дуже добре знали і відчували особливості і властивості матеріалу і прагнули в творах повністю відтво-

рити і показати їх. В пластиці й розписах вражає багатство форм рослинного і тваринного світу, а особливо — яскраві, вражаючі людські образи [1, 13].

В українському і світовому народному мистецтві чільне місце належить гуцульській різьбі, яка відзначається орнаментальною вишуканістю і віртуозним виконанням. Слава різьбярської школи гуцулів, про яку заговорив світ у другій половині XIX ст., завдячується майстрам з Яворова. Традиції Яворівської школи різьбярства мали величезний вплив на характер формування стилевих особливостей українського різьбярства взагалі. Місто Косів — один з найбільших на Україні осередків народного мистецтва. Прихильникам екскурсій варто відвідати Косівський музей народного побуту та мистецтва Гуцульщини, де є можливість побачити унікальні високохудожні твори, приватний музей-садибу гуцульського мистецтва роду Корнелюків. Самобутня косівська кераміка вирізняється світлим колоритом, яскравим розписом, витягнутими пропорціями. У 2000 р. на базі коледжу було відкрито Косівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва, де готують професійних художників — спеціалістів для цієї галузі. При інституті сформовано музей, в якому експонуються твори провідних, авторитетних майстрів народного мистецтва та художників декоративно-прикладного мистецтва Косівщини. По всьому краю діє багато приватних музеїв у будинках самих майстрів, що робить його дуже привабливим у плані туризму.

Особливою популярністю у туристів користується знаменитий Косівський базар, слава про який поширилась далеко за межами Гуцульщини. Це й не дивно, адже там представлено практично усі вироби декоративно-побутового мистецтва: керамічний посуд, килими, вишитий одяг, вироби із заліза, шкіри, хутра та багато інших красивих і корисних речей [3]. Село Верховина славить давньою технікою інкрустації різьбярних виробів рогом та металом. В осередку функціонує цікавий музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів, створений музикантом Р. Кумликом.

Село Космач відоме своїм чудовим національним одягом, вишитим яскравими кольорами: жовтим, червоним, оранжевим, коричневим, зеленим. Станом на 2010 р. у селі зареєстровано понад 300 майстрів вишивки, а також близько 500 майстрів писанкарства. Збереглися такі види народного мистецтва як бондарство, виготовлення музичних інструментів, виробів зі шкіри, ткацтво, кушнірство.

Коломия вважається центром Гуцульського етнографічного регіону, де найбільше збереглися самобутні традиції гуцульського народного мистецтва. Ознайомитися з народною культурою Івано-Франківщини допомагає велике зібрання творів гуцульських майстрів (понад 25 тис. експонатів), що знаходиться у Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. У місті функціонує найбільший у світі музей писанкового розпису — унікальна споруда, збудована у 2000 р., є архітектурною пам'яткою України. Тут представлено великодісні писанки з

усіх регіонів Прикарпаття, колекції з інших областей України, а також роботи писанкарських шкіл із багатьох країн світу. Вироби гуцульських умільців експонуються у музеях майже всіх європейських столиць, а також за океанських країн, де вони гідно репрезентують українське народне мистецтво. Мало хто з туристів зможе втриматися, щоб не купити щось для себе або у подарунок друзям. Адже карпатські сувеніри не тільки красиві, але й покращують інтер'єр та мікроклімат у міських квартирах.

У всьому світі захоплюються красою гуцульського ужиткового мистецтва. Всюди розпізнають гуцула-українця за вишиванкою, бо вона характерна лише для України, як і зустріч гостей хлібом-сіллю на вишитому рушнику. Твори гуцульського різьбярства, ткацтва, мосяжництва, кераміки та вишивки стали найвишуканішими подарунковими сувенірами, здатними прикрасити і звеселити святковий інтер'єр. А гуцульська писанка дивує кожного композиційним багатством орнаментів та колористикою. Тому удостоєна спеціалізованого музею у м. Коломиї. Важливу роль у розвитку мистецтва відіграє Косівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Тут можна побачити, як роблять перші кроки майбутні майстри-художники, різьбярі, кераміки, вишивальниці і т. д.

Організація масових туристичних свят та фестивалів є надійним способом привабити до туристичних центрів тисячі туристів, що в свою чергу дає великий позитивний економічний ефект туристичній галузі цього краю. Народні умільці, які демонструють і продають свої вироби, на таких заходах зустрічаються на з величезною кількістю потенційних споживачів, що сприяє їхньому розвитку і рекламі. На Івано-Франківщині в різних районах щорічно проводиться багато таких мистецьких заходів.

Зокрема, на фестивалі «Прикарпатський вернісаж» в Івано-Франківську, умільці з усієї України демонструють вишивку, писанки, ліжники, ткані речі, взірці гончарства, ковальства, вироби з лози та інші ужиткові речі ручного виконання. Цікавий фестиваль і тим, що на ньому можна не лише особисто поспілкуватися з майстрами народних промислів, а й побачити сам процес їх творчості. Проводяться також майстер-класи, працюють виставки-продаж. Акція проходить на тлі концертних виступів самодіяльних та фольклорних колективів. Ще одним прикладом використання народних ремесел Гуцульщини у сучасному туристичному бізнесі, є їх включення до комплексних туристичних турів та програм. Так, наприклад, нещодавно найвідоміші музеї Верховинщини та Коломиї, де експонуються твори народних умільців, увійшли до захоплюючого туристичного маршруту Прикарпаттям який називається «Зелене кільце Карпат». Під час таких турів туристи мають змогу познайомитися з автентичною культурою Гуцульщини, особливостями побуту та традицій місцевого населення, з найкращими прикладами народного ремісництва, плюс великою атракцією є включення в програму турів так званих майстер-класів, коли туристи мають можливість детальніше познайомитися з певним ремеслом і власноруч долучитися до процесу виготовлення того чи іншого предмету

народного побуту, спробувавши свої сили в якості народного майстра (відвідини майстер-класів з кераміки, ліжникарства та гри на гуцульському народному інструменті — дримбі), пережити незабутню пригоду з власноручного добування та варіння солі, відчутти зв'язок з природою (прогулянка одним з найбільших у Європі резерватів тису ягідного, прогулянки до карпатських водоспадів).

На сучасному етапі ужиткова, прагматична цінність народних ремесел сприймається у ракурсі далекого історичного минулого, а накопичені естетичні цінності усвідомлюються як категорія суто музейна, неспроможна увійти в обіг сучасного життя. Натомість, як кожне повноцінне естетичне явище, вона позбавлена головних вад сучасної масової культури — уніфікації та заштампованості. Адже твори народного мистецтва в більшості своїй унікальні, бо за кожним витвором стоїть фігура майстра, митця [1]. Сьогодні функціональність тієї чи іншої речі, зробленої руками народного майстра, вже не є головною. Цінується, насамперед, її естетична якість, тобто твори народного мистецтва зі сфери матеріальної переходять усе більше у світ духовних цінностей, що виводить традиційне ужиткове мистецтво на якісно новий рівень — рівень мистецьких раритетів, що, у свою чергу, призвели до широкого їх колекціонування як приватними особами, так і музеями.

У цьому аспекті особливо продуктивною вбачається співпраця народних майстрів з українськими музеями. Вдалими прикладами пошуку нових форм співробітництва є вже налагоджений зв'язок регіональних осередків народних промислів із такими державними закладами. Народні майстри у даному випадку виступають постачальниками мистецької та сувенірної продукції до музеїв, створюючи нові форми дозвілля і послуг. Відповідно, музей може бути місцем продажу творів народних умільців, фондом для збереження найкращих мистецьких виробів, виставковим майданчиком, місцем для проведення лекцій, майстер-класів, що сприятиме активізації туризму [2]. Неабияку цікавість для туристів представляють твори народного мистецтва, що можна придбати як сувеніри.

У вітчизняних та іноземних туристів існує стійкий попит на автентичні вироби народних майстрів, а це, у свою чергу, потребує створення розгалуженої мережі спеціалізованих крамниць і салонів із продажу українського сувеніру. Адже сувенір — це своєрідний символ країни чи регіону, а також надійне джерело для поповнення місцевих і національних бюджетів [5, 2]. Основними виробниками сувенірів на сьогоднішній день є приватні особи, ремісники, які мають власну справу, наприклад, із лозоплетіння чи гончарства. Проблема полягає у тому, що суб'єкти народних промислів в основній масі є недержавними організаціями, які не можуть розраховувати на державну фінансову підтримку, але вони мають наявну потребу в підтримці з боку держави. У сучасних економіко-демографічних умовах саме етноресурси здатні реально допомогти малим

населеним пунктам України вижити, адже вони своєю етнокультурною специфікою притягують до себе вітчизняного та зарубіжного туриста [7, 28].

Та, як не прикро, без належної підтримки галузі нині прослідковується згасання творчої ініціативи народних майстрів, перериваються мистецькі династії. Поодинокі ентузіасти та профільна творча спілка не в змозі протистояти руйнівному потоку. Саме тому, охорона, відродження, збереження і розвиток народних художніх промислів стало одним із пріоритетних обов'язків молодой незалежної української держави [4, 11]. Функцію захисту народних традицій виконує, головним чином, держава, надаючи підтримку цій традиційній сфері культури шляхом цілеспрямованих дій щодо збереження та розвитку народних художніх промислів і має розглядатися як важлива складова державної культурної політики.

Так, інструментами стимулювання розвитку народної культури, а також і туризму у контексті формування загальнонаціональної ідентичності стали Закон України «Про народні художні промисли» від 21. 06. 2001 № 2547-III та Програма збереження, відродження та розвитку народних художніх промислів на 2007–2010 рр. Одак, на сьогодні існує чітка потреба створення відповідних програм розвитку на період до 2020 рр. У довгострокових програмах і стратегіях повинна приділятися належна увага розвитку культурного туризму як чинника сталого регіонального розвитку — через відродження пам'яток історії та культури, традиційної народної культури, а особливо народних промислів і ремесел [6].

Але втілення у життя вищезазначених програм видається дуже складним через недостатність фінансування і загальносвітовий кризовий стан. Відтак, із запланованих пунктів здебільшого реалізуються культурно-мистецькі акції за участю народних майстрів, у той час, коли системні заходи підтримки народних художніх промислів досі не впроваджено. Актуальним залишається питання рекламно-інформаційної складової роботи осередків народних промислів. Національна культурна спадщина пропагується несистемно і неефективно, що ускладнює її використання для розвитку культурного туризму. Для популяризації виробів народних художніх промислів необхідно створити державний реєстр майстрів народного мистецтва, карту з розміщенням осередків традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів, що дасть можливість краще ознайомитись рекреантам змайстрами регіону.

Сьогодні етнокультурний ландшафт Гуцульщини є унікальним не тільки в Україні, але й в світі. Тому, його збереження важливе не тільки для самих гуцулів, а й для всієї людської цивілізації. Збереження таких територій є альтернативою глобалізаційним змінам довкілля і прикладом стійкого природокористування. Разом з цим, культурний ландшафт має стати привабливим для розвитку рекреаційно-туристичної індустрії. Осередки народних художніх промислів акумулюють значний потенціал для розвитку культурного туризму, адже вони зберегли й донині свою стилістику, свій художньо-декоративний образ, свою колористику і своє формоутворення.

Соціально-економічні перетворення, докорінні зміни побуту, вдосконалення техніки та інструментарію дадуть широкі можливості для діяльності художніх промислів різних форм власності. Тоді інтенсивніше діятиме і туристична галузь, яка напряду залежить від наявності повноцінного ринку традиційних виробів. Отже, завдяки розвитку туристичної галузі Україна сьогодні має рідкісну можливість зберегти свої унікальні народні промисли як джерело неповторної краси та гордості за наш народ. Адже художня цінність унікальних речей, зроблених руками майстра, не стала меншою, а, навпаки, із часом вона зростає.

В основу планування розвитку туристичної галузі має бути покладена ідея природно-історико-етнографічної складової, яка базуватиметься на найбільш раціональному використанні територіальних поєднань природних умов, ресурсів, історичних та архітектурних пам'яток. Важливим є збереження та підтримка культурної спадщини, розвиток традиційних промислів та мережі продажу їх виробів для туристів. Так, своєрідність Українських Карпат, різноманітність місцевих природних ландшафтів, багатий тваринний і рослинний світ, унікальна скарбниця природних екосистем, і, як ніде в Україні, народні звичаї, традиційна побутова культура, народні ремесла (ткацтво, мосяжництво, бондарство, різьба, сукнарство, сирна пластика, декоративний розпис та ікона на склі, гончарство, гуцульські кахлі, писанкарство) в усі часи приваблювали і приваблюють нині до себе численних туристів не лише з України, а й багатьох зарубіжних країн світу. Безліч пам'яток історії, культури та архітектури у поєднанні з пам'ятками природи створили хорошу базу для організації багатьох видів туризму, закріпивши за Українськими Карпатами статус туристичного регіону міждержавного значення [7, 13].

Література

1. Бариш-Тищенко І. Народне мистецтво як частина української національної культури [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_10_30.php.
2. Бариш-Тищенко І. Основні тенденції сучасного традиційного народного і аматорського декоративно-ужиткового мистецтва [Електронний ресурс]. — Режим доступу до статті: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2003_17.php.
3. Бордун О. Ю. Стратегія використання центрів народних ремесел як об'єктів пізнавального та культурного туризму Карпатського регіону України [Текст] / О. Ю. Бордун // Економіка. Управління. Інновації. — 2011. — № 2 (6).
4. Вах І. До історії дослідження географії народних художніх промислів на Гуцульщині / І. Вах // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. — Випуск 2 (12). — С. 66–69.
5. Дубровик А. «Зроблено в Україні»: чому такий напис на наших сувенірах зустрічається все рідше / А. Дубровик // День. — 2009. — 27 жовтня. — С. 2.
6. Програма збереження, відродження та розвитку народних художніх промислів на 2007–2010 роки (від 23 травня 2007 р., № 768).

7. Симочко Г. В. Етнотуристичні ресурси як важлива складова розвитку туристичної галузі регіону / Г. В. Симочко // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи. — Вип. 3: Матеріали міжнародної наукової конференції «Туризм і розвиток регіону» (Івано-Франківськ—Яремче, 19–21 жовтня 2011 р.) / Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ: «Фоліант», 2011. — С. 33.

Гуменюк Г. М., Дячок В. О.

**НАРОДНЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРОМЫСЛЫ ГУЦУЛЬЩИНЫ
КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В РЕГИОНЕ**

В статье рассмотрено народное прикладное искусство Гуцульщины. В частности, освещена роль народных художественных промыслов, поскольку именно они представляют значительный интерес для отечественного и зарубежного туриста. Особое внимание уделяется сохранению, охране, а также популяризации народных промыслов, как неотъемлемой составляющей развития туризма в регионе.

Ключевые слова: народные художественные промыслы, туризм, Гуцульщина.

Gumenyuk G. M., Djachok V.

**FOLK HANDYCRRAFTS OF THE HUTSUL REGION AS AN IMPORTANT
FACTOR OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE REGION**

The folk arts of Hutsul region are considered. It emphasizes the role of traditional art crafts in the tourism industry, as far as it makes a great interest for domestic and foreign tourists. Special attention is paid to preservation, protection and popularization of folk art crafts, as an important branch of tourism development in Hutsul region.

Key words: folk crafts, tourism, Hutsul region.

УДК 379.85:94(44)

Смикова М. О., Нога В. І., Ващенко О. О.
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

СУВЕНІРНА ПРОДУКЦІЯ ЯК СКЛАДОВА БРЕНДІНГУ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ

У статті визначено поняття «бренд країни» та «брендінг території», виявлені складові бренду країни, проаналізовані візуальні відображення брендів низки туристичних країн світу. Розглянуто ряд заходів для поліпшення іміджу України та ефективності брендінгу на міжнародній арені.

Ключові слова: бренд країни, брендінг території, імідж країни, сувенірна продукція, туристична дестинація.

Розквіт ідеї брендінгу туристичної дестинації припав на другу половину двадцятого століття, і пов'язане це було з цілком природною причиною: появою на ринку великої кількості схожих туристичних продуктів. Як один із наслідків активного розвитку туризму, зросла кількість доступних для туристів дестинацій — країн, регіонів, міст та інших територій, які приваблюють туристів і є головними місцями локалізації туристичної діяльності, потоків туристів та їх витрат; місць максимальної концентрації визначних туристичних пам'яток, засобів розміщення, харчування, розваг, інших послуг та економічного, соціального і фізичного впливу туризму. Водночас слід констатувати, що при цьому знижується індивідуальність окремих місць відпочинку, зростає конкуренція між туристичними центрами. В такому середовищі з сильною конкуренцією необхідно було зробити ставку на заходах, що вирізняють туристичний продукт країни серед низки схожих країн, підкреслюють індивідуальність, роблять туристичний продукт бажаним та унікальним. Комплексом таких заходів становиться туристичний брендінг. Брендінг території — це процес по створенню, позиціонуванню та просуванню бренду на цільові ринки.

За думкою Василенко І. О. бренд країни — це її унікальний яскравий позитивний образ, що обумовлений оригінальними соціокультурними особливостями країни, які стали відомі широкому колу громадськості [1]. При цьому необхідно відмітити, що бренд країни — це її яскраво виражений імідж, ідентичний для всіх цільових груп та широко відомий суспільству.

Враховуючи вищенаведене, трансформаційним країнам та Україні, зокрема, необхідно виділяти та підкреслювати винятковість турпродукту на сучасному конкурентному ринку, використовувати новітні технології, щоб приваблювати вітчизняних та іноземних туристів, створювати конкурентоспроможний на міжнародному ринку туристичний продукт, в цьому визначається актуальність наукового дослідження.

Мета статті — проаналізувати і виділити основні складові грамотної брендової політики, вивчити її вплив на туристичну індустрію; проаналізувати і порівняти з іншими країнами стан сучасного українського туристичного бренду, а також проаналізувати роль сувенірної продукції в створенні бренду України.

Вивченням впливу ролі сувенірної продукції у формуванні брендінгу DESTINATION, виділенням даної продукції як складової всієї галузі туризму, займалися як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці, серед яких особливий внесок у вивченні даного питання мали: Ф. Котлер, І. Рейн, К. Бджола, Т. Кромвел; російські — В. Тарнавський, В. Музикант, Р. Базаров, Д. Замятін, В. Ляпоров, українські — О. Андрійчук, В. Мірошніченко, А. Теплухін, Л. Шульгіна тощо.

Туризм є досить специфічною галуззю економіки. Особливість цієї сфери в тому, що в створенні туристичного продукту беруть участь не тільки туристичні фірми, а й підприємства, які пов'язані з туризмом досить опосередковано. Туризм великою мірою впливає на транспорт і комунікації, будівництво і виробництво товарів народного споживання, готельний бізнес і ресторанну справу. Тому, важливим є створення конкурентоспроможної туристичної галуззі, яка синергетичним ефектом вплине на інші суміжні сфери діяльності. Позиціонування держави на світовій арені, створення бренду держави та вміння управління ним, або так званий брендінг країни в сьогоденних реаліях набуває все більшої ваги. Мистецтво творення позитивного іміджу країни завдяки підкресленню її переваг, розкриттю різних аспектів ідентичності, а також креативній, продуманій роботі, що спрямована на нівелювання негативних асоціацій, об'єктивних чи суб'єктивних, на їх перепрограмування, є відносно новим інструментарієм в арсеналі засобів реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави [2].

Якщо розглядати в цілому бренд країни як інструмент просування на міжнародні та національні ринки, потрібно відмітити його багатогранність з позиції цільової аудиторії, на яку він направлений (рис. 1). Тільки беручи до уваги всі аспекти та складові брендінгу можна вибудувати грамотну брендінгову політику держави.

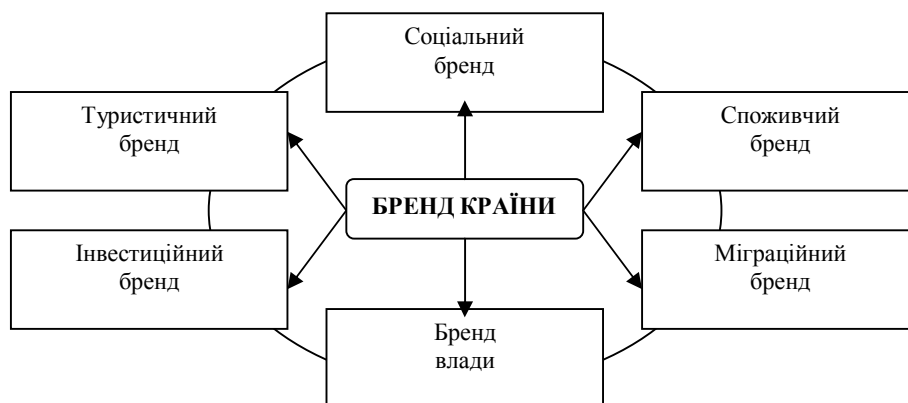

Рис. 1. Складові бренду країни [3]

Отже, при створенні та просуванні туристичного бренду країни потрібно одночасно займатися й іншими складовими брендингу для ефективного досягнення поставленої мети.

Брендінгова концепція туристичної території являє собою творчу ідею, побудовану на символізації основних цінностей і ресурсів території, втіленої в смисловому, графічному, звуковому, анімаційному виразах [3]. Результатом успішного брендингу стає певний образ держави, що включає і її минуле, і сучасне, і бачення народом свого майбутнього; це її дух, який впливає на асоціативному, майже підсвідомому рівні, але за яким стоїть титанічна цілеспрямована робота держави. Вдалий брендінг країни — могутній засіб впливу на світову громадську думку. В умовах, коли імідж держави в колективних очах світу може означати як нескінченний потік інвестицій та туристів, так і майже повне забуття та відкидання на маргінес цивілізації, цілеспрямована робота з іміджем держави набуває значення стратегічного пріоритету [4].

Але, на жаль, в Україні на сьогоднішній день немає єдиної грамотної брендово-маркетингової політики. Була створена брендінгова концепція держави, базою якої став спортивний захід міжнародного масштабу — Євро 2012, сформовані бренди приймаючих міст, намітилася активність в створенні бренду інших міст України. Але цього недостатньо, оскільки Україна має потребу в єдиному національному бренді, щоб конкурувати з іншими туристсько-державними брендами на світовій арені. Успішні бренди окремих міст — це основа брендінгової політики просування держави, але мова йдеться про об'єднуючий бренд країни, як загальний напрям руху та інструмент ідентифікації на міжнародних ринках.

Щоб конкурувати з іншими державами, потрібно проаналізувати їх досвід у брендінговій політиці та на основі отриманої інформації впровадити особисту. Стратегія позиціонування держави у світі вже застосована на практиці багатьма країнами і регіонами (як розвинутих, так і тих, що розвиваються у туристичному русі). У таблиці 1 наведені візуальні відображення туристичних брендів деяких країн, які складаються з логотипу та слогану.

Таблиця 1.
Туристичні бренди країн [3]

Назва країни	Символіка	Слоган
Таїланд		«Дивовижний Таїланд»
В'єтнам		«В'єтнам — різноманітна країна Сходу»
Туреччина		«Туреччина — будинок толерантності»
Коста-Ріка		«Коста-Ріка. Жодного штучного компонента»

Використання наведених логотипів різноманітне, але, перш за все, для збільшення рівня впізнаності серед широкої кількості потенційних споживачів візуальна складова бренду знаходить себе в сувенірній продукції. Ситуація з іміджем країни та сувенірним виробництвом, яка склалася в Україні до проведення ЄВРО 2012, була не втішною. Асоціації, які склалися про Україну часто були поверховими, епізодичними та ситуативними, що знаходило своє відображення в сувенірній продукції (рис. 2).

Рис. 2. Асоціації іноземців з Україною станом до 2012 року [5]

З проведенням чемпіонату ЄВРО 2012 Україну перестали ототожнювати з Радянським Союзом, виробництво сувенірів набуло більшої різноманітності, з'явилися нові позитивні асоціації та нові проблеми. Більшість сувенірної продукції, яка випускалася задля ЄВРО 2012, перестала бути актуальною після закінчення чемпіонату і на сьогоднішній день не є ідентифікатором України в цілому. Розглянемо ряд заходів, що знайшли би своє відображення в сувенірній продукції України та поліпшили її бренд-становище на міжнародній арені.

Відомо, що одними із символів для брендингової стратегії України на ЄВРО 2012 було запропоновано персонажі-символи Спритка і Гарнюті. Персонажі виконані в популярному стилі «аніме», орієнтованому як на дитячу, так і на дорослу аудиторію [5]. Персонажі можна представити в різних образах, які направлені на різні цільові аудиторії. У діловому костюмі вони будуть метафорою поліпшення розвитку бізнес-середовища в Україні, покращення інвестиційного клімату і поглиблення інтеграції України в глобальну економіку; у різній спортивній формі вони можуть, наприклад, анонсувати масштабні спортивні події в Україні; у лижному костюмі персонаж асоціюватиметься з розвитком українського туризму в різних напрямках; в пілотці — відсилатиме до сильних позицій України у літакобудуванні тощо. В залежності від цілей прибуття туристів до України, можна придбати сувенір на згадку про подорож.

Також, в наш час існує велика кількість DVD-дисків про Україну, на жаль, не завжди якісних та ліцензійованих [6]. Через це, можна було б створити серію фільмів славетних українських міст, історію яких розка-

зували б відомі українці, а саме спортсмени, співаки, актори та просто активні українські діячі, які, в першу чергу, представляють країну міжнародному співтовариству та формують образи та асоціації з країною. Крім того, на сьогоднішній день Україні не вистачає фірмового логотипу, який би чітко розкривав усі сильні сторони нашої держави. В рамках цього напис «Ukraine» можна було б поділити на декілька смислових і графічних одиниць. З кожною літерою напис міг би трансформуватися, таким чином, показуючи пріоритетні складові України [6].

Перші літери можуть бути виконані за візуальною аналогією із розплавленим металом, що символізує потужний індустріальний потенціал України. На фоні наступних двох літер можна вималювати зображення мікросхем, яке символізуватиме пріоритет науки і сучасних технологій в розвитку України. В останній частині логотипу зображення мікросхем можна трансформувати в елементи орнаменту національної вишивки, яка символізує значення традицій та національних цінностей у житті українців. Таким чином, логотип може символізувати швидкий, динамічний рух України вперед — з вірністю традиціям та вимогам часу.

Резюмуючи вищесказане, можна констатувати, що комплекс вищезгаданих іміджевих дій, має бути органічно інтегрованим в масштабну комплексну програму поліпшення міжнародного іміджу України та формування широко впізнаваного бренду держави. Головне завдання всього комплексу брендингових заходів — донести світовій аудиторії основоположну філософську засаду української нації і держави, ідею відкритості. Саме сприйняття світом України як, в першу чергу, держави відкритої до співпраці та партнерства, а українців як нації відкритої до участі в глобальних суспільних процесах, має стати кінцевим результатом заходів по створенню нового бренду України. Відтак, виробництво пропонованої сувенірної продукції має бути центральним лейтмотивом комплексної брендингової стратегії України.

Література

1. Василенко И. А. Современный имидж российских регионов: проблемы формирования / И. А. Василенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mir-politika.ru/2809-sovremennyy-imidzh-rossiyskih-regionov-problemy-formirovaniya.html>
2. Анхольт С. Создание бренда страны / С. Анхольт // Бренд-менеджмент. — 2007. — № 1. — С. 50–52.
3. Чакиев М. Бренд страны, как инструмент развития государства! [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yvision.kz/post/275854>
4. Матусова О. М. Брендинг туристических дестинаций [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-116649.html?page=7#8670427>
5. Брендингова концепція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://brandukraine.org/u/>
6. Открой Украину [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukraine.allaboutu.com/ru/travel-in-ukraine/>

Смыкова М. А., Нога В. И., Ващенко А. А.

**СУВЕНИРНАЯ ПРОДУКЦИЯ
КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ БРЕНДИНГА ТУРИСТИЧЕСКОЙ
ДЕСТИНАЦИИ**

В статье определено понятие «бренд страны» и «брендинг территории», выявлены составляющие бренда страны, проанализированы логотипы и слоганы некоторых туристических стран мира. Рассмотрен ряд мероприятий и предложений для улучшения имиджа Украины и эффективности брендинга на международной арене.

Ключевые слова: бренд страны, брендинг территории, имидж страны, сувенирная продукция, туристическая дестинация.

Smykova M., Noga V., Vaschenko A.

SOUVINIR PRODUCTS AS PART OF PLACE BRANDING

The concept of «country brand» and «place branding» are defined, country brand components are identified, logos and slogans of some tourist world countries are analyzed in the article. As a conclusion a number of measures and proposals to improve the image of Ukraine and the effectiveness of branding in the international arena are considered.

Key words: country brand, place-branding, country image, souvenirs, tourist destination.

УДК359.09

Смирнов І. Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА В АНТИЧНОМУ СВІТІ: ЕТНІЧНІ ТА ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Розкрито історичні взаємозв'язки в розвитку готельно-ресторанної справи та транспортно-логістичної діяльності (сучасною термінологією). Показано істотну роль геологістичного чинника в формуванні та функціонуванні стародавніх готельно-ресторанних закладів у Європі (за часів Давньоримської імперії) та в державах Азії, в т.ч. на території сучасної України.

Ключові слова: логістика готельно-ресторанної справи, античний світ, транспортно-логістичні особливості, етнічна кухня.

Логістика в готельно-ресторанному бізнесі — ще один прикладний напрямок логістичної теорії та практики, який ілюструє значний потенціал логістики для підвищення ефективності кожного окремого виду підприємництва незалежно від того, пов'язаний він з сферою матеріального виробництва (промисловості, агробізнес, будівництво) чи зі сферою послуг (торгівля, банківська справа, туризм, транспорт, готельно-ресторанний бізнес (ГРБ) тощо). Разом з логістикою туризму логістика в ГРБ утворюють ширший підрозділ в логістиці послуг, а саме — логістику в сфері гостинності. У свою чергу, структура логістики в ГРБ логічно поділяється на дві відносно самостійні, але, в той же час, тісно пов'язані між собою, частини — логістику готельних послуг та логістику ресторанних послуг. Об'єднує їх, зокрема, історичний аспект розвитку готельно-ресторанної справи, оскільки ще в стародавньому світі вже існували заклади гостинності, які органічно сполучили готельне та ресторанне (стосуючи сучасну термінологію) обслуговування клієнтів. З іншого боку — туристичного та логістичного, виникнення, розміщення та функціонування таких закладів у значній мірі спричинялося розвитком шляхів сполучення та подорожей і було тісно пов'язане з створенням розвинутої мережі доріг (як, приміром, у Давньоримській державі) чи функціонуванням караванних шляхів (як у країнах Азії). Цікавим та істотним є те, що як давньоєвропейська дорожня система (за часів Риму), так і давньоазійська система караванних шляхів, охоплювали територію сучасної України, однією із визначних рис якої було в давнині і залишається нині надзвичайно вигідне транспортно-географічне (або геологістичне) положення на перехресті євразійських комунікацій. Зокрема, залишки давньоримського дорожнього будівництва на території сучасної України можна знайти нині в трьох місцях, а саме:

- 1) в Криму, де в 62 р. н. е. римляни збудували «Віа Мілітаріс» — військову дорогу, довжиною 100 км., що з'єднувала фортецю Гаракс (біля сучасної Ялти) з Херсонесом;
- 2) у Кам'янці-Подільському, де, за деякими даними, римляни в 100 р. н. е. збудували арковий міст, що є в основі сучасного Замкового мосту, який з'єднує замок з містом-фортецею;
- 3) в Закарпатті, яке за часів Давнього Риму було східною частиною провінції Паннонія, що охоплювала сучасні Австрію та Угорщину, та в цілющих джерелах якого (відомих і нині) відновлювали сили римські легіонери.

Літературні джерела та публікації з теми статті охоплюють як книги з історії готельно-ресторанної справи та туризму [3; 4; 5], так і літературу з логістики туризму та готельно-ресторанного бізнесу, історичних аспектів логістики, в т. ч. в Україні, включаючи доробок автора в цій царині [1; 2; 6; 7; 8].

Метою статті є розкрити історичні взаємозв'язки в розвитку готельно-ресторанної справи та транспортно-логістичної діяльності (стосуючи сучасну термінологію) та показати істотну роль геологістичного чинника в формуванні та функціонуванні стародавніх готельно-ресторанних закладів у Європі (за часів Давньоримської імперії) та в державах Азії, в т.ч. на території сучасної України.

Виклад основного матеріалу. Виникнення закладів готельного призначення історично було спричинене бурхливим економічним та культурним розвитком людського суспільства, встановленням господарських зв'язків між різними країнами та регіонами світу. У людей з'явилась потреба в подорожах і поїздках. Подорожі були тривалими та небезпечними (так Марко Поло добирався з Італії до Китаю в XIII ст. 2,5 роки), отже, подорожуючим необхідно було шукати собі їжу та місце, де переночувати в дорозі. Мандрівники йшли на це не заради власного задоволення: купці розраховували отримати прибуток, вигідно продавши заморські товари; прочан вабило в дорогу релігійне натхнення; учених-дослідників — пізнання світу, розширення свого світогляду; державних чиновників та гінців-накази зверхників тощо.

Готелі в сучасному розумінні виникли ще в часи Древньої Греції. Споруджувалися вони поблизу місць, де відбувалися громадські свята, поблизу численних храмів, як, наприклад, у Олімпії біля храму Афродити й інших культових і курортних визначних пам'яток. Мобільність населення в епоху античності була напрочуд високою. Такі події, як Олімпійські ігри, збирали атлетів, глядачів, а також торговців та ремісників (тобто споживачів і постачальників товарів та послуг) з усієї Древньої Еллади. На околицях Олімпії будувалися споруди, павільйони для проживання в них атлетів, а також для надання всіляких побутових послуг. Ці традиції були продовжені та значно розширені за часів Давнього Риму, що особливо було пов'язане з бурхливим розвитком мережі високоякісних транспортних шляхів, яка охоплювала не лише територію Італії, але й обширної

Давньоримської держави, зокрема, усього Середземномор'я (рис. 1). Ці шляхи призначалися, в першу чергу, для військових загонів (знаменитих давньоримських легіонів), а також для збирачів податків, купців, паломників, а також представників творчих фахів (художників, архітекторів, лікарів, музикантів, акторів тощо). Вдодовж цих шляхів повсюдно виникали приватні постоялі двори та заїзди, а також була створена державна мережа «поштових станцій», де ті, хто подорожував у державних справах, могли змінювати коней, а також одержувати їжу та ночліг. На цих станціях можна було замовити послуги гіда, визначити маршрут, отримати мапу з описом визначних пам'яток. Однак через низький рівень обслуговування і комфорту в притулках (готелях) для подорожуючих (вони називалися «hospitum») зупинялися лише в крайньому випадку, коли не було можливості зупинитися у знайомих або родичах. В «госпітумах» того часу протікали дахи у випадку дощу, небезпечним було й саме проживання.

Рис. 1. Володіння Давньоримської імперії [6]

У столиці — Римі послуга з проживання поєднувалась з послугою харчування; такі заклади називались тавернами. Їх визначальними ознаками, своєрідною («рекламою») були колони, оперезані ланцюгом фляг, та червоні ковбаси, що висіли уздовж стін назовні. Підлоги таверн були викладені яскравою мозаїкою, а стіни всередині приміщення прикрашали картини. Цікаво, що термінологія готельної галузі багато чим зобов'язана римлянам. Так, міжнародний термін «hospitality» (гостинність) походить від латинського «hospitum» (госпіції). Однокорінними словами є «host» (хазяїн), «hospice» (притулок), «hotel» (готель, отель).

З появою регулярного державного поштового сполучення (за часів імператора Октавіана Августа, на початку нашої ери) з'явилися і державні постоялі двори. Вони створювалися в містах і на головних шляхах, якими проїжджали кур'єри та державні службовці від Риму аж до Малої Азії (Via

Ignatia — Ігнатійова дорога) або до Галлії і далі — до Британії (Аврелійова дорога), яка теж вже мала розвинуту мережу доріг (рис. 2). Такі державні постійні двори на давньоримських дорогах розміщувалися один від одного на відстані одного дня поїздки конем (~40–50 км). У міру завоювання нових територій і розширення володінь Давньоримської держави разом із системою високоякісних доріг на нові провінції та підкорені країни поширювалися римські звичаї, господарська й організаційна структури. Усі римські дороги були пронумеровані, мали свого опікуна (консула) і були нанесені на спеціальні дорожні мапи, на яких вказувалися відстані між важливими пунктами (містами), а самі міста позначалися певними умовними знаками, які відображали наявні придорожні станції та найбільш важливі об'єкти, у т.ч. готельно-ресторанного спрямування (рис. 3).

Щодо організації готельної справи в Римській імперії, то в її основу була покладена розроблена державною владою певна класифікація готелів. Так, існувало два типи готелів: лише для патриціїв («мансіонес») і для плебейів («стабулярії»). Давньоримський готель являв собою певний комплекс приміщень досить широкого функціонального призначення: це були не лише кімнати для розміщення подорожуючих, але й складські приміщення, стайні крамниці, майстерні тощо. Готелі, як правило, будувалися з каменю і мали у своєму розпорядженні необхідний перелік послуг, у зимовий час вони обігрівалися. Деякі готелі призначалися лише для офіційних осіб зі спеціальними документами, що видавалися державною владою. До речі, ця традиція збереглася дотепер у формі спеціальних приміщень для особливо важливих персон (VIP) у аеропортах, вокзалах.

Рис. 2. Дорожня система в Британії за часів Давнього Риму [7, 21]

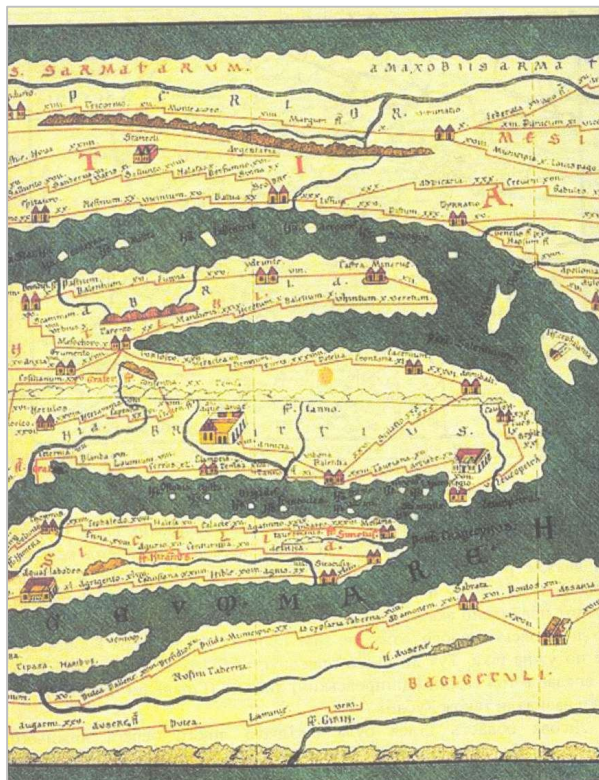

Рис. 3. Фрагмент давньоримської дорожньої мапи (тзв. «Пейтінгєрова таблиця») [10, 204]

З розвитком господарських відносин у Давньоримській державі зростали вимоги подорожуючих до умов проживання та їхнього обслуговування постійними дворами. Відповідно, виникли численні багато упоряджені та заможні постоялі двори. За свідченнями Цицерона, в них були наявні лазні, масажні, пральні, чищення взуття. За порядок, чистоту та дотримання законності при наданні послуг у давньоримських постоялих дворах відповідали спеціальні державні чиновники — еділи. Постоялі двори були зобов'язані вести список гостей та бухгалтерію.

Свою форму «готельно-ресторанних» придорожніх закладів мали країни Азії (починаючи ще з стародавніх Вавилону та Єгипту, а також Сирії, Палестини, на території сучасної Туреччини, Ірану, Афганістану, Північної Індії). Це були караван-сараї (або караванні будинки), що служили тимчасовим притулком учасникам караванів. Вони стали попередниками постоялого двору для поштових карет, а пізніше — мотелю і надавали готельно-ресторанні (сучасними термінами) послуги караванам та іншим мандрівникам. Розміщувалися вони на давніх караванних шляхах на відстані одного дня шляху один від одного. Типовий караван-сарай складався з внутрішнього дворику для тягових тварин (коні, верблюди, віслюки) і простих кімнат для мандрівників. Приміщення можна було зняти за певну плату. З огляду на наявність великої кількості в'ючних тварин і вантажу, що перевозився, караван-сараї будувалися у формі великих громадських будівель у містах,

на дорогах, в інших населених пунктах. Караван-сарай був одночасно постійним і торговельним двором та мав свою «інфраструктуру», що звичайно складалася з стайні, колодязю, складів для зберігання товарів, житлових приміщень для подорожуючих, закладів харчування (таверн), крамниць, різноманітних майстерень, голубиної пошти тощо. Особливо велике поширення караван-сараїв набули в X–XVII ст. у зв'язку із зростанням міст і посиленням транзитної караванної торгівлі. Найбільш поширені були два типи караван-сараїв: зальні та внутрішнім двором. Перші були характерні для Вірменії та являли собою прямокутні будинки, поділені на нефи. Середній неф призначався для людей і товарів, у бічних нефах знаходилися тварини. У другому типі караван-сараїв для розміщення людей і зберігання товарів служили відкриті у внутрішній двір невеликі приміщення, розташовані в один або декількох поверхів, тварини знаходяться у дворі. Караван-сараї на дорогах зміцнювалися оборонними стінами або приєднувалися до передмість і культових будівель. На транзитних шляхах караван-сараї стали втрачати своє значення з розвитком залізниць та інших сучасних видів транспорту. Один з караван-сараїв, що зберігся до нашого часу, знаходиться в Іспанії, у Гренаді: навколо внутрішнього двору на трьох поверхах розташовані номери. Такі караван-сараї зустрічаються і в Стамбулі. Загалом у Туреччині збереглося понад 100 караван-сараїв, які нині функціонують як музеї і доступні екскурсантам. На території України згадки про колишні караван-сараї можна знайти в Криму (від часів існування Кримського ханства) та в Кам'янці-Подільському (тут караван-сарай розміщувався на березі річки Смотрич у XVI–XVII ст. під стінами фортеці, нині про це нагадує назва цієї місцевості — Карвасари (спотворене «караван-сарай»). А в Криму залишки величезного караван-сараю під назвою Таш-Хан (в перекладі з кримсько-татарського «кам'яний двір»), що знаходяться недалеко від Симферополя, включені в екскурсійний маршрут «Ринок рабів» який визнаний кращим на I Республіканській виставці нових маршрутів Криму в 2012 р. Цей караван-сарай звели в центрі міста ще в XV ст., купці тут розміщувались в дерев'яних будівлях, тут же знаходився ринок невольників, звідки рабів відправляли в різні точки світу — до Туреччини, Єгипту, Генуї, Венеції тощо. Караван-сараї в Османській імперії (а до них належав і караван-сарай у Кам'янці-Подільському, створений за часів турецької окупації Поділля в 1677–1699 рр.) виконували певні соціальні функції. Так, кожний мандрівник не залежно від національності та віросповідання отримував нічліг на три доби із харчуванням, медичним оглядом, а бідняки — ще й нове взуття, і все це — за рахунок держави. Після закінчення цього терміну подорожуючий мав або платити за проживання і надане йому обслуговування, або вирушати далі. Караван-сараї були поширені на всій території, де панувало мусульманство: від Піренейського півострова до Індії, від Центральної Азії до Північної Африки.

Із стародавніх шляхів Азії, де концентрувалися караван-сараї, найвідомішим є Великий Шовковий шлях, який почав функціонувати на рубежі II–I ст. до н. е. Він починався від Східного Середземномор'я (південна гілка) та Причорноморського степу (північна гілка), далі простягався через Малу Азію та Сирію до Ірану, вів до Бухари та Самарканду, потім через Північний Памір — до Кашгару та Яркенду, тут знову роздвоювався, обходячи з півночі та півдня пустелю Такла-Макан і сходився біля озера Лобнор, а відтак йшов у степи, населені кочовими народами, а потім — в Китай. Користуючись цим маршрутом китайські купці проникали не тільки до Центральної Азії та Північної Індії, але й в країни Передньої Азії та Європи. Китайці підкорили племена, які жили вздовж Великого шовкового шляху від витоків ріки Хуанхе до міста Кашгар, забезпечили безперервні подорожі маршрутом, що проклав офіцер китайського імператора Чжан Цянь у 138–126 рр. до н. е. Арабські історики того часу вважали, що шлях від Червоного моря до Китаю триває 200 денних переходів. Реально ж ніхто не міг так швидко пройти цей шлях, оскільки каравани повинні були зупинятися в містах, вести торгівлю. Тому, насправді мандрівник, щоб добратися, наприклад, із Генуї до Китаю, витрачав на це два–три роки (як, приміром, Марко Поло). Ще один відомий караванний маршрут вів від сучасного Стамбулу до столиці Агрії — міста Могхул у Північній Індії, де знаходиться палац Тадж-Махал (нині це одне з семи сучасних чудес світу).

Історичний розвиток готельно-ресторанної справи здійснювався в тісному взаємозв'язку з транспортно-логістичною діяльністю (використовуючи сучасну термінологію). Саме розвиток дорожніх шляхів у Давньоримській державі призвів до створення різноманітних закладів для розміщення та харчування подорожуючих — заїжджих дворів, а в містах — двох типів готелів — мансіонес та стабуляріїв. Давній Рим мав добре розвинуту систему брукованих доріг, що досягали найвіддаленіших куточків Імперії, наприклад, в Криму до нашого часу збереглися залишки давньоримської дороги — *Via Militaris*. Найвідомішими дорогами Давньоримської держави були Апійова та Ігнатієва дороги, що з'єднували найкоротшим шляхом Рим та Константинополь. Придорожні готельно-ресторанні заклади на караванних шляхах Азії (Схід) так і називалися — караван-сараї. Це були потужні кількоповерхові споруди, де містилися люди, тяглові тварини, вантажі. Згадки про наявність караван-сараїв в Україні в минулому можна знайти і зараз, зокрема, в Криму та біля Кам'янця-Подільського. Отже, логістика в готельно-ресторанному бізнесі має чіткі історичні корені з своїми особливостями в країнах Європи та Азії, а також з їхнім відбиттям (залишками, згадками) на території сучасної України, що й дуже може бути перспективним напрямком для подальших розвідок та поглиблених досліджень логістики в готельно-ресторанному бізнесі. Ці знання стануть в нагоді майбутнім фахівцям сфери туризму та готельно-ресторанної справи не тільки в плані зміцнення їх фахової

компетентності, але й в аспекті врахування впливу транспортного чинника на розвиток та розміщення закладів сфери гостинності в сучасній Україні. Як успішний приклад цього, можна навести створення мережі ресторанів української кухні «Батьківська хата» на автотрасі «Київ-Одеса», а це важлива ділянка міжнародного транспортного коридору ПЕК № 9 «Гельсінки-Санкт-Петербург-Київ-Одеса». Заклади ресторанно-готельної мережі Михайла Поплавського є найпопулярнішими у частині траси від Умані до Одеси. Вони знаходяться з обох боків дороги для того, щоб при бажанні їх відвідати не потрібно було багато повертатися, зокрема, на 240-му км це: «Хата Карася», «Вареники», «Кропива», «Пан Чебурек», «Міх-Міх»; на 252-му км. — «На Одесу», «Культурний олігарх», «Батьківська хата»; на 253-му — «Сало», «Вареники», «Столова ССРСР», «Батьківська хата», «Пан Чебурек». Надзвичайно привабливим для подорожуючим є те, що у ресторанах «Батьківська хата» нагодують навіть без грошей, хоча мінімально, зате безкоштовно. Отже, забезпечення ділянки Умань–Одеса, довжиною 244 км складається з 17-ти рестораних та 10 готельних закладів (рис. 4).

Рис. 4. Забезпечення автошляху Київ–Одеса готельно-ресторанними закладами [9]

Література

1. Смирнов І. Г. Логістика туризму [Текст] : навч. пос. / І. Г. Смирнов. — К.: Знання, 2009. — 444 с.
2. Олійник Я. Б. Міжнародна логістика [Текст]: навч. пос. / Я. Б. Олійник, І. Г. Смирнов. — К.: Обрії, 2001. — 540 с.
3. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні [Текст] : навч. пос. / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. — К.: Вища школа, 2002. — 195 с.
4. Муніч Г. Б. Управління сучасним готельним комплексом [Текст] : навч. пос. / Г. Б. Муніч, А. О. Змійов, Г. О. Зінов'єв, Є. В. Самарцев, О. О. Гаца, К. П. Максимець, Х. Й. Роглев / За ред. проф. Дорогунцова С. І. — К.: Ліра, 2005. — 520 с.
5. Паньків Н. М. Історія розвитку туризму [Текст] : тексти лекції / Н. М. Паньків, А. С. Ковальчук. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 88 с.
6. Смирнов І. Г. Єврологістика по-древнеримски [Текст] / І. Г. Смирнов // Logistics. — № 4 — 2008. — С. 42—47.

7. Yakovenko N. L. A Concise British History / N. L. Yakovenko. — K.: Bohdana, 1999. — 192 p.
8. Смирнов І. Г. Історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» як туристичне диво України: логістичний вимір [Текст] / І. Г. Смирнов // Наук. записки Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. — 2011. — № 2 (Вип. 30). — С. 8—16.
9. Гайдай С. В. Туристсько-рекреаційна інфраструктура траси Київ-Одеса [Текст] / С. В. Гайдай, Ю. Г. Древінська, Р. І. Хоменко // Географія та туризм. — Вип. 19. — 2012. — С. 110—114.
10. Дудун Т. В. Топоніми на стародавніх картах [Текст] / Т. В. Дудун // Часопис картографії: зб. наук. пр. — К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2012. — Вип. 5. — С. 201—208.

Смирнов І. Г.

ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОЕ ДЕЛО В АНТИЧНОМ МИРЕ:

ЭТНИЧЕСКИЕ И ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Раскрыты исторические взаимосвязи в развитии гостинично-ресторанного дела и транспортно-логистической деятельности (современной терминологии). Показано существенную роль геологистичного фактора в формировании и функционировании древних гостинично-ресторанных заведений в Европе (во времена Древнеримской империи) и в государствах Азии, в т.ч. на территории современной Украины.

Ключевые слова: логистика гостинично-ресторанного дела, античный мир, транспортно-логистические особенности, этническая кухня.

Smirnov I.

HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN THE ANCIENT WORLD:

ETHNIC AND TRANSPORT AND LOGISTICS FEATURES

Solved historical relationships in the development of hotel and restaurant business and transportation and logistics activities (modern terminology). Shown a significant role heolohistychnoho factor in the formation and functioning of the old hotel and restaurant establishments in Europe (during the Roman Empire) and in Asian countries, including the territory of modern Ukraine.

Keywords: Logistics hotel and restaurant business, the ancient world, transport and logistics features, ethnic cuisine.

УДК 94(09): 821.161

Галик В. М.

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка

ЕТНОТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ФРАНКА

Стаття присвячена дослідженню етнотуристичної діяльності Івана Франка. На основі значної кількості джерел та літератури простежено участь вченого в організації етнографічно-туристичних мандрівок на Прикарпатті і визначено, що саме він одним із перших у Східній Галичині започаткував етнотуризм, метою якого стало більш широке вивчення етнографічно-фольклорних особливостей краю.

Ключові слова: Іван Франко, етнотуристична діяльність, Прикарпаття, Бойківщина, мандрівки, експедиції.

Відомо, що упродовж життя І. Франко часто займався організацією туристично-краєзнавчих мандрівок у ході яких робив збір етнографічно-фольклорних матеріалів і не тільки. Здійснював це вчений через мережу кореспондентів, виховуючи їх як збирачів-фольклористів, котрі як і він сам записували, систематизували й публікували віднайдені матеріали не лише з історії, а й етнології, топографії, демонології, фольклору, етнографії, тощо.

Аналізуючи науковий доробок з даної проблеми, вказуємо лише найвагоміші праці, де окреслено особливості етнотуристичної діяльності Івана Франка. З поміж уже великої когорти напрацювань, хочемо виокремити працю українського етнографа кінця XIX ст. Ф. Вовка «Студії з української етнографії і антропології» [1], де окремими сжетами представлена етнографічно-фольклорна діяльність І. Франка на Прикарпатті. У 1955 р. побачила світ книга О. Дея «Іван Франко і народна творчість» [27], в якій позитивно оцінено використання І. Франком народної творчості при вивченні окремих періодів історії України. Не залишимо поза увагою й найавторитетнішого франкознавця XX ст. М. Возняка, який уперше здійснив спробу показати І. Франка як етнографа, у монографії «З життя і творчості Івана Франка» де проаналізував етнографічні праці вченого, показав їхній вплив на розвиток тогочасної історичної науки [2].

В 50–80-ті роки XX ст. активізується дослідження етнографічної діяльності І. Франка та його етнографічно-публіцистичних студій. Так М. Ломова проаналізувала етнографічні статті І. Франка, його рецензії на роботи українських, польських, чеських та інших етнографів [29]. У роботі акцентується увага на етнографічній діяльності І. Франка, простежується еволюція поглядів вченого від рівня аматора до професіоналізму дослідника–краєзнавця. Значної уваги заслуговує дослідник Франкової етнографічної діяльності О. Воропай, який у своїх працях висвітлив аспекти пошукової роботи дослідника за етнографічним і фольклорним мате-

ріалом [3–5]. У кінці 70-х років ХХ ст. побачили світ праці В. Маланчука: «Розвиток етнографічної думки в Галичині кінця ХІХ– початку ХХ ст.» [32] та «З етнографічної спадщини Івана Франка» [31], де здійснено аналіз етнографічно-краєзнавчих досліджень І. Франка.

Чимало новаторських досліджень з етнотуристичної діяльності Івана Франка побачили світ після проголошення незалежності України, де вчений постає в новому світлі. Так, наприклад, науково-популярні нариси дослідника Бойківщини Г. Дем'яна [28], демонструють сюжети етнотуристичної діяльності Івана Франка у цьому краї. Дослідник Б. Гаврилів розглянув доробок Івана Франка в контексті історії галицького краєзнавства кінця ХІХ– початку ХХ ст. [7], а Я. Луцький простежив організацію туристично-краєзнавчих мандрівок І. Франком на Прикарпатті [30].

У 2006 р. відзначалася 150-та річниця від дня народження Івана Франка, яка стала поштовхом для багатьох франкознавців пролити світло на маловивчені періоди з Франкового життя. У фундаментальній праці цього часу «Пророк у своїй вітчизні» дослідник Я. Грицак визначає фактори, які вплинули на формування історико-краєзнавчих, етнографічно-фольклорних поглядів І. Франка [26]. Чимало інформації про етнографічну діяльність Івана Франка представлено у багатотомних працях Р. Горака та Я. Гнатіва [14–25]. Побіжно дана тема уже порушувалася і автором цієї статті [8–13].

Зважаючи на те, що українська франкознавча наука уже має певні здобутки у дослідженні даної теми, метою роботи є простежити головні напрями етнотуристичної діяльності І. Франка з джерельно-критичної точки зору. Іван Франко одним із перших почав займатися етнотуризмом, він розробляв маршрути етнографічних експедицій–мандрівок, складав їх програми, подавав методичні поради, створював докладні анкети тощо.

Одну із перших мандрівок, Іван Франко як учасник, здійснив ще навчаючись у дрогобицькій гімназії, про що у «Передньому слові» до збірки оповідань, що вийшла 1913 р. під назвою «Рутенці» писав: «Незвичайними розривками в житті дрогобицьких гімназистів були екскурсії під проводом деяких учителів в околиці міста або до трохи віддалених місцевостей... З важніших екскурсій... згадую тільки кілька прогулок до Урича... У самім Уричі члени екскурсії оглядали оба величезні камені, що мають на собі сліди людської праці...» [40, с. 9].

Про перші етнотуристичні мандрівки Івана Франка дізнаємося із листа вченого до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р. З його змісту випливає, що після закінчення сьомого класу гімназії в період канікул І. Франко «перший раз не поїхав додому пасти худобу та помагати при збірці сіна і збіжжя» [39, с. 244], а відправився залізницею до Стрия, а звідти пішки дорогою мандрував карпатськими селами «до Синевідську та на Побук, Бубнище, Тисів, Церковну, Мізунь, Велдіж, зайшов до Лолина» [39, с. 244] (поблизу міста Долини). Далі І. Франко згадує, що влітку 1874 р. повернувшись «з Лолина до Дрогобича..., пустився в противний бік у гори на Опаку,

Смільну, Тур'є до Волосянки, де вуйко моєї пок. матері був попом» [39, с. 244]. Така мандрівка була корисною для молодого дослідника, адже вона допомогла йому побачити більше світу й людей та зібрати значну кількість етнографічно-фольклорного матеріалу.

У 1876 р. І. Франко організував для членів «Академічного гуртка»*, членом якого він був, багатоденну подорож напрямом: Львів—Долина—Мізунь—Шевченкове—Лолин—Вишків—Сенечів. У ній взяли участь І. Франко, К. Охримович, М. Павлик, І. Охримович, В. Лукич, В. Левицький, М. Вагилевич, А. Дольницький, І. Петрушевич [30].

З етнотуристичною діяльністю Івана Франка пов'язаний новий період в історії розвитку галицького краєзнавства, етнографії та фольклору. Так, у 1883 р. І. Франко організував Етнографічно-статистичний гурток у Львові. Основним завданням гуртка мала бути підготовка і видання бібліографії книг, статей та інших матеріалів з етнографії і статистики українського народу, а також і збирання етнографічного матеріалу серед народу шляхом проведення періодичних екскурсій [6]. З ініціативи та з участю вченого Етнографічно-статистичний гурток, улітку 1884 р. організував подорож українсько-руської студентської молоді західними теренами України за таким маршрутом: Львів—Стрий—Дрогобич—Борислав—Мразниця (передмістя Борислава)—Східниця—Урич—Підгородці—Корчин—Верхнє і Нижнє Синевідсько—Бубнище—Болехів—Гошів—Калуш—Станіславів—Коломия [4, с. 1049–1050; 33–36].

Заздалегідь було ретельно визначено напрям і мету мандрівки, поінформовано про них не лише учасників, а й населення тих міст і сіл, які передбачалось відвідати. Молодь вбачала у своїй подорожі не прогулянку, а серйозну громадську працю, яка зобов'язана зараджувати пробудженню політичної і національної свідомості населення. У населених пунктах, через які проходила мандрівка, мали відбутися музично-декламаційні вечорниці з танцями, котрі окрім товариських забав мали за мету ознайомити молодь із різними прошарками тутешньої провінційної інтелігенції [41, с. 251].

Цього ж року І. Франко видрукував окремою брошурою накладом студентського комітету як своєрідну «програму дій» віршований опис маршруту «Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р.» [38, с. 416]. Ця програма є важливим документом, що засвідчує глибоку обізнаність молодого письменника з визначними місцями краю.

За рік свого існування Етнографічно-статистичний гурток провів дванадцять засідань, на яких були заслухані доповіді І. Франка та інших членів

* «Академічний гурток» — гурток студентської молоді, заснований у Львові 1871 р., що видавав упродовж 1874–1877 рр. журнал «друг». на початку діяльності гурток дотримувався москвофільської течії, а пізніше, 1875 р., розколовся на дві протилежні групи: демократичну і реакційну. очолювана і. франком демократична група «академічний гурток» і редакція «друга», куди входили м. павлик, і. белей та ін., вели гостру боротьбу проти москвофілів і народовців. після їх арешту гурток припинив свою діяльність. див. про це у: франко і. зібрання творів у 50-ти т. коментарі. — к.: наукова думка, 1985. — т. 46. — кн. 1. — с. 623.

цієї організації; проводились теоретичні дискусії про методи досліджування. Крім цього, були заслухані доповіді про скасування панщини в Галичині, про жіночу долю в народних піснях, про народні загадки, про події в Східній Галичині в 1848 році, про українські народні пісні та інше [4, с. 1050]. У 1900 р. з ініціативи етнографічної комісії, яку очолював Іван Франко, було проведено ряд експедицій з метою збору етнографічних матеріалів. Мандрівки проходили теренами Стрийського та Городецького повітів, а їх учасниками були І. Франко, О. Роздольський, М. Павлик та О. Колесса [29, 28].

Через чотири роки, у 1904 р., І. Франко разом з іншими членами НТШ сформував наукову експедицію, яка мала на меті різнобічно дослідити Бойківщину. У зв'язку з браком часу члени подорожі вирішили дослідити та обстежити лише частину Бойківщини і пройти приблизний маршрут почавши від Лютовиськ до Лавочного, пізніше гірськими стежками від Лавочного аж до Синевідська вздовж річок Опір та Стрий паралельно із залізничною колією [37, с. 68]. Учасники експедиції, збираючи народознавчі матеріали відвідали Борислав, село Мшанець, де відбулася зустріч з українським істориком та етнографом М. Зубрицьким. Потім їхній маршрут проліг через Турку, Бориню, Верхнє Висоцьке, Смерже (тепер — Сможе), Феліцієнталь (тепер — Долинівка), Аннаберг (тепер — Нагірне), Тухольку. Проте, було досліджено лише долину річки Опір, зробивши зупинки в селах Лавочне, Тернавка, Славське, Тухля, Гребенів, місті Сколе і в селах Верхнє і Нижнє Синевідсько та Крушельниця, де і закінчився робочий маршрут експедиції. І. Франко зазначав, що «експедиція користувалася гостинністю і широю допомогою українських священиків — Качмарського, Давидяка, Мінька і Строцького» і, підсумовуючи її роботу, стверджував, що «Експедиція не мала ані можливості, ані наміру дати вичерпну картину цього певною мірою незвичайного, досі ще мало дослідженого гірського населення — бойків. Це була ніби тільки спроба, зроблена більше для того, щоб зафіксувати найбільш цікаве й те, що пізніше треба було глибше й ширше дослідити, щоб встановити головні риси терену, а не щоб вичерпати предмет дослідження» [37, с. 70].

Експедиція тривала від 18 серпня до 24 вересня 1904 р. І. Франко брав у ній участь тільки до 5 вересня. Про виконану роботу він прозвітував у своїй статті 1905 р., яка була написана німецькою мовою «Eine ethnologische Expedition in das Bojkenland» [42]. Ця праця є однією з кращих народознавчих розвідок І. Франка і свого часу була кілька разів перекладена українською мовою та перевидана [37, с. 68–100] й на сьогодні є неопіненним джерелом відомостей про Бойківщину.

Підводячи підсумки, наголошуємо, що подані нами вище сюжети Франкової етнотуристичної діяльності дають можливість констатувати, що вона за своїм характером і змістом була прогресивним суспільно-історичним явищем. У ході такої роботи вчений сприяв широкому залученню молоді до процесу національно-культурного відродження краю,

піднесення культурно-просвітницької роботи та національної свідомості серед населення на теренах Прикарпаття. Найбільш поширеними формами етнотуристичної роботи Івана Франка були екскурсії, мандрівки, експедиції, а пріоритетними напрямками стали: ознайомлення з духовно-культурною спадщиною українського народу та його історичним минулим; залучення української молоді до суспільно-корисної роботи; національно-патріотичне виховання; формування національної свідомості тощо.

Таким чином, на наш погляд саме І. Франко одним із перших заклав теоретичне підґрунтя етнотуристичного краєзнавства і своєю активною науково-краєзнавчою й організаційно-андрівницькою діяльністю помітно стимулював розвиток туризму й краєзнавства не лише на Прикарпатті а й в Галичині в цілому. З огляду на це, ідеї Івана Франка в контексті розвитку етнотуризму на втрачають актуальності і сьогодні та можуть слугувати теоретичною основою для сучасних розробок різного роду туристичних маршрутів, екскурсій, наукових експедицій тощо.

Література

1. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології / Федір Вовк. — К.: Мистецтво, 1895. — 336 с.
2. Возняк М. З життя і творчості Івана Франка / Михайло Возняк. — К.: Видавництво АН УРСР, 1955. — 304 с.
3. Воропай О. Іван Франко як етнограф і фольклорист. Закінчення II / О. Воропай // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково літературний місячник. — Кн. 10. — жовтень. — Лондон: Українська видавнича спілка, 1966. — С. 1144–1154.
4. Воропай О. Іван Франко як етнограф і фольклорист. Частина I / О. Воропай // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково літературний місячник. — Кн. 9. — вересень. — Лондон: Українська видавнича спілка, 1966. — С. 1046–1057.
5. Воропай О. Іван Франко, як дослідник життя, культури й побуту селян і робітників / О. Воропай // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково літературний місячник. — Кн. 7–8. — липень–серпень. — Лондон: Українська видавнича спілка, 1966. — С. 833–851.
6. ВР ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. 29. — Оп. 1. — Спр. 744. — (Франко І. «Статистика яко метода і яко наука» (читано при зв'язанню «Етнографічно-статистичного кружка»). — п. 172. — Арк. 1–8.
7. Гаврилів Б. Галицьке краєзнавство XIX–XX / Б. Гаврилів. — Коломия: ВІК, 1997. — 168 с.
8. Галик В. М. Археографічні та етнографічно-фольклорні знахідки І. Франка на території Дрогобицько-Самбірського Підгір'я: спроба каталогізації / В. М. Галик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — Дрогобич: Коло, 2005. — Вип. IX. — С. 31–39.
9. Галик В. М. Дрогобищина в дослідницькій спадщині Івана Франка / В. М. Галик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — Дрогобич: Коло, 2008. — Вип. XI–XII. — С. 270–292.
10. Галик В. М. Іван Франко — дослідник рукописної книги Дрогобицько-Самбірсько-Сколівського Підгір'я / В. М. Галик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — Дрогобич: Коло, 2009. — Вип. XIII. — С. 126–133.

11. Галик В. М. Нагуєвичі в дослідженнях Івана Франка / В. М. Галик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — Дрогобич: Коло, 2006. — Вип. Х. — С. 381–392.
12. Галик В. М. Стрийщина у науково-краєзнавчій діяльності Івана Франка / В. М. Галик // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету. Збірник наукових праць. — 2010. — Вип. 11. — С. 203–212.
13. Галик В. М. Турківщина в громадській та науковій діяльності Івана Франка / В. М. Галик // Питання історії України. Збірник наукових праць. — Чернівці, 2009. — Т. 12. — С. 172–180.
14. Горак Р. Дрогобич — місто юності Івана Франка: Книга-путівник / Р. Горак. — Х.: Майдан, 2011. — 272 с.
15. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. восьма. Роки страждань / Р. Горак, Я. Гнатів. — Львів: Видавничий центр ім. І. Франка, 2007. — 546 с.
16. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. дев'ята. Катастрофа / Р. Горак, Я. Гнатів. — Львів: Видавничий центр ім. І. Франка, 2008. — 480 с.
17. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. десята. Quo tendis / Р. Горак, Я. Гнатів. — Ч. 1. — Львів: Видавничий центр ім. І. Франка, 2009. — 434 с.
18. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. десята. Quo tendis / Р. Горак, Я. Гнатів. — Ч. 2. — Львів: Видавничий центр ім. І. Франка, 2009. — 360 с.
19. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. друга. Цілком нормальна школа / Р. Горак, Я. Гнатів. — Львів: Видавництво отців Василян «Місіонер», 2001. — 204 с.
20. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. п'ята. Не пора! / Р. Горак, Я. Гнатів. — Львів: Видавничий центр ім. І. Франка, 2005. — 426 с.
21. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. перша. Рід Якова / Р. Горак, Я. Гнатів. — Львів: Видавництво отців Василян «Місіонер», 2000. — 232 с.
22. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. сьома. Протистояння / Р. Горак, Я. Гнатів. — Львів: Видавничий центр ім. І. Франка, 2006. — 584 с.
23. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. третя. Гімназія / Р. Горак, Я. Гнатів. — Львів: Видавництво отців Василян «Місіонер», 2002. — 360 с.
24. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. четверта. Університет / Р. Горак, Я. Гнатів. — Львів: Видавничий центр ім. І. Франка, 2004. — 472 с.
25. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. шоста. В поті чола / Р. Горак, Я. Гнатів. — Львів: Видавничий центр ім. І. Франка, 2005. — 532 с.
26. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886) / Ярослав Грицак. — К.: Критика, 2006. — 631 с.
27. Дей О. Іван Франко і народна творчість / О. Дей. — К.: Державне видавництво художньої літератури, 1955. — 298 с.
28. Дем'ян Г. Таланти Бойківщини / Г. Дем'ян. — Львів: Каменяр, 1991. — 325 с.
29. Ломова М. Т. Етнографічна діяльність І. Франка / М. Т. Ломова. — К.: Видавництво АН УРСР, 1957. — 119 с.
30. Луцький Я. І. Франко — краєзнавець і мандрівник. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lib.if.ua/franko/1325681123.html>.
31. Маланчук В. З етнографічної спадщини Івана Франка / В. Маланчук // Народна творчість та етнографія. — 1977. — № 3. — С. 54–59.
32. Маланчук В. Розвиток етнографічної думки в Галичині кінця ХІХ–початку ХХ ст. / В. Маланчук. — К.: Наукова думка, 1977. — 203 с.
33. Франко І. Вандрівка рускої молодіжи. (ІІ-га кореспонденція «Діла») /

- І. Франко // Діло. — Ч. 86. — 26 липня (7 серпня). — 1884. — С. 1–2.
34. Франко І. Вандрівка рускої молодіжи. (III-тя кореспонденція «Діла».) / І. Франко // Діло. — Ч. 88. — 31 липня (12 серпня). — 1884. — С. 2.
35. Франко І. Вандрівка рускої молодіжи. (III-тя кореспонденція «Діла».) / І. Франко // Діло. — Ч. 87. — 28 липня (9 серпня). — 1884. — С. 2.
36. Франко І. Вандрівка рускої молодіжи. (I-ша кореспонденція «Діла».) / І. Франко // Діло. — Ч. 85. — 24 липня (5 серпня). — 1884. — С. 1–2.
37. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / І. Франко // Франко І. Збір. творів у 50-ти т. — К.: Наукова думка, 1982. — Т. 36. — С. 68–100.
38. Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. Коментарі / І. Франко. — К.: Наукова думка, 1976. — Т. 3. — С. 397–436.
39. Франко І. Лист до М. П. Драгоманова від 26 квітня 1890 р. / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. — К.: Наукова думка, 1986. — Т. 49. — С. 236–252.
40. Франко І. Рутенці. Типи Галицьких русинів із 60-их та 70-их рр. мин[улого] в[іку]. / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. — К.: Наукова думка, 1978. — Т. 15. — С. 7–41.
41. Франко І. Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р. / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. — К.: Наукова думка, 1976. — Т. 3. — С. 250–262.
42. Franko I. Eine ethnologische Expedition in das Bojkenland, Zeitschrift für österreichische Volkskunde / I. Franko. — Lemberg, 1905. — Heft I–II. — 36 s, 3 tbl.

Галык В. Н.

ЕТНОТУРИСТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИВАНА ФРАНКО

Статья посвящена исследованию этнотуристической деятельности Ивана Франко. На основе значительного количества источников и литературы прослежено участие ученого в организации этнографически-туристических путешествий на Прикарпатье и определено, что именно он одним из первых в Восточной Галичине положил начало этнотуризму, целью которого стало более широкое изучение этнографических и фольклорных особенностей края.

Ключевые слова: Иван Франко, этнотуристическая деятельность, Прикарпатье, Бойкивщина, путешествия, экспедиции.

Halyk V.

ETNOTURYSTYCHNA ACTIVITY OF IVAN FRANKO

The article is devoted research of etnoturystychna activity of Ivan Franko. On the basis of far of sources and literature participating of scientist is traced in organization ethnographic tourist trips on Prykarpattya and certainly, that exactly he one of the first in East Galychina put beginning etnoturyzm, the purpose of which was become by more more wide study ethnographic folk-lore features of edge.

Key words: Ivan Franko, etnoturystychna activity, Prykarpattya, Boykivschyna, trips, expeditions.

РЕЗОЛЮЦІЯ
ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ТА СТУДЕНТІВ
«РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»
(15 травня 2013 р., м. Львів, Україна)

ІІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ» відбулася 15 травня на базі Львівського інституту економіки і туризму. Співорганізатори конференції: Донецький національний університет економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського, Департамент міжнародного співробітництва та туризму ЛОДА, Львівська асоціація розвитку туризму за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Мета конференції — визначити і узгодити чіткий зміст поняття «етнотуризм» і його значення у туризмі загалом, оскільки, на сьогодні існує чимало підходів до визначення поняття етнотуризм. Проаналізувати сучасний стан етнотуризму в Україні, визначити основні проблеми та перспективи його розвитку в умовах глобалізації та світових тенденцій сталого розвитку туристичної індустрії.

У роботі конференції взяли участь молоді вчені, аспіранти, студенти та науковці з різних регіонів України (Київ, Донецьк, Івано-Франківськ, Чернівці, Запоріжжя, Дрогобич), а також представники влади та громадських організацій міста Львова.

Згідно регламенту роботи конференції відбулося пленарне та секційне засідання на яких було заслухано та обговорено близько 30 доповідей. Учасники висвітлювали широке коло актуальних питань, які стосувалися нових наукових та теоретико-практичних досягнень у галузі етнічного туризму. Зокрема, видання етнографічних карт, надання етнографічних послуг у сільському туризмі Карпатського регіону, використання незвичайних традицій в етнотуризмі, духовні цінності та звичаєвість народного побуту мешканців сіл, а також обговорювали питання таких товарних бренд в етнотуризмі, як гуцульська писанка, лялька-мотанка, бондарське ремесло, гаварецька кераміка та ін.

Учасники конференції розглянули передумови розвитку етнічного туризму в Україні загалом, і соціально-економічні передумови розвитку сільського зеленого та етнотуризму в гірських депресивних районах, зокрема. Обговорили можливість і доцільність використання національних обрядів та звичаїв у формуванні етнотурів (на прикладі святкування Різдва), а також стан і перспективи використання етнічних особливостей у готельно-ресторанній сфері.

Заслухавши та обговоривши доповіді, учасники конференції констатують: Україна має великий потенціал для розвитку етнічного туризму, насамперед, завдяки своїм самобутнім традиціям, неповторній

національній кухні, гостинності українців, наявності етнотуристичних ресурсів національної та світової спадщини.

Розвиток етнічного туризму є важливим для політичного та соціально-культурного й економічного розвитку держави, а також сприяє вирішенню соціально-економічних проблем регіону, створює сприятливе макросередовище, що проявляється в розширенні зайнятості населення у сфері обслуговування, формуванні додаткового заробітку, стимулюванні розвитку інфраструктури, зокрема, транспортних комунікацій, зв'язку, мережі торгівлі, засобів розміщення, закладів харчування, відпочинково-розважальних комплексів. Таким чином, етнотуризм має бути пріоритетним напрямком у складі державних цільових програм розвитку економіки.

Враховуючи результати пленарного і секційного засідань, а також представлених матеріалів за тематикою конференції були прийняті рекомендації і пропозиції щодо перспектив розвитку індустрії етнотуризму в Україні та світі.

1. Сформувати робочу групу з проблем розвитку етнотуризму із залученням фахівців з різних регіонів України для формування цільової Державної програми розвитку українського етнотуризму та розробки Концепції і стратегію розвитку етнічного туризму в Україні.
2. Підготувати пропозиції до Закону України «Про туризм», в яких чітко окреслити суть, понятійний апарат та класифікацію етнотуризму.
3. Залучити науковців, представників громадських організацій, національних обшин, туристичних фірм до популяризації маловідомих ресурсів етнотуризму та розробки на їх основі оригінальних туристичних продуктів.
4. Сприяти розвитку етнотрадицій та використанню туристичних ресурсів провідних рекреаційних регіонів України, а також розвитку сільського зеленого та етнотуризму в гірських депресивних районах.
5. Розробляти анімаційні та фестивальні програми на основі українських народних забав, ігор, святкових дійств як перспективні шляхи популяризації здобутків національної культури.
6. Сприяти формуванню і популяризації етнічних сувенірних брендів.
7. Використовувати національні обряди та звичаї у формуванні етнотурів.
8. Підготувати пропозиції використання етнічних особливостей у готельно-ресторанній сфері.
9. Активізувати діяльність українських етнографічних та краєзнавчих музеїв, історико-культурних заповідників, музеїв під відкритим небом з метою популяризації етнокультурної спадщини минулих поколінь.
10. Науковцям розробляти та публікувати наукові дослідження, підручники та навчально-методичні матеріали з етнічного туризму.
11. Залучати студентів ВНЗ туристичного профілю для збору етнографічних матеріалів у процесі виконання науково-пошукових досліджень.
12. Широко використовувати на практиці наукові розробки по різних напрямках туристської галузі регіону з урахуванням практичної значущості результатів досліджень.

13. Туристичним операторам збагачувати туристичний продукт елементами унікальної етнокультурної спадщини.
14. Висвітлювати у засобах масової інформації результати досліджень і їх впровадження в етнотуризмі. Скерувати спільні зусилля державних органів влади, установ професійної освіти, громадських організацій на формування інформаційного забезпечення розвитку етнотуризму в Україні.
15. Рекомендувати щорічне обговорення питань розвитку етнотуризму у регіонах у рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції.
16. Оргкомітету конференції видати збірник доповідей учасників конференції.

Оргкомітет конференції висловлює щиру подяку адміністрації Львівського інституту економіки і туризму і Департаменту міжнародного співробітництва та туризму ЛОДА за допомогу в організації конференції.

*Ухвалено учасниками конференції
15 травня 2013 р., м. Львів*

«РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

Збірник матеріалів
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів

Матеріали подано в авторській редакції

Підписано до друку 17. 04. 2013 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс Нью Роман».
Друк офсетний.
Наклад 300. Замовлення № 26-04/13.

Львівський інститут економіки і туризму
79007, м. Львів, вул. Менцинського, 8
Тел.: (032) 272-68-80, (032) 294-95-78
тел./факс: (032) 272-20-94,
e-mail: lebk@org.lviv.net; nviddil@i.ua

Друк ТзОВ «Компанія «Манускрипт»»
79008, м. Львів, вул. Руська 16/3
Тел./факс: (032) 235-51-40